RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945. Andra kammaren. Nr 33.

Lördagen den 30 juni.

Kl. 11 fm.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till *Svar på fråga.*

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld,** som yttrade: Herr talman! Herr Ekdahl har till mig framställt följande frågor:

1. Har statsrådet för avsikt att taga under förnyad omprövning den centralisering av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel, varom riksdagen tidigare fattat beslut?
2. Har statsrådet observerat några åtgärder från vederbörande myndigheter, som kunna vara av natur att föregripa en omprövning av ovan antydd art?
3. Om så skulle vara fallet: är det statsrådets avsikt att vidtaga dispositioner till förhindrande av dylika åtgärder?

En framställning från ett av personalförbunden om förnyad prövning av den angivna organisationsfrågan har nyligen varit föremål för remissbehandling. De utredningar som framlagts i remissyttrandena synas mig tyda på att anledning icke föreligger att ifrågasätta ändring i riksdagens ifrågavarande beslut. En av de beslutade centrala reparationsanstalterna — på Gotland — är redan under uppförande. Beträffande två andra — i Stockholm och Boden — ha förarbetena hunnit långt. Behovet av dessa tre anstalter synes icke ha ifrågasatts från personalförbundets sida. Planläggningen för de återstående anstalterna har icke hunnit lika långt. I avvaktan på Kungl. Maj:ts slutliga prövning av frågan om sistnämnda anstalters uppförande är det min avsikt att låta verkställa en översyn av föreliggande beräkningar rörande de vinster som kunna ernås genom tillkomsten av dessa anstalter. Att jag funnit en dylik översyn befogad — trots att de föreliggande beräkningarna i och för sig synts mig övertygande — beror på att numera större möjligheter torde föreligga att få beräkningarna verifierade. Resultatet av denna översyn får bliva avgörande vid Kungl. Maj:ts slutliga ställningstagande.

Härmed är den första frågan besvarad. Vad de två återstående frågorna beträffar må endast framhållas, att vederbörande myndigheter icke äro berättigade företaga andra åtgärder som kunna föregripa Kungl. Maj:ts prövning än som avse färdigställande av ritningar och andra planeringsåtgärder.

Härefter anförde:

Herr **Ekdahl:** Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för tillmötesgåendet att så snabbt och så utförligt ge svar på mina enkla frågor. Jag begagnar tillfället understryka statsrådets konstaterande, att det inte råder några delade meningar om behovet av repa-

Svar på fråga. (Forts.)
rationsanstalterna i Stockholm och Boden samt på Gotland. Men jag tillåter mig samtidigt betona att, vad det gäller den fortsatta centraliseringen, uppfattningarna stå så mycket hårdare mot varandra.

Den väsentliga delen av de befattningshavare, som i praktiken svara för underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel, äro samlade i försvarsverkens civila personals förbund. Där ställer man sig avgjort kritisk till fortsatt centralisering enligt nu föreliggande planer. Det var därifrån den framställning kom som statsrådet inledningsvis berörde. Vid det remissförfarande, som statsrådet i detta sammanhang talade om, gick, om jag är riktigt underrättad, intendenturavdelningen på ungefär samma kritiska linje som försvarsverkens civila personals förbund. Statsrådet finner emellertid de utredningar, som framlagts i remissyttrandena, tyda på, att centraliseringen bör fortgå i den planerade riktningen. När statsrådet ändå ställer i utsikt en »översyn av föreliggande beräkningar rörande de vinster» som därigenom kunna ernås, anser statsrådet denna nya översyn motiverad egentligen därför, att det nu bör föreligga större möjligheter att få dessa beräkningar verifierade.

Fabriksstyrelsen, som är ny på sitt arbetsfält och som visserligen säkert representerar solida teoretiska kunskaper men kanske mindre av praktisk erfarenhet på detta område, kommer utan tvivel att vid denna översyn bidraga med uppgifter, som gå i av statsrådet antydd riktning. Men från intendenturavdelningen och från försvarsverkens civila personals förbund, som icke företräda någon ingenjörsvetenskap men så mycket mera av praktisk erfarenhet, kunna lika säkert väntas uppgifter som gå i rakt motsatt riktning. Man anser där de av fabriksstyrelsen beräknade vinsterna vara rena teoretiska konstruktioner, som bygga helt på att olika arbetsmoment bli utförda till så låga penningbelopp som möjligt, och man är övertygad om, att om hänsyn tages till arbetets kvalitet, så föreligga i realiteten faktiska förluster. Man anser dessutom, på dessa håll, att även om uppgifterna från försöksverkstaden i Stockholm i och för sig kunna se bra ut, sakna de bevisvärde, när det gäller anläggningar som ligga långt bort från förläggningsorten.

Här stå således mot varandra åsikter som äro diametralt motsatta. För egen del hyser jag avgjord respekt för den praktiska erfarenhet, som försvarsverkens civila personals förbund företräder och för den vilja till objektivitet, som dess representanter lagt i dagen. Det synes mig därför vara av största vikt, att tillräckliga möjligheter beredas talesmän för detta förbund att framföra och motivera sina åsikter i samband med den kommande översynen.

Den fortsatta centraliseringen av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel bjuder, synes det mig, på så många omtvistade moment, att jag skulle till sist vilja fråga statsrådet, om han inte anser hela frågan böra överlämnas till den allmänna nya försvarsutredning, som signalerats. Får man i så fall förutsätta, att försvarsverkens civila personals förbund blir representerat i den stora försvarsutredningen?

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! Med anledning av herr Ekdahls frågor vill jag bara i all korthet meddela, att det är min avsikt, att den översyn som jag här satt i fråga skall verkställas av utomstående experter som få lov att i grunden pröva alla beräkningar som framläggas såväl av fabriksstyrelsen som intendenturavdelningen och personalen. Att hänskjuta en sak av detta speciella slag till den stora försvarsutredningen anser jag för min del icke vara lämpligt.

Herr **Ekdahl:** Herr talman! Jag skall bara be att få säga, att den form av utredning som herr statsrådet ställer i utsikt synes mig bli lika betryggande

Svar på fråga. (Forts.)

som om försvarskommissionen fått frågan om hand, under förutsättning att de motsatta åsikterna få tillfälle göra sig hörda inför kommissionen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I en till mig framställd fråga har herr Håstad framhållit, att ett antal värnpliktiga tandläkare och läkare, som tjänstgöra eller avses tjänstgöra vid depåer för att meddela tandvård och läkarvård åt fast anställt manskap eller åt värnpliktiga, tillhörande under utbildning varande årsklass, skulle ha erhållit underhandsmeddelande om att de skulle inkallas respektive kvarhållas i militärtjänst under obestämd tid efter den 1 juli 1945. Herr Håstad har frågat mig, om jag anser att detta står i överensstämmelse med lagen om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m. *Svar på fråga.*

Med anledning härav vill jag framhålla att den avsedda lagen icke får tillämpas i andra fall än då inkallelse måste ske för fullgörande av arbetsuppgifter sammanhängande med beredskapens avveckling. För att få en uppfattning om läget på detta område beträffande läkare och tandläkare har jag inhämtat vissa uppgifter från sjukvårdsledningen. Dessa uppgifter synas mig tyda på att enligt hittills utfärdade order eller föreliggande planer inkallelser ske endast för att täcka personalbehov av nu angivet slag. Från något håll har emellertid ifrågasatts inkallelse jämväl för att täcka ett inom armén föreliggande fredsmässigt behov av arbetskraft. Dessa önskemål ha emellertid icke tillgodosetts och få, såsom jag anfört, icke heller på denna väg tillgodoses.

Vidare yttrade

Herr **Håstad:** Herr talman! Lagen om tvångsinkallelser för avveckling av försvarsberedskapen uppställer tre förutsättningar: 1) att det verkligen skall gälla avveckling, 2) att tvångsinkallelse icke skall ifrågakomma förrän man har tagit i anspråk fredspersonalen, förrän man utnyttjat möjligheterna att anställa tillfällig personal och förrän man beaktat möjligheterna att inkalla frivillig personal, samt 3) att i första hand sådana värnpliktiga — framhålles det i lagens § 2 — skola ifrågakomma, som icke eller endast i ringa utsträckning fullgjort militär beredskapstjänstgöring.

När några tandläkare nu fått meddelande om att de skola kvarhållas efter den 1 juli för att tjänstgöra vid depåer, kan man knappast förtänka dem att de undrat huruvida dessa inkallelser stå i överensstämmelse med ifrågavarande lagstiftning. Den depåtjänst det här är fråga om har hittills avsett tandvårdsarbete för yngsta årsklassen liksom för fast anställd personal, men detta kan knappast kallas avvecklingsarbete. Vidare har i varje fall icke till organisationens kännedom kommit, att myndigheterna före kvarhållandena eller inkallelserna prövat de andra möjligheter, som uppställts i lagen, vilken ju av departementschefen betecknats som en andrahandsutväg för att fylla behovet. Ytterligare torde det förhålla sig så, att åtskilliga av de tandläkare, som inkallats, tidigare haft att fullgöra en mycket lång beredskapstjänstgöring. Med den erfarenhet jag har rörande familjebidrag tror jag mig kunna säga, att tandläkare i allmänhet ha haft det största inkomstbortfallet under sin militärtjänst i förhållande till andra inkallade. Dessutom ha de i förhållande till många andra inkallade haft större svårigheter under denna tid, dels för att de haft lokalhyra att erlägga och dels för att de haft personal att ta hand

Svar på fråga. (Forts.)

om, för vilken icke några särskilda ersättnings- eller skadeståndsbestämmelser finnas i krigsfamiljebidragsförordningen. Denna deras förvåning har inte dämpats av att man på vederbörande organisation inte kunnat få full klarhet om den tjänstgöringstid efter den 1 juli, som det här skulle bli frågan om, vartill kommit att praxis inom olika militärområden varit olika.

Jag vet inte exakt hur jag skall tolka statsrådets svar, men jag har fått den uppfattningen att statsrådet inte håller för otroligt, att vissa av de inkallelser, som skett eller ställts i utsikt, icke stått i full överensstämmelse med lagen, varför korrigeringar i denna del skola vidtagas. Om denna min tolkning är riktig, och jag förutsätter att så är fallet med ledning av uppgifter som jag fått i går från inkallade tandläkare, ber jag att få tacka både för svaret och för svarets innehåll.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Svar på interpellation.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld,** som yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd till mig framställd interpellation har herr Karlsson i Stuvsta riktat vissa erinringar mot arbetsförhållandena vid elektriska verkstaden på örlogsvarvet i Karlskrona. Vissa där utförda arbetsstudier ha, framhåller interpellanten, genomförts på ett för arbetarna utmanande sätt, resulterat i avsevärda löneförsämringar för arbetarna samt kostat staten hundratusentals kronor under den tid — $3^1/_2$ år — varunder arbetsstudierna bedrivits. Interpellanten har frågat mig:

1) Har statsrådet uppmärksammat det uppenbara slöseri med allmänna medel som förekommit och de försämringar av löne- och övriga arbetsförhållanden som inträtt för arbetarna vid nämnda verkstad?

2) Vilka åtgärder anser statsrådet böra vidtagas för att till försvarets gagn få påtalade förhållanden ur världen?

För att få en närmare uppfattning om vad som förevarit har jag inhämtat uppgifter från försvarsverkens civila personals förbund, dess lokalavdelning i Karlskrona samt marinförvaltningen och varvsmyndigheterna i Karlskrona.

Av personalsammanslutningens redogörelse framgår, att åtgärderna igångsatts ursprungligen genom ingripande från statens krisrevision och att undersökningarna utförts av privat företag. Arbetsledningen har enligt lokalavdelningens åsikt överskattat möjligheterna att medelst arbets- och tidsstudier höja produktionen vid arbetsprocesser av så skiftande art och utförande som äro rådande vid ny- och ombyggnader av örlogsfartyg i mindre skala. Det har synts lokalavdelningen som om det saknats en övervakande ledning vilken i tid kunnat bedöma, om de utförda undersökningarna varit ekonomiskt berättigade. Genom ombyte av arbetsstudieingenjör hade en hel del missförhållanden undanröjts men ännu hade hela det långvariga och dyra experimentet icke lett till några väsentliga produktionsökningar. Personalförbundet har yttrat, att det produktiva arbetet på grund av åtgärderna måste ha nedgått avsevärt med förluster för bägge parter som följd. I anledning av de i interpellationen lämnade uppgifterna har förbundet anfört, att de där såsom komiska poänger betecknade underrubrikerna vid spilltidsstudier icke torde vara särskilt utmärkande för just dessa arbeten, eftersom man vid spilltidsstudier är tvungen medtaga alla förekommande avbrott i arbetet. Som slutomdöme har förbundet betecknat tillvägagångssättet för åstadkommande av ackordsprislistor vid denna verkstad såsom »ingenting mera eller mindre än skandal».

Svar på interpellation. (Forts.)

Från marinförvaltningens sida har framhållits, att redan åren 1937—38 från arbetarhåll påtalats att då tillämpade metoder för ackordsättning voro olämpliga, vilket föranlett varvsledningen att med anlitande av tillgänglig arbetskraft igångsätta vissa arbetsstudier. Ämbetsverket har yttrat, att såvitt ämbetsverket har sig bekant icke tidigare inom landet verkställts några arbetsstudier inom detta arbetsområde. Arbetena äro av heterogen natur och arbetsplatserna — fartygen — ligga ofta långt från verkstaden, vilket bidragit till att undersökningarna måst göras mera omfattande än vad som är erforderligt vid studier av verkstadsarbete. Den konsulterande firma, som utfört de slutliga undersökningarna, hade bedömt, att de för upprättande av en ackordsprislista grundläggande arbetsstudierna skulle kunna utföras på omkring tre månader. Arbetsstudierna hade påbörjats i november 1940 men av olika skäl — bland annat brist på personal — först i maj 1943 lett till att detaljerad ackordslista kunde framläggas för förhandlingar. Kostnaderna — avseende till firman utbetalad ersättning samt utgifter för arbeten vid varvet — uppgingo till omkring 85 000 kronor. Sedan oktober 1944 hade å örlogsvarvet organiserats en arbetsstudieavdelning, vilken fortsatt de ifrågavarande studierna och påbörjat arbetsstudier vid vissa andra av varvets arbetsavdelningar. Kostnaderna för de vid elektriska verkstaden utförda arbetsstudierna hade blivit så relativt höga därför att detta arbete varit det första större arbetsstudiekomplex, som bearbetats på örlogsvarvet och omfattat ett mycket komplicerat arbetsområde, samt vidare därför att utomstående dyrbar expertis måst anlitas. Kostnaderna kunde enligt marinförvaltningens mening icke anses innebära slöseri, enär arbetsstudierna möjliggjort effektivisering av såväl arbetsmetoder som planering, som rätt utnyttjad av båda parterna kunde giva arbetarna ökade förtjänster samtidigt som kostnadsbesparingar för kronan kunde ernås. Vid undersökningarna hade vunnits många erfarenheter av allmän art, såsom beträffande transporter och förrådsorganisation, vilka vore av värde för varvsdriften i dess helhet. Beträffande arbetarnas löne- och arbetsförhållanden hade kollektivavtalets bestämmelser följts.

Sedermera har av arbetsledningen på örlogsvarvet utarbetats en förenklad prislista, baserad på de tidigare utförda tidsstudierna, och den 15 januari 1945 träffades en provisorisk överenskommelse om att tillämpa densamma från och med den 22 januari till och med den 1 juli 1945. Vid förhandlingar i marinförvaltningen den 8 juni 1945 mellan representanter för marinförvaltningen och försvarsverkens civila personals förbund överenskoms, att lokala förhandlingar skulle upptagas angående tillämpning av den ovannämnda provisoriska ackordslistan bl. a. med hänsyn till det nya avtal, som träffats mellan försvarsväsendets centrala förvaltningsmyndigheter och försvarsverkens civila personals förbund den 28 april innevarande år.

Yttrandena innehålla härutöver synpunkter på föreliggande spörsmål av teknisk natur, varförutom från varvsledningens och marinförvaltningens sida tillrättalagts vissa uppgifter i interpellationen, vilka synts dessa myndigheter icke fullt korrekta. På dessa detaljer ingår jag icke här, då det skulle föra för långt.

För egen del vill jag framhålla, att det förefaller, som om svårigheterna att genomföra tidsstudier på förevarande arbetsområde underskattats från början. Att för varvets vidkommande göra denna del av driften till föremål för en icke tidigare prövad tidsstudieverksamhet kan icke ha varit välbetänkt. Vid undersökningar av denna art är det givetvis av den största betydelse, att ett gott och förtroendefullt samarbete sker mellan arbetsledningen och dess tidsstudiepersonal samt arbetarna. Vid de nu förevarande undersökningarna synes detta icke i alla hänseenden ha varit fallet, något som väl kan förklaras av vad jag nyss anfört.

Svar på interpellation. (Forts.)

Det är vidare uppenbart, att undersökningar av denna art böra kunna avsevärt underlättas och förbilligas, om arbetsledningen själv förfogar över undersökningsorgan, som är förtroget med förhållandena på platsen och har en uppfattning om metodernas användbarhet just på denna plats. Det har varit en brist att för en så viktig uppgift särskilda anordningar icke vidtagits vid en verkstadsanläggning av sådan storleksgrad som örlogsvarvet i Karlskrona. Denna brist botas genom redan vidtagna åtgärder och vid fullföljande av den omorganisation av varvet, som beslutats av fjolårets riksdag och som anbefallts genom beslut av Kungl. Maj:t helt nyligen. Det är min förhoppning att det härigenom skall bliva möjligt att undvika händelser av denna art vid örlogsvarvet i Karlskrona.

På det föreliggande aktuella fallet anser jag mig icke böra ingå i vidare mån än som nu skett. De uttalanden från ömse håll, som av mig återgivits, få i detta hänseende nu vara till fyllest. Det är min avsikt att till statens sakrevision hänskjuta frågan, huruvida vad som i detta fall förekommit är av beskaffenhet att i vad avser kostnadsfrågan böra föranleda särskild åtgärd. Vad beträffar metoderna för ackordssättningen vill jag uttala förhoppningen att parterna på arbetsplatsen skola kunna finna en för dem båda tillfredsställande lösning. Att resultatet av de undersökningar, som hittills utförts, därvid tillvaratages i den mån så befinnes lämpligt är givetvis önskvärt. Det ligger nämligen icke blott i arbetsledningens utan även i arbetarnas liksom i det allmännas intresse att arbete prissättes på ett rättvist sätt.

Härpå anförde

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för det svar jag erhållit på min interpellation. I detta tack är även inneslutet tillfredsställelse över svarets innehåll.

De väsentliga orsakerna till min interpellation i berörda fråga voro dels att arbetsstudieverksamheten vid elektriska verkstaden å flottans varv i Karlskrona medfört en permanent konflikt mellan arbetare och företagsledning genom att studierna företagits på ett anmärkningsvärt fumligt och irrationellt sätt, dels att dessa förorsakat staten en massa enligt sunda förnuftet onödiga utgifter, dels att de utförts av en privat firma med därtill olämplig personal, dels ock att de resulterat icke i stigande arbetsproduktivitet utan snarare i mindre sådan och därtill löneförluster för arbetarna. I det här i interpellationssvaret anförda yttrandet av försvarsverkens civila personalförbund säges också att produktionseffektiviteten gått ned och att tillvägagångssättet måste betecknas som det heter som ingenting mer eller mindre än en skandal.

Av departementschefens svar framgår, att han anser, att man från början underskattat svårigheterna att genomföra arbetsstudier vid arbeten som dessa, d. v. s. att man nog gått till väga på ett tämligen realitetsfrämmande sätt, samt att det är en brist, att staten på en arbetsplats av Karlskrona örlogsvarvs storleksordning icke låtit utföra dessa arbetsstudier i egen regi utan anlitat en privat firma. Statsrådet anser, att den beslutade omorganisationen av varvet skall kunna avskaffa missförhållandena i fråga och tillkännager dessutom sin avsikt att låta krisrevisionen pröva kostnadsfrågan eller vad jag i interpellationen kallat slöseriet. Han tillkännager slutligen som sin mening, att normala arbetsförhållanden för arbetarna snarast måste komma till stånd.

Till detta har jag, herr talman, ingenting att tillägga. Jag har ingen anledning och inga förutsättningar att diskutera de beramade åtgärdernas praktiska genomförande. Jag är herr statsrådet tacksam för den undersökning han låtit

Svar på interpellation. (Forts.)

verkställa och för det svar han lämnat, och jag hoppas, att berörda missförhållande snabbt skall bringas ur världen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Svar på interpellation.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare, herr Wiberg, har i en till mig framställd interpellation erinrat om de överläggningar, som jag under vårens lopp haft med representanter för de akademiska myndigheterna och som rört olika frågor angående universitetsorganisationen, de akademiska studierna samt forskningen vid universiteten och högskolorna. Den ärade interpellanten har ansett det vara av intresse för denna kammare att få del av resultaten av dessa överläggningar. Han har därför frågat mig, huruvida jag vore i tillfälle att lämna kammaren en redogörelse för de planer i fråga om universitetens organisation, vartill jag kommit.

Med anledning av den framställda frågan kan jag till en början nämna, att vid de av interpellanten åsyftade överläggningarna framkommit ett synnerligen omfattande material till belysande av de olika fakulteternas och sektionernas önskemål. De muntligen framlagda synpunkterna kompletteras av skriftliga framställningar i promemorieform. Härtill komma särskilda skrivelser från docentkårerna och vederbörande studentsammanslutningar. Detta primärmaterial har sedermera inom ecklesiastikdepartementet systematiskt bearbetats av en tillkallad expert, professorn vid Uppsala universitet Erik Lönnroth. Sammanfattningsvis kan sägas, att framställningarna i stort sett följa samma huvudlinjer, medan i detaljfrågor önskemålen starkt växla. Det samlade materialet ger emellertid en överskådlig bild av läget för dagen inom vårt akademiska undervisningsväsen och av önskemålen för framtiden.

Vad först beträffar de resurser, som för dagen stå till de akademiska lärosätenas förfogande, kan det vara av intresse att nämna, att medan universitetsanslagen för fyrtio år sedan utgjorde inemot 6 procent av utgifterna under åttonde huvudtiteln, har deras andel i huvudtiteln för det nu snart avslutade budgetåret nedgått till föga mer än 2 procent. För nästa budgetår komma de visserligen att stiga till omkring $2^1/_2$ procent av slutsumman, men detta beror i främsta rummet på de av riksdagen i år beviljade höjningarna av anslagen till forskning och till materiell utrustning, medan däremot inga mera avsevärda och kostnadskrävande förändringar i själva universitetsorganisationen genomförts på senare tider.

En av de mest framträdande organisatoriska bristerna utgör den växande disproportionen mellan lärare och studenter. Universitetslärarna ha sålunda numera genomsnittligen att undervisa och handleda ett väsentligt större antal studerande än som var fallet i början av detta århundrade. Olägenheterna härav framträda särskilt mot bakgrunden av det förhållandet, att tyngdpunkten av undervisningen samtidigt förskjutits alltmer från föreläsningarna, vid vilka studenterna spela en mera passivt mottagande roll, till seminarieövningarna, i vilka de studerande själva aktivt medverka. Andra brister, som blivit belysta, gälla universitetsinstitutionernas, inte minst de humanistiska seminariernas och bibliotekens, otillräckliga utrustning med avseende på såväl arbetsmaterial som tekniska medhjälpare.

Totalintrycket av den nu verkställda kartläggningen är, att de akademiska lärosätena och forskningsinstitutionerna i vårt land icke blivit satta i tillfälle att följa med den forcerade utveckling, som under de senaste åren ägt rum på

Svar på interpellation. (Forts.)
motsvarande områden mångenstädes utomlands, t. ex. i Förenta staterna, England, Schweiz och Sovjetunionen.

Det är därför naturligt, att önskemålen för framtiden gå ut på att avhjälpa de brister, som synbarligen föreligga. Vad personalfrågorna beträffar ha de akademiska myndigheterna framhållit, att en betydande utvidgning av antalet avlönade lärarkrafter är önskvärd, ja ofrånkomlig. Till stöd härför ha bland annat åberopats svårigheterna att under nuvarande förhållanden på ett nöjaktigt sätt tillgodose de behov, som uppställas av universitetens och högskolornas två huvuduppgifter, forskningen och undervisningen. Den elementära undervisningen anses allmänt kräva alltför mycket av professorernas tid till förfång för deras forskningsarbete. För att avhjälpa detta har ansetts böra ifrågakomma en minskning av professorernas föreläsningsskyldighet, en uppdelning av vissa alltför omfattande professurer samt inrättande av ett antal nya befattningar såsom biträdande lärare för upprätthållande av den elementära undervisningen. Med sistnämnda spörsmål sammanhänger nära frågan om docentinstitutionen och dess framtida utformning. Docentföreningarna vid universiteten, karolinska institutet och vissa högskolor ha i en av föreningarna verkställd preliminär utredning närmare utvecklat sina synpunkter på denna fråga. De ha begärt en väsentlig utbyggnad av antalet högre vetenskapliga befattningar och en avsevärd förbättring av docenternas ekonomiska villkor.

För att från grunden säkerställa rekryteringen av vårt lands på vetenskaplig undervisning och forskning inriktade institutioner har vidare samstämmigt betonats önskvärdheten av att tillräckligt många och tillräckligt stora stipendier av statsmedel ställas till förfogande för högre vetenskapliga studier. Ett annat genomgående önskemål vid överläggningarna har varit, att ökade medel måtte anvisas såsom bidrag till tryckning av doktorsavhandlingar samt för tryckning av annan vetenskaplig litteratur och handböcker ävensom för utgivande av kompendier.

Under överläggningarnas gång ha slutligen mer eller mindre detaljerade program framlagts för nybyggnader och förbättrad utrustning för de vetenskapliga institutionerna.

För egen del har jag kommit till den uppfattningen, att åtgärder skyndsamt böra vidtagas för att befästa och öka de svenska akademiska lärosätenas möjligheter att göra en insats på den högre utbildningens och den vetenskapliga forskningens områden — en insats helt i nivå med vad som i detta hänseende presterats inom de främsta kulturnationerna. Den preliminära utredningen i ärendet erbjuder enligt min mening många uppslag härutinnan, vilka äro värda att tagas till vara. Men utöver vad som redan förberedelsevis gjorts tarvas på många områden ett djupare inträngande i särskilda frågor, och dessutom behövs en avvägning av önskemålen efter deras angelägenhetsgrad. Slutligen och icke minst gör sig behovet av jämförelser med den senaste internationella utvecklingen, som vi under krigsåren endast kunnat ofullständigt följa härifrån, starkt gällande; nya uppslag och impulser äro förvisso att hämta både från väster och öster. På den förberedande kartläggningen har därför ansetts böra följa en grundligare och mera systematisk utredning genom en särskild sakkunnigkommitté. Jag har erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande att för en sådan översyn av vårt universitetsväsen tillkalla erforderligt antal sakkunniga. De torde komma att utses inom de närmaste dagarna.

Avsikten är att de sakkunniga i främsta rummet skola uppehålla sig vid de stora linjerna och söka utstaka huvuddragen för den akademiska undervisningens utveckling samt föreslå utvägar för forskningens främjande, i den mån dessa frågor ej behandlats eller äro under behandling i andra sammanhang. I enlighet härmed torde de i första hand komma att upptaga de allmänna och för de skilda lärosätena och fakulteterna gemensamma frågorna.

Svar på interpellation. (Forts.)

Men det bör för den skull icke vara de sakkunniga betaget att ingå också på spörsmål av mera speciell natur, om de så skulle finna önskvärt. Jag tänker härvid särskilt på frågor rörande undervisningen vid och organisationen av de juridiska och de humanistiska studierna; dessa områden ha, i motsats till vad fallet är beträffande de teologiska, medicinska och naturvetenskapliga studierna, icke under senare år varit föremål för särskilda mera ingående utredningar. Tanken är, att utredningen icke skall begränsas till att avse statsuniversiteten utan att den också skall taga sikte på förhållandena vid Stockholms högskola och Göteborgs högskola. Härvid måste givetvis också frågan om de ekonomiska förutsättningarna för verksamheten vid sistnämnda läroanstalter beaktas. En central uppgift för utredningen blir vidare att undersöka universitetens ställning i förhållande till vårt utbildnings- och vårt bildningsväsen i övrigt. De studentsociala synpunkterna kunna härvid näppeligen förbigås; ett starkt önskemål är, att kvarstående ekonomiska hinder för studielämplig ungdom att vinna inträde vid universiteten och de allmänna högskolorna undanröjas. Ingående uppmärksamhet måste vidare enligt min mening ägnas den med åren alltmer stegrade konkurrensen om studiebegåvningarna från olika specialhögskolors sida, en konkurrens, vars främsta förutsättning är en på många håll tillämpad, på betygspoäng grundad intagningsspärr.

Huvudvikten vid utredningsarbetet torde emellertid — i enlighet med önskemål, som framkommit vid överläggningarna — komma att läggas på det universitetsorganisatoriska området. Behovet av lärarbefattningar, de olika typerna av sådana tjänster, lärarnas avlönings- och undervisningsförhållanden torde därvid komma att bliva föremål för omprövning. Jag förutsätter emellertid, att de sakkunniga komma att iakttaga viss försiktighet när det gäller att framlägga förslag om inrättandet av nya professurer, så att dylika befattningar föreslås allenast, när man kan räkna med ett tillräckligt antal kompetenta sökande. Större vikt bör i stället för närvarande läggas vid önskvärdheten av att successivt frambringa en stab av vetenskapligt väl rustade lärarkrafter och forskare. För den skull torde frågorna om docentinstitutionen och om en utökning av antalet biträdande lärarbefattningar komma att upptagas till ingående behandling av de sakkunniga. Andra uppgifter för den kommande utredningen är att verkställa en översyn över publikationsmöjligheterna för vetenskapliga arbeten samt att utreda frågorna om resestipendier för universitetslärare och vetenskapsidkare och om en bättre utrustning med personella och maskinella hjälpmedel.

Det är sålunda ett omfattande arbetsprogram, som väntar den nya utredningen. Tanken är emellertid, att dess resultat skola framläggas successivt i form av särskilda betänkanden och promemorior. Avsikten är vidare att de sakkunniga skola arbeta på sektioner och att de skola kunna med sig adjungera ämnesrepresentanter och andra experter. På så sätt, hoppas jag, skall det bli möjligt för de sakkunniga att utan större tidsutdräkt komma till positiva resultat. Det är också min livliga förhoppning, att statsmakterna vid sitt ställningstagande till universitetsfrågorna i framtiden skola ha i minnet den fundamentala betydelse för den nationella kulturen och för det mellanfolkliga kulturutbytet som våra svenska akademiska lärosäten alltid haft och alltjämt hava, en betydelse som de dela med systerinstitutionerna i de stora kulturländerna och som på ett alldeles särskilt sätt bekräftats under de gångna krigsåren.

Härefter yttrade:

Herr **Wiberg:** Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för det synnerligen klarläggande och uttömmande

Svar på interpellation. (Forts.)
svar, som han lämnat på min interpellation angående det inledda arbetet på en universitetsreform.

Det förhåller sig onekligen så, att man här i landet håller på att få en helt annan och mera realistisk syn på den vetenskapliga undervisningens och forskningens betydelse än den man hade ännu för ett tiotal år sedan. När den närmast föregående universitetsberedningen tillsattes i början av år 1933, var utgångspunkten den, att våra svenska universitet i stort sett hade lyckats följa med i den internationella konkurrensen. Man kan väl också säga, att det var samma syn som präglade universitetsberedningens slutbetänkande, när det framlades på hösten 1937. Men sedan dess har mycket hänt ute i världen. Kriget, med de umbäranden och den nöd det medfört även för stora och mäktiga länder, har inte blott varit uppfinningarnas moder utan har också drivit fram en stark intensifierad forskning på de allmänna naturvetenskapernas och medicinens olika områden. Men kriget har också lärt oss en annan sak, och det är det, att där folken mitt ibland sig haft härdar för fri forskning, för fritt tänkande, för förutsättningslös undervisning, där har också det hårdaste materiella förtryck kommit till korta. Vid sidan av kyrkan stå universiteten överallt ute i de förut ockuperade länderna som bärare av frihetens baner. I stor utsträckning beror detta på att universiteten i dessa länder lyckats få en folklig förankring. Deras lärare, yngre och äldre, och deras studenter ha icke slutit sig inom sina murar utan ha levt med i de stora samhällsfrågorna. Vi behöva här i landet en sådan *university extension,* ett sådant universitetens deltagande i det fria bildningsarbetet, som fick en så lovande början här hemma för en 30 till 40 år sedan och vars motsvarighet, särskilt i England, haft en betydelse, som man inte får underskatta. Det må vara mig tillåtet att uttala en förhoppning att de sakkunniga, som nu skola tillsättas, skola ha möjlighet att skänka beaktande också åt dessa frågor.

Det är med stor tillfredsställelse jag av statsrådets redogörelse erfarit, att de blivande sakkunniga skulle ägna särskild uppmärksamhet åt undervisningen vid och organisationen av de juridiska och humanistiska studierna. Studieförhållandena för jurister och humanister ha inte på länge varit föremål för översyn. Vad till en början de juridiska studierna beträffar är det otvivelaktigt så, att de alltjämt i första hand taga sikte på utbildningen för domarbanan. Visserligen har man fått ett komplement till juris kandidatexamen i politices magisterexamen, vari ingå även andra samhällsvetenskapliga ämnen än de rent juridiska, men huvudparten av de blivande förvaltningstjänstemännen hålla sig alltjämt till förstnämnda examen. En modernisering av kunskapsstoffet och kanske också en omläggning av själva undervisningsmetoden är därför redan av denna anledning befogad. Men härtill kommer att det måste vara av största betydelse också för våra blivande domare att under sin studietid vid universiteten vinna djupare förtrogenhet med samhällslivets realiteter och få en ökad inblick i t. ex. socialrätt och näringsrätt. För de juridiska fakulteterna möta emellertid särskilda svårigheter, när det gäller att rekrytera lärarbefattningarna; bristen på juris docenter talar i detta avseende sitt tydliga språk. Jag vill därför livligt hoppas, att de sakkunniga skola försöka finna någon utväg för att lösa problemet om de biträdande lärarbefattningarna vid de juridiska fakulteterna och att de skola försöka få fram verkligt dugande krafter för dessa poster.

Vad de humanistiska studierna beträffar tvekar jag för min del inte att draga en lans också för de ämnesområden, som representera något annat än den rena matnyttan. Vårt samhälle behöver litteraturhistoriker och konsthistoriker, som kunna fostra vårt folk till kärlek till och en känsla av gemenskap med vår gamla kultur och påvisa de band, med vilka den är knuten till andra

Svar på interpellation. (Forts.)

länders andliga odling. Detta är inte bara en nationell uppgift och ett viktigt led i vårt folks kulturella demokratisering, utan det innebär också en väg till bättre förståelse för andra folk.

Statsrådets uttalande, att de kvarstående ekonomiska hindren för studielämplig ungdom att vinna inträde vid universitet och högskolor böra undanröjas, är jag förvissad om kommer att hälsas med allmän tillfredsställelse inom alla kretsar av vårt folk. Denna tanke är en direkt utveckling av de principer, som ligga till grund för de av riksdagen i år på statsrådets förslag beviljade stipendierna för landsbygdens ungdom. Att ge alla och envar sin chans att arbeta sig fram till en ställning i samhället, som svarar mot hans anlag och moraliska och intellektuella förutsättningar, det är ett led i en framstegspolitik, kring vilken alla meningsriktningar böra kunna samlas.

Till sist vill jag understryka det lyckliga grepp på frågans behandling som ligger däri, att ecklesiastikministern trots omfattningen av arbetsprogrammet för den tilltänkta utredningen vill söka skapa förutsättningar för att denna skall snabbt nå fram till positiva resultat, bland annat därigenom att utredningen skall få tillfälle att arbeta på sektioner och successivt framlägga sina förslag. I likhet med statsrådet hyser jag en livlig önskan att de kommande förslagen skola vinna en välvillig behandling från statsmakternas sida.

Herr **Håstad:** Herr talman! Jag väckte i januari en motion, i vilken jag tog upp de yngre forskarnas problem. Den skrevs innan det meddelades att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet hade för avsikt att tillsätta en kommitté för att utreda universitetens arbets- och undervisningsförhållanden. Det var under sådana omständigheter självfallet, att den utredning jag begärt skulle ingå i denna kommittés uppgift och att motionen med hänsyn därtill skulle avslås. Jag yttrade mig inte heller vid det tillfälle, när utskottsutlåtandet över min motion behandlades. Nu vill jag endast, herr talman, i korthet ge uttryck åt ett par reflexioner och göra några understrykanden.

Jag vill i likhet med den ärade interpellanten framhålla, att den humanistiska forskningen står i stor tacksamhetsskuld till den nuvarande ecklesiastikministern för det initiativ, som han nu tagit. Onekligen har denna forskning blivit något skjuten åt sidan i den materialistiska tid vi leva i. Om det förhåller sig så, att vårt välstånd är beroende på vår naturvetenskapliga och tekniska undervisning och vårt sociala renommé på den utbildning, som våra läkare och jurister få, måste vår ställning som kulturnation om inte helt så dock i främsta rummet vara avhängig av de positioner, som den humanistiska forskningen kan erhålla vid universiteten och högskolorna.

Ytterligare skulle jag vilja framhålla hur tacknämligt det synes mig vara, att herr statsrådet har lagt upp utredningsdirektiven så, att utredningsmännen få till uppgift att successivt mata fram sina förslag till statsmakterna. Eljest skulle fara kunna uppstå för att de nödvändiga trängande reformerna kunde komma att skjutas på framtiden med hänvisning till utredningen. Jag vill endast här framhålla, huruledes frågan om docenternas ställning och deras avlöning eljest skulle kunna komma i ett mycket oförmånligt läge. Jag tänker då närmast på docentstipendierna. För att jag inte skall misstänkas tala i egen sak vill jag framhålla, att jag för närvarande inte själv är docentstipendiat och alltså inte har något ekonomiskt intresse av denna angelägenhet. 1939 framlade en kommitté (vari bland annat den framför mig stående lektor Pauli var ledamot) ett betänkande om en förbättring av docentstipendiaternas löneläge. Så kom kriget emellan. Det kom för övrigt därunder ett mycket olyckligt förslag från finansdepartementet om en justering faktiskt »nedåt» av docentstipendierna, ett förslag, som riksdagen dock lyckligtvis änd-

Svar på interpellation. (Forts.)
rade. Nu har det gått sex år sedan detta betänkande avgavs. Skulle man behöva vänta tills den nya utredningen helt bleve färdig, vore det fara värt att det skulle dröja ett tiotal år, innan en så vital fråga för hela vår forskning som de yngre forskarnas ställning bleve nöjaktigt löst.

Ett önskemål, som enligt min mening också är synnerligen trängande, är att man på ett helt annat sätt än tidigare ekonomiskt stödjer författarna av doktorsavhandlingar. Jag har själv en gång i tiden fått en räkning på närmare 9 000 kronor för en doktorsavhandling. Ja, denna summa bör minskas med de 300 kronor, jag fick för de över 300 exemplar av avhandlingen som jag hade att lämna till universitetsbiblioteket. Jag har alltså själv ganska god erfarenhet av vilka omkostnader en doktorsavhandling medför för en student. Jag tror att detta är ett område, där ett förslag bör framläggas så fort som möjligt. Detsamma gäller enligt min mening även beträffande resestipendierna.

Jag skulle vidare tro att många reformer snabbt och successivt skulle kunna vidtagas beträffande undervisningen vid universiteten med hänsyn till vad man nu anser vara rätta metodiken och med hänsyn till det ökade lärjungeantalet, och jag vill uttrycka en förhoppning om att dessa reformer skola kunna genomföras inom sådan tid att inte en hel studentgeneration skall behöva lämna universiteten, innan dessa frågor kunna få en tillfredsställande lösning.

Herr talman! Jag skall inskränka mig till att framföra dessa synpunkter, och jag vill sluta med att uttala min synnerliga glädje — jag tror att jag i detta fall talar å alla mina akademiska kollegers vägnar — över det initiativ som ecklesiastikministern här har tagit och för den uppläggning han i sina direktiv givit problemet.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 5.

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander.

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial, nr 24, i anledning av en inom andra kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander.

Efter föredragning av memorialet anförde:

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Om kammarens ledamöter granska de citat ur olika uttalanden av statsrådet Erlander, som jag anfört i min anmälan till konstitutionsutskottet, torde de finna, att dessa uttalanden äro inbördes motstridiga och att därför i varje fall något av dem icke kan vara så korrekt som man väntar sig skall vara fallet när ett statsråd uttalar sig.

Sedan tidningen Arbetaren hade publicerat en artikel om att de hemliga handlingarna skulle förstöras genom bränning på regeringens order, förklarade statsrådet Erlander i ett uttalande för TT »med anledning av uppgiften om att regeringen beordrat säkerhetspolisen att förstöra sina register över medlemmarna av syndikalistorganisationen SAC och Kämpande demokrati», att »ifrågavarande register makulerats genom polisens försorg». Statsrådet Erlander säger i detta uttalande inte något bestämt om huruvida regeringen tagit initiativ till denna åtgärd eller icke. I övrigt användes ordet »makuleras» på ett sådant sätt, att menige man måste få den uppfattningen att re-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

gistren förstörts av polisen. Jag frågar om inte statsrådet själv vid den tiden hade samma uppfattning.

Nästa besked gavs här i kammaren vid en debatt den 7 februari, där statsrådet Erlander förklarade, att regeringen icke fattat något beslut om detta registers förstöring, men att han själv haft en överläggning med säkerhetspolisens chef, som då var av samma mening som statsrådet, att det vore ganska orimligt att behålla detta register kvar, när regeringen icke ansett att man skulle fortsätta att föra det. Så övergick man till handling. Men så tillkommo, säger statsrådet, vissa svårigheter i fråga om verkställigheten. Det fanns ett allmänt register, och det fanns ett specialregister över kommunister, syndikalister, Kämpande demokratis medlemmar samt nazister. »Specialregistren vore enkelt att förstöra. Det kunde göras samma eftermiddag.» Observera: det talas alltjämt om att förstöra; det tycks alltjämt vara uppfattningen att så skulle ske. Men man hade kommit på tanken att det kanske, när det nu tillsatts en parlamentarisk undersökningskommission, som skulle granska hemliga polisens åtgärder, skulle se illa ut, om dessa register, som spela en mycket stor roll i debatten om hithörande ting, skulle tagas bort. Det skulle, säger statsrådet Erlander, te sig egendomligt att sätta i gång denna utrensning just nu, när Paulsonkommissionen börjat sin granskning. »Det skulle verka som ville man utplåna spåren efter fel som begåtts.» När jag granskar dessa uttalanden, kan jag inte komma ifrån den uppfattningen att det är just detta, som har skett, att man i varje fall påbörjat ett förstörande av sådant material.

Jag har i min anmälan citerat ytterligare två av statsrådet Erlanders uttalanden från början av maj rörande dessa register. Det ena, hämtat ur Aftonbladet, lämnar jag därhän, eftersom det lär vara mindre korrekt, men även i det andra, taget ur Arbetartidningen, talas det om »registret över syndikalisterna, vars förstörande avbrutits». Statsrådet förklarade också i sitt anförande den 7 februari, att i det allmänna registret funnos inte bara medlemmarna av de politiska grupper, över vilka specialregister upprättats upptagna, utan även alla de, vilka av någon orsak anses farliga för rikets säkerhet. Det var alltså ett register, som gick vida utöver dessa politiska grupperingar. Först nu få vi genom konstitutionsutskottets memorial veta, att en mycket väsentlig del av detta material, som kan utgöra bevismaterial vid en undersökning av säkerhetspolisens verksamhet, verkligen har förstörts. Registren ha endast, säger statsrådet Erlander, buntats. Man har skrivit »Makuleras» på dem, och de äro inte längre tillgängliga annat än för de högre cheferna, kanske med tanke på att den politiska vinden kan vända sig igen och de på nytt kunna bli aktuella. Men vad som obestridligen har förstörts är primärmaterialet, alltså det material, från vilket polisen har utgått, när den upprättade sina register. Detta måste väl ha skett sedan statsrådet Erlander och hemliga polisens chef haft sin överläggning.

Jag skall inte här yttra mig om vad vi från vårt håll vänta av den parlamentariska undersökningskommission, som tillsatts. I det fallet slitas vi mellan optimism och skepticism. Vi fråga oss, om den är tillsatt för att släta över och bagatellisera vad som har skett eller om den verkligen skall gå till grunden med hemliga polisens verksamhet och med frågan vem som skall bära ansvaret för densamma. Låt oss för dagen vara optimister! Låt oss förutsätta att man tänker gå till grunden. Då måste det, när man skall titta på säkerhetspolisens åtgöranden, vara en oerhörd svaghet, att ett så viktigt material som hemliga polisens primärmaterial har förstörts. Det måste ju innehålla allt vad hemliga polisen har samlat genom spioner på arbetarrörelsen, tjallare och allt vad det heter, och därav måste väl framgå vilka me-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

toder hemliga polisen använt. Allt detta bevismaterial är nu borta. Därtill borde detta primärmaterial ge mycket viktiga anvisningar beträffande vad vi tidigare vänt oss mot, nämligen polisens politiska enögdhet, att man hos densamma kan konstatera en alldeles särskild iver när det gäller att granska antifascisternas verksamhet och en lika påtaglig likgiltighet när det gäller den andra parten.

I konstitutionsutskottets uttalande säges det vidare: »De i anmärkningsanledningen åsyftade registren, omfattande Sverges arbetares centralorganisation och Förbundet kämpande demokratis medlemmar, ha ingått i säkerhetstjänstens specialregister över ytterlighetspartierna.» Det borde inte ha undgått konstitutionsutskottet, att jag vid min anmälan icke begränsade mig till dessa specialregister. Jag säger tvärtom, att registreringen torde ha omfattat alla dem, vilka av någon anledning ansetts farliga för rikets säkerhet, däribland kända borgerliga personligheter, vilka misstänkts för sympatier för de allierade. Jag har i anmälan sagt, att på grund av den kritik, som riktats mot säkerhetspolisen, måste man förutsätta en frestelse hos säkerhetspolisens chef att efter en sådan tillåtelse från regeringen förstöra just det material, som skulle väckt det största rabaldret i pressen om det offentliggjorts, nämligen det som omfattade dessa borgerliga personer. Vill man veta vad jag avser, kan jag nämna registren över de s. k. handelstidningsliberalerna, ett stort antal personer, som inte direkt voro medlemmar av Kämpande demokrati men ansågos vara englandssympatisörer. Det är klart att detta material inför opinionen ligger sämst till för den hemliga polisen.

Jag vill dessutom rikta en fråga till statsrådet Erlander, som han må besvara i bekräftande eller bestridande riktning. Jag har fått den uppfattningen, som statsrådet må bekräfta eller bestrida, att Sveriges regering har mycket litet reda på vilka polisen har registrerat och kanske inte heller har så god kännedom om vilka register som polisen har förstört. Kan statsrådet Erlander vederlägga denna min uppfattning?

Konstitutionsutskottet har icke ansett sig böra göra någon anmärkning, vilket förvånar mig mycket, när det ligger i så öppen dag, att primärmaterialet har förstörts. Av det föreliggande materialet att döma är det mycket sannolikt, att även registren delvis börjat förstöras men att förstörandet avbrutits. Redan vid dechargedebatten i riksdagen uttalades det från vårt håll — jag tror också från andra håll — att konstitutionsutskottets granskning av regeringens åtgärder blivit tämligen ytlig på sista tiden. Det kanske kan anses förmätet av mig som tämligen nyvald riksdagman att klandra något så ärevördigt som konstitutionsutskottet. Men om man jämför äldre konstitutionsutskottsprotokoll med senare års, kan man inte undgå att märka skillnaden. De gamla protokollen visa, att utskottet var en mycket sträng väktare av grundlagens efterlevnad, av ministrarnas gärningar och av deras demokratiska dygd. Mängden av anmärkningar är vältalig nog i dessa gamla protokoll. Sedan kommo vi över till majoritetsregeringarnas tid, och då var det praxis, att de partier, som voro i minoritet, kommo med en lång rad anmärkningar, vilka kallt avvisades av majoriteten, som befann sig i regeringsställning. Vid krigsutbrottet kommo vi in i samlingsregeringens tid, då vi fingo ett mycket utpräglat ministerstyre. Det var då inte längre så noga med grundlagen och med gammal praxis. De fyra samlingspartiernas representanter ha i riksdagen medverkat till så många avsteg från grundlagarna, från gammal god demokratisk tradition, att de alla känna sig medansvariga för detta, och de ha därför svårt att återvända till gammal praxis igen. Medlemmar av konstitutionsutskottet ha ju öppet sagt inför riksdagen,

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

att de gått förbi mycket, särskilt i fråga om Hestapo, som egentligen borde blivit föremål för anmärkningar.

Det finns alltså vissa politiska och psykologiska grunder till detta konstitutionsutskottets förfarande. Regeringspartierna ha gemensamt svarat för den förda politiken och känna sig skyldiga att försvara dels sina egna statsråd och dels de samverkande statsråden, en för alla fyra och alla fyra för en. Därför förekommer det numera mycket sällan, att konstitutionsutskottet gör anmärkning mot en minister, även om det synes oss som om anledningarna till anmärkning varit oerhört mycket större under krigsåren än tidigare.

I detta fall tillkommer kanske en annan förklaring, som man kan gissa sig till. Den nuvarande regeringen skall snart gå och ersättas av en annan. Statsrådet Erlander hör ju till de löftesrika, som gå för att komma igen. Man har kanske inte i en sådan situation, när stafetterna skola växlas, velat belasta honom med en anmärknig från konstitutionsutskottet. Om detta varit en bidragande orsak kunna vi i så fall inte förstå ett sådant hänsynstagande, ty en minister kan ju fortsätta att vara minister även med en anmärkning från konstitutionsutskottet. Enligt vår mening är det konstitutionsutskottets plikt att säga ifrån när något har hänt, som icke kan försvaras, att så får en svensk minister inte göra. Jag har inte gjort denna anmälan för att speciellt komma åt statsrådet Erlander, som vid en mycket sen tidpunkt fått börja dela ansvaret för den olycksaliga Hestapopolitiken. Kritiken mot Hestapo har ju blivit så stark, att en särskild parlamentarisk undersökningskommission har måst tillsättas. I detta fall, då regeringen eller en särskild minister måste anses direkt bära ansvaret för denna politik, är det ägnat att förvåna, att en av ministrarna ger tillåtelse till förstörande av bevismaterial, som det är ytterligt viktigt att ha tillgång till, när man söker granska Hestapos arbetsmetoder. Jag anser det till fullo utrett, att sådant bevismaterial har förstörts. Därför är det mig fullkomligt ofattbart, att konstitutionsutskottet har kunnat uraktlåta att göra anmärkning.

Herr statsrådet **Erlander:** Herr talman! Det kanske inte är praxis att ett anklagat statsråd tar till orda, när ett anmärkningsyrkande inte har vunnit majoritet inom konstitutionsutskottet. Men i herr Johanssons anförande riktades så pass fräna angrepp mot mig — framför allt i dess början; tonen blev ju mildare och mildare mot slutet — att jag anser att det skulle vara ganska orimligt, om jag skulle suttit och lyssnat på detta utan att taga till orda.

Det är givet att en sådan sammanställning av vad jag har sagt och vad jag i tidningspressen uppgives ha sagt, som den herr Johansson presterade i kammaren, kan inge den föreställningen, att jag har intagit olika ståndpunkter vid olika tillfällen och kanske inte alltid haft så bra reda på vad jag har yttrat mig om. Jag vill inte ta upp någon diskussion på denna punkt. Jag vill endast säga, att till väsentlig del beror detta intryck på att vissa av mina uttalanden, som bland annat gjorts vid telefonintervjuer, blivit mer eller mindre vårdslöst återgivna i tidningspressen och fått en utformning, som jag inte velat auktorisera. Det är inte mycket att göra åt den saken.

Det hade varit enkelt för herr Johansson att få reda på vad som faktiskt har förevarit antingen genom en hänvändelse till mig eller till någon annan i socialdepartementet. Skulle frågan nödvändigtvis utnyttjas i partipolitiskt syfte, skulle han ha kunnat framställa en interpellation eller en enkel fråga i ärendet. När man tyckt att en hel del av mina uttalanden, till största delen de som förekommit i tidningspressen, sett konstiga ut, kunde man i varje fall ha valt en annan väg än att gå till konstitutionsutskottet, som nämligen icke skall

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

granska de uttalanden, som ett statsråd gör i pressen. Så har emellertid icke skett, utan vi ha i stället fått denna mycket besynnerliga anordning.

Under sådana förhållanden kunde jag i mitt försvar inskränka mig till att hänvisa till konstitutionsutskottets memorial. Av detta memorial framgår att ingenting inträffat. Därav framgår, att de register, som av mig påståtts vara makulerade, äro makulerade på det sättet, att de fortfarande kunna tagas fram i vilket ögonblick som helst. Det som herr Johansson fäste sig vid och vände sig mot i mycket starka ordalag i sitt anförande var att primärmaterialet till detta register skulle vara förstört.

Med denna sak förhåller det sig på följande sätt. Registren äro byggda på uppgifter från de lokala polisorganen, samlade via landsfogdarna i riket. Dessa uppgifter äro lämnade centralt från landsfogdar och andra polismyndigheter på stencilerade formulär. Jag har ett sådant framför mig, och vem som helst kan få se det. På denna blankett skola vissa identifieringsuppgifter lämnas på den person det gäller, såsom värnpliktsnummer och civilstånd. Vidare skall uppgivas i vilken syndikalistisk lokal samorganisations- eller ungdomsklubb vederbörande är medlem samt medlemsnumret där och vilka förtroendeposter vederbörande innehar inom den syndikalistiska rörelsen. En annan rubrik lyder: »Enligt uppgift från 6:e roteln:» Detta innebär att om personen i fråga varit föremål för polisens övervakning i samband med brottslig handling, skall på denna plats införas en uppgift från 6:e roteln här i Stockholm. På följande rad i formuläret står: »Enligt uppgift från centralbyrån (post-, telefon-, telegramcensuren):» — Den sista rubriken lyder: »Om vederbörande är därjämte känt:», och enligt anvisning inom parentes skola »här antecknas de upplysningar, som kunna vara av intresse för bedömande av vederbörandes politiska inställning».

När polisen får dessa lappar, som äro utarbetade efter mall, upprättas två registerkort. På det ena kortet finns inga andra uppgifter än namn, födelseort och identifieringsnummer. Detta identifieringsnummer ansluter sig i regel till det identifieringsnummer som finnes på primäruppgiften. Vore det så, att vi inte hade någonting annat än detta kort, skulle det vara riktigt, att det i viss mån skett en förstörelse av primärmaterialet. Men dessutom upprättas för varje sådant fall ett specialregisterkort, och på detta införas samtliga de uppgifter, som kunna vara av intresse i fallet. Den enda mera väsentliga uppgift, som såvitt jag vet här inte kommer med, är namnet på uppgiftslämnaren, som ju i regel är den lokola polismyndigheten. Den uppgiften kan man uppenbarligen lätt få tillbaka. Men man har då frågat, vart vissa uppgifter från 6:e roteln och förteckningen från centralbyrån med post-, telegram- och telefonkontrollen tagit vägen. Herr Johansson i Stockholm gjorde med så stor styrka gällande, att det var ganska mycket material, som blivit förstört därför att vissa uppgifter undanskaffats. Jag kan lugna herr Johansson i Stockholm med att enligt de uppgifter, som jag fått från polisen i en den 29 juni dagtecknad PM, är det, liksom i tidigare PM anförts, endast länsförteckningarna, som blivit förstörda. Dessa ha nämligen bränts. Övriga uppgifter äro försedda med makuleringsstämpel, men finnas fortfarande kvar ehuru förseglade.

Länsförteckningarna grunda sig i stor utsträckning på de uppgifter, som erhållits från post- och telefonkontrollen. Att döma av de uppgifter, som polisen lämnat i sin PM den 29 juni har jag, liksom jag förutsätter alla andra i denna kammare, ingen möjlighet att förstå annat än att de uppgifter, som herr Johansson i Stockholm efterlyst, verkligen finnas tillgängliga för den parlamentariska undersökningskommissionen, som har rättighet att granska de hemliga handlingar, som det här är fråga om. De uppgifter, som kunna vara av

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

intresse för kommissionen finnas på oförstörda registerkort. Dessa registerkort ha hopbuntats men samtidigt makulerats. De äro för resten för närvarande överlämnade till den parlamentariska undersökningskommissionen. De uppgifter, som inte finnas på registerkorten och som beröra post- och telefonkontrollen samt de akter, som polisen haft, varav framgått att vederbörande varit inblandad i sabotage- och spionerimål, finnas enligt polisens uppgifter fortfarande tillgängliga och äro således icke förstörda. Jag vill då fråga herr Johansson i Stockholm, på vilken punkt det finns någon anledning till erinran mot konstitutionsutskottets skrivning i detta fall, när utskottet konstaterat, att det icke ägt rum någon förstöring av bevismaterial.

Om polisen verkligen hade velat förstöra bevismaterial, så skulle väl polisen uppenbarligen inte varit så enfaldig, att den då förstört det bevismaterial, som varit lättast att rekonstruera, nämligen de av de lokala polismyndigheterna gjorda sammanställningarna. Jag vet, att herr Johansson i Stockholm anser, att vår poliskår är mycket enfaldig. Jag vill inte yttra mig om denna hans uppfattning, som ju innefattar ett värdeomdöme. Jag tror emellertid inte, att polisen skulle kunna vara så enfaldig, som herr Johansson i Stockholm tycks anse den vara i detta fall.

För att inte behöva riskera att dölja någonting i detta avseende, har jag i dag haft ett samtal med statspolisintendenten i Göteborg. Herr Johansson i Stockholm ömmade ju särskilt för göteborgarna, men då inte sina partivänner utan närmast kretsen kring Handelstidningen. Herr Johansson i Stockholm beklagade särskilt mycket, att det värdefulla bevismaterialet mot denna krets blivit förstört. För att undvika missförstånd på denna punkt tog jag således i dag ett samtal med statspolisintendenten. Jag uppmanade honom att kontrollera, huruvida något material hos göteborgspolisen blivit förstört på grund av nu påtalade order. Jag fick då den uppgiften från polisintendenten, att icke något bevismaterial blivit förstört i Göteborg med anledning av denna diskussion om syndikalistregistret. Herr Johanssons i Stockholm oro på denna punkt bör alltså åtminstone i någon mån vara stillad. Bevismaterialet finns fortfarande kvar i Göteborg, och skulle någon del därav behöva rekonstrueras, om nu någon verkligen skulle vara så brinnande intresserad att få ifrågavarande stencilerade uppgiftsformulär tillbaka, så få vi bekosta en rekonstruktion av nya polisförhör med vederbörande för att tillgodose detta enligt min mening rent museimässiga intresse.

Herr talman! Med vad jag nu anfört skulle jag kunna sluta, ty jag tror mig ha visat, att det nu inte finns kvar ett spår av den grund för den anmärkning, som man här försökt rikta mot mig. Jag vill likväl inte underlåta att för riksdagen nämna, att det mycket väl kunde ha funnits en grund för anmärkning mot mig i detta fall. Jag har nämligen faktiskt uppmanat chefen för säkerhetspolisen att överväga, huruvida han inte skulle förstöra syndikalistregistret. Jag vill därför inte inskränka mig enbart till det försvar, som jag nu hållit, utan jag vill även något tala om varför jag intagit denna position.

Registreringen av syndikalister och kämpande demokrater var för regeringen en stor överraskning. Regeringen visste ingenting om denna registrering. Detta har ju för övrigt socialministern redan i höstas tillkännagivit inför någon av kamrarna. Endast kort tid före detta debattinlägg från socialministern hade regeringen fått reda på att ifrågavarande registrering pågått. Regeringen infordrade då en muntlig förklaring om anledningen härtill. Regeringen fick därvid den förklaringen, att registrering av syndikalister faktiskt förelåg redan 1942. Eftersom regeringen inte kunde finna något för-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

nuftigt motiv för denna registrering av syndikalister, beslöt regeringen att den skulle avbrytas. Några dagar efter detta beslut fick chefen för säkerhetspolisen en skrivelse från Sverges arbetares centralorganisation, vari framhölls, att sedan organisationen erfarit, att registreringen av syndikalister numera upphört, förutsattes att registret inte heller skulle användas för någon av säkerhetspolisens hemliga uppgifter. Organisationen hade emellertid för egen del fortfarande intresse av detta register över sina medlemmar och anhöll att få ta del av detsamma. Då en underordnad myndighet inte kunde låta hemligstämplade papper komma till utomståendes kännedom, underställdes ärendet chefen för socialdepartementet. Jag föredrog ärendet inom regeringen, som diskuterade frågan och kom till det resultatet, att det var ganska orimligt att ställa ifrågavarande papper till en viss organisations förfogande. Detta skulle nämligen kunna leda till besynnerliga konsekvenser, om ett parti eller en organisation på detta enkla sätt skulle kunna använda ett misstag av polisen för att utöva kontroll över sina medlemmar. Regeringen ansåg sig därför inte kunna tillmötesgå ifrågavarande framställning.

Av det resonemang, som fördes i denna fråga, förstod jag, att syndikalisterna voro irriterade över att de förekommo i ett polisregister. De tyckte, att det var obehagligt, och voro rädda för att uppgifterna skulle kunna användas för några speciella ändamål. Jag grubblade för egen del rätt mycket på denna fråga. Jag kom emellertid till det resultatet, att det var alldeles uteslutet att dessa register, sedan beslut fattats att deras förande icke skulle fortsättas, skulle kunna komma att användas för några ändamål, som kunde kännas besvärande för syndikalisterna. Jag kan dock mycket väl förstå, att folk tycker att det är otrevligt att förekomma i förteckningar, som ligga samlade på det sätt som här skett. Jag kom då för egen del på den tanken, att dessa register skulle förstöras.

Jag resonerade därvid på följande sätt. Denna registrering är gjord utan regeringens kännedom. Man kan lugnt säga, att den skett mot regeringens vilja. Registret fyller icke något förnuftigt ändamål. Förekomsten av dessa papper kännes som ett irritationsmoment, inte för socialministern och mig eller för regeringen och polisen, utan för dem, som äro berörda av registret, nämligen syndikalisterna. Jag tänkte då, att man skulle betrakta dessa register som ett misstag, som en ren nullitet, och utgå ifrån att de överhuvud taget inte förekommit. Jag kan försäkra herr Johansson i Stockholm, att om regeringen verkligen skulle vilja undanröja bevismaterial, hade vi väl valt ut någon annan förteckning än just denna, som avsåg syndikalisterna. Herr Johanssons i Stockholm citat av vad jag yttrade här i kammaren den 7 februari i år var inte riktigt. Ty vad jag då yttrade i samband med debatten om registreringen var, att när vederbörande skulle företa en systematisk genomgång av det s. k. stora registret, ansågs det att man samtidigt skulle rensa bort även uppgifter rörande andra än medlemmar i syndikalistorganisationen. Det stora registret är nämligen fullt av misstag. I detta register finnas upptagna många tveksamma fall, och polisen skulle gärna se, att den fick göra en systematisk genomgång av detta register. Det var beträffande denna systematiska genomgång jag fällde det yttrandet, att det väl ändå skulle verkat som om man hade sökt göra snyggt och utplåna spåren efter begångna fel strax innan den parlamentariska undersökningskommissionen skulle börja sin granskning. Detta är vad jag yttrade då. Enligt min mening kan det väl svårligen betraktas som ett försök till undanröjande, om man tar bort uppgifter, som uppenbarligen inte höra dit, uppgifter som införts i registret till följd av rena misstag. Regeringen kan ju inte på något sätt vara bunden av underordnade myndigheters bedö-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

mande av vad de skola registrera. Om regeringen upptäcker att en sak är felaktigt gjord, bör väl regeringen i rimlighetens namn ha rättighet att verka för att misstagen rättas till.

Jag kom då till det resultatet, att man skulle betrakta detta syndikalistregister som en nullitet. Eftersom det var gjort utan regeringens medgivande, ja mot dess vilja, och tjänade som ett irritationsmoment för dem, som funnos upptagna i registret, samt slutligen inte fyllde något förnuftigt ändamål, hade jag i närvaro av en annan av regeringens medlemmar ett samtal härom med chefen för säkerhetspolisen. Jag frågade då, om polisen skulle komma att få någon som helst användning för detta register. Naturligtvis inte, svarade säkerhetspolischefen på min fråga. Jag frågade då vad det skulle tjäna till att ha detta register liggande kvar hos polisen. Chefen för säkerhetspolisen svarade att han skulle överväga, huruvida man inte skulle betrakta detta register som praktiskt taget obefintligt. Därigenom skulle man tillgodose, inte något önskemål från polisens eller regeringens sida att dölja något, utan endast en önskan från min sida att ta bort någonting, som kunde kännas som en irritation för de människor, som voro berörda av registret i fråga. Det kan hända, att det är en dumhet av mig att resonera på detta sätt. Detta är emellertid mitt motiv. Polisen som sådan har således inte tagit något initiativ till denna förstöring utan det är regeringen. Eftersom regeringen inte varit inblandad i registrens upprättande var det ganska underligt, att regeringen av omsorg om sig själv skulle vara angelägen att förstöra detta »bevismaterial».

Nu visade det sig emellertid att det förelåg vissa tekniska komplikationer i samband med denna förstöring. Jag har utförligt redogjort för dessa förhållanden i mitt anförande här i kammaren den 7 februari i år. Jag nöjer mig med att hänvisa till vad jag då framhöll. Jag har nu ingenting att tillägga i denna sak, då kammaren således redan fått en utförlig redogörelse över vad som förekommit i ärendet.

Herr talman! Det hade varit mycket enkelt för mig att i detta fall endast hänvisa till utskottets memorial, då det ju påvisats att den anmärkning, som framställts mot mig, saknade varje spår av reellt underlag, enär ingenting av värde blivit förstört. Jag har emellertid tillåtit mig att försöka ytterligare klarlägga dessa fakta. Jag har dessutom ansett det vara nödvändigt att utförligt relatera min andel i hela denna fråga för att det inte sedan skall kunna bli ytterligare tal om vad som verkligen ägt rum. Jag vill tillägga, att det verkligen skulle ha varit ganska besynnerligt, om samma person, som föreslagit regeringen att tillsätta den parlamentariska undersökningskommissionen, plötsligt i samma veva skulle komma på den idén att samtidigt förstöra arbetsmaterialet för denna kommission.

Varför tillsattes den parlamentariska kommissionen? Jo, den tillsattes därför att vi inom regeringen hade den uppfattningen, att polisen spelade en så viktig roll i vårt samhälle, att det är nödvändigt att förtroendet mellan polismakten och den allmänna opinionen är så starkt som möjligt. Detta förtroende var emellertid rubbbat. Om detta skett av grundade eller ogrundade skäl vill jag inte yttra mig. Faktum kvarstår dock att detta förtroende obestridligen var rubbat. Jag ansåg då, att det borde klarläggas, om felet till att detta förtroende rubbats låg hos polisen på grund av dess sätt att handlägga sina uppgifter. Om så skulle visa sig vara fallet, måste vi tillhålla polisen att ändra sig. Vi måste därför gå till botten med hela denna fråga och se, om det verkligen fanns fog för de anklagelser, som riktats mot polisen. Om så inte skulle vara fallet måste vi klarlägga att det i verkligheten inte funnits fog för anmärkningarna.

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

Det väsentliga var att söka åstadkomma en sådan tingens ordning, att folket kan hysa förtroende för samhällets ordningsmakt. Då man hyser en sådan uppfattning, vore det ganska orimligt att tänka sig att man skulle söka förstöra varje möjlighet att nå det uppställda målet — nämligen återställandet av förtroendet mellan polis och allmänhet — genom att börja manipulera med bevismaterialet. Det skulle enligt min mening vara någonting fullkomligt orimligt att i varje fall den, som är närmast ansvarig för den parlamentariska undersökningskommissionens tillsättande, skulle kunna göra sig skyldig till någonting sådant. Om vederbörande verkligen skulle vilja göra sig skyldig till en sådan åtgärd, borde han väl inte välja ut det absolut mest ofarliga bevismaterialet, nämligen syndikalistregistret. Och om nu detta register skulle ha blivit utvalt, hade han väl inte bort välja den del därav, som med största lätthet kunde rekonstrueras.

Det är mycket möjligt att herr Johansson i Stockholm anser mig vara ett vidunder av enfald. Detta måste jag vara, om hans beskrivning av mitt handlingssätt skulle vara riktigt och jag således själv på förhand gjort allt vad jag kunnat för att rubba tilltron till det resultat, vartill den Sandlerska kommissionen kan komma. Jag skulle dessutom enligt herr Johanssons uppfattning ha vidtagit mina mått och steg på ett så klumpigt sätt, att det inte ens fordrats herr Johanssons i Stockholm skarpa blick till att upptäcka vad som var i görningen. Jag tillåter mig i detta sammanhang även framhålla, att om jag nu skulle ha varit så enfaldig, som herr Johansson i Stockholm gör gällande, är det väl alldeles uteslutet, att samtliga mina kolleger i regeringen skulle ha åsett detta utan att protestera. Jag är förvissad om att kammarens ledamöter måste säga, att det i detta fall inte kan ha gått till så som herr Johansson i Stockholm synes ha förutsatt. Redan sammansättningen av den Sandlerska kommissionen vittnar om att regeringen inte alls har några önskemål att dölja någonting. Vi satte in i denna kommission personer, på vilkas omdöme vi kunde lita och vilka sannerligen inte visat sig vara rädda eller beskedliga. Detta gäller inte endast kommissionens ledamöter utan även befattningshavare i kommissionens kansli, vilka skulle leda förhören. Vi utsågo där folk, som man var van att betrakta som rakryggade människor. Jag kan försäkra att den parlamentariska undersökningskommissionen både från regeringens och polisens sida fått allt det stöd den behöver för att få fram undersökningsmaterial. Om så inte varit fallet, hade kommissionen med den sammansättning den har säkerligen inte låtit sig nöja.

Herr **Senander:** Herr talman! Då jag ju svarar för en reservation i denna fråga, tänkte jag säga några ord utöver vad herr Johansson i Stockholm tidigare anfört.

Den avgörande frågan i detta ärende är ju, huruvida det ingripande som statsrådet Erlander gjort har medfört att polisen förstört visst bevismaterial. Denna fråga är enligt min mening besvarad med att så verkligen skett. Om materialet förstörts — det är fråga om primärmaterialet — vet egentligen ingen människa. Endast de som äro mest initierade veta, vad som verkligen förstörts av polisen. Statsrådet Erlander förklarade, att primärmaterialet kan rekonstrueras, och det är mycket troligt att så kan ske, men varken konstitutionsutskottet eller kammarens ledamöter kunna veta, huruvida det verkligen är sant. Det är kanske endast från Göteborgsrapporten, som statsrådet Erlander inhämtat upplysningen om att man kan rekonstruera detta primärmaterial, men det är självfallet icke givet, att man kan göra det på andra platser. Följaktligen är det fastslaget, att statsrådet Erlanders ingripande i denna sak lett till att

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

visst material förstörts, som skulle kunnat vara av största värde för den parlamentariska undersökningskommissionen i dess utredning. De formulär, som statsrådet Erlander samlat, påstår statsrådet i stort sett innehålla vad som kan återfinnas på registerkorten. Jag har icke anledning betvivla, att statsrådet Erlander har rätt i och för sig, men jag kan icke underlåta att ändå betvivla, att man på dessa registerkort upptagit själva motiveringen, varför vederbörande personer blivit föremål för registrering av säkerhetspolisen. Då det meddelades i konstitutionsutskottet, att primärmaterialet överhuvud taget förstörts, föreställer jag mig, att det finns ytterligare material än dessa blanketter, som företetts av statsrådet Erlander. Ty till grund för de uppgifter, som lämnas på dessa blanketter, måste självfallet också finnas annat, som utgör den erforderliga motiveringen för att vederbörande person skall registreras. Registerkorten ha, såvitt jag förstår, icke innehållit annat än ganska knapphändiga upplysningar om de registrerade personerna, men primärmaterialet måste, såvitt jag kan förstå, och det framgår också av vad statsrådet Erlander sade, innehålla motivering, varför registrering skett. Säkerhetspolisen har hållit sig med agenter, spioner och s. k. tjallare. Det finns naturligtvis primärmaterial, som måste upptaga vad dessa personer ha sagt och vad de varit, och de akter, som den Paulsonska undersökningskommissionen haft till sitt förfogande, ha icke kunnat skapa en fullständig bild av den svenska säkerhetspolisens verksamhet.

Det har upplysts — och det framgår också av utskottets memorial — att förstörelsen av primärmaterialet skedde den 16 januari i år, men att först den 21 juni, alltså över fem månader efteråt, fick statsrådet Erlander kännedom om att förstörelsen skett. Man kan inför detta fråga sig, hur det är ställt med kontakten med säkerhetspolisen. Statsrådet Erlander, som fått den otrevliga uppgiften att krafsa kastanjerna ur elden för systemet Möller, har gjort en hel rad uttalanden, som faktiskt äro varandra motsägande. Uppgiften i pressen, exempelvis Aftonbladet, har ju förklarats vara missvisande, medan uppgiften i Ny Tid i Göteborg icke tidigare dementerats av statsrådet. Det är möjligt, att dessa motsägande uppgifter i sak bero på att säkerhetspolisen icke ens till sin högste chef lämnat erforderliga uppgifter. När meddelandet om primärmaterialets förstörelse lämnades först efter fem månaders förlopp, har man verkligen anledning tro, att så är fallet.

Sedan vill jag emellertid säga, att det finns ingen garanti för att ens registreringskorten i sin helhet finnas i behåll. Man uppger, att korten på syndikalister och medlemmar i Kämpande demokrati uttagits, att registreringskorten påstämlats »makulerade» samt buntats ihop i omslagspapper med uppgift på buntens innehåll. Dessa buntar ha utlämnats till Paulsonkommissionen, men inom denna kommission kan man icke, enligt vad som inhämtats, med säkerhet påstå, att dessa buntar innehålla allt som ursprungligen fanns i registreringskorten. Det är också en annan sak att i detta sammanhang lägga märke till. I den framställning till statsrådet Erlander från kommissionen att få taga del av registreringskorten över syndikalister och medlemmar i Kämpande demokrati gjorde kommissionen den betecknande reservationen — jag citerar direkt — »i den mån dessa registerkort icke förstörts». Ännu mera betecknande är kanske statsrådet Erlanders i anledning av denna framställning gjorda anmaning till säkerhetspolisens tjänstemän att ställa registreringskorten till förfogande, där han tillägger »i den mån de icke ha förstörts». Då man här säger, att konstitutionsutskottet icke har anledning att fästa sig vid de uttalanden, som gjorts i tidningspressen, vill jag framhålla, att det dock finns ett uttalande, som statsrådet Erlander själv citerade — det är från riksdagsdebatten om JO:s ämbetsberättelse — vari han meddelade, att regeringen väl icke tagit

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

ställning till frågan om förstörandet — det uttrycket användes — av registreringskorten, men statsrådet Erlander tog ansvaret på sig, då han sade, att detta skett efter resonemang med chefen för säkerhetspolisen. Jag kan icke förstå, att det är möjligt annat än att de initiativ, som statsrådet Erlander tagit i denna sak, lett till dels — såsom faktiskt är bevisat icke minst genom konstitutionsutskottets utredning — att primärmaterialet förstörts, dels ock att ingen kan med bestämdhet säga, huruvida icke även registreringskorten förstörts.

Vad jag här tidigare förklarat om framställningen från Paulsonkommissionen att få dessa kort utlämnade, »i den mån som de icke förstörts», och även det besked, som statsrådet Erlander i anledning av denna framställning gav att åt kommissionen utlämna registreringskorten »i den mån de icke förstörts», tyder på att både Paulsonkommissionen och statrådet Erlander själv icke voro på det klara med huruvida samtliga registreringskort funnos i behåll eller icke.

Jag vill också i detta sammanhang säga några ord om syftet med denna registrering. Statsrådet förklarade den 11 november i fjol, att anledningen till denna registrering, som påbörjats vid krigsutbrottet 1939, var, att man ville vara beredd på olika slag av krigsfall. Det var alltså icke fråga om en politisk registrering i vanlig mening utan endast om en registrering med hänsyn till rikets säkerhet i händelse av krig. Genom den utredning, som konstitutionsutskottet gjort, är det nu klarlagt, att denna uppgift om syftet med registreringen var felaktig. Det var helt enkelt fråga om politisk registrering i största allmänhet. Det gällde icke blott kommunister och nazister, utan det gällde även syndikalister och medlemmar av Kämpande demokrati. Ännu viktigare är det emellertid, att det nu avslöjas, att säkerhetspolisen opererar med tre olika slags register. Det första är det allmänna registret, centralregistret, som omfattar alla personer vilka överhuvud taget komma i beröring med säkerhetstjänsten. Vidare har det förts två specialregister — icke ett såsom man tidigare sade. Det ena innehåller förteckning över personer, som skola tagas i förvar i händelse av krig. Registret var upplagt för tre alternativ, krig med England, krig med Ryssland eller krig med Tyskland. Man räknade följaktligen med tre alternativ och icke med två, som statsrådet Möller tidigare uppgivit. Den 1 november i fjol förstördes ett specialregister och det är oerhört viktigt att lägga märke till att detta var det enda registret över vad man kallar ytterlighetspartierna, till vilka man räknar kommunister, nazister, syndikalister och medlemmar i Kämpande demokrati. Denna senare registrering var tydligen en registrering, som avsåg övervakning av varje politisk sammanslutning, som stod i opposition mot samlingsregeringen.

Jag har velat påvisa detta förhållande för att därmed belysa den allvarliga innebörden av att visst primärmaterial förstörts, vilket i varje fall, även om det finns möjlighet att rekonstruera det, måste medföra stora svårigheter för den fortsatta utredningen. Primärmaterialet bör vara det enda material, som verkligen tillfredsställande kan upplysa om huruvida säkerhetspolisens tjänstemän uteslutande arbeta i syfte att gagna rikets säkerhet eller om de även utnyttjas för politisk övervakning av objudna grupper och organisationer inom svenska folket, som stå i opposition till samlingsregeringens politik. Primärmaterialet skulle också kunna ge en god upplysning om i vilken omfattning säkerhetspolisen och dess uppdragsgivare utsatt grundlagsenliga fri- och rättigheter för kränkning.

Varför vi tillmäta denna fråga en så stor betydelse och varför vi trots allt hoppas, att det skall komma till ett gagneligt resultat av Paulsonkommissionens arbete, är framför allt att säkerhetspolisens verksamhet lett till att många arbetare berövats sitt arbete, avstängts från tillträde till vissa arbetsplatser,

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

hållits i militära arbetsläger, undanhållits befordran i statstjänst, tvångstransporterats till andra orter och i övrigt utsatts för många och ganska grova trakasserier på grund av säkerhetspolisens verksamhet. Förstörelsen av visst material kommer att försvåra möjligheterna för dessa personer att vinna upprättelse.

Herr talman! Efter vad jag sagt skulle jag blott vilja framhålla, att det nog fanns skäl för att rikta en anmärkning mot statsrådet Erlander, vilken ju ändå har ansvaret för att på grund av det initiativ han tog säkerhetspolisen verkligen förstört visst material. I herr Johanssons i Stockholm anmälan framhålles också, såsom han tidigare sade, att dylika initiativ från statsrådet Erlanders sida måst fresta säkerhetspolisen till att skaffa undan material, som kan vara kompromettérande för dess verksamhet. Att säkerhetspolisen undanskaffat, vad man här benämner primärmaterialet, tyder på att statsrådet Erlanders initiativ i detta ärende förmådde säkerhetspolisen att falla för frestelsen att förstöra materialet och, när man förstörde det, föreställer jag mig också, att det var av en viss betydelse för säkerhetspolisen och låg i dess intresse att utplåna spåren efter den verksamhet som här bedrivits.

Herr **Hallén:** Herr talman! Jag undrar om icke kammaren fått en ganska förlamande känsla sedan den hört herr Senander producera sig en stund i denna fråga. Jag förmodar, att statsrådet Erlander måste erinra sig det gamla ordet om sådden, som föll på hälleberget. Alla upplysningar ha tydligen varit totalt förspillda åtminstone på herr Senander, på vilken de icke bitit ett enda dugg.

Innan jag säger litet grand om herr Senander och hans del i denna anmärkning måste jag dock, herr talman, ägna ett litet ögonblick åt anmärkaren själv, herr Gustav Johansson i Stockholm, som tillät sig att säga, att konstitutionsutskottets granskning av regeringens handlingar och åtgärder överhuvud taget har varit präglad av ytlighet. För min del har jag av hans egen kamrat i utskottet hört det motsatta omdömet, att det är inget arbete som är så pass betungande i konstitutionsutskottet som just granskningen av statsrådens handlingar. Det tar lejonparten av allt vårt arbete, och att vi skulle vara likgiltiga eller nonchalanta inför denna uppgift är alldeles oriktigt. Man kan kasta ut sådana där påståenden som att det är politiska motiv, som göra att vi fria eller fälla ett statsråd, men att vi i detta fall skulle låtit oss dikteras av partimotiv för att avböja den anmärkning, som nu har riktats enligt § 57 riksdagsordningen, är fullständigt orimligt och saknar varje som helst grund.

Jag vill vidare säga, att det är mycket tvivelaktigt, om ens herr Senander skulle ha kunnat reservationsvis framställa en anmärkning eller om man överhuvud taget skulle kunna rikta en anmärkning mot statsrådet Erlander, ty vad skulle den grunda sig på? Antingen måste den grunda sig på ett statsrådsbeslut, för vilket han är ansvarig, men något sådant beslut föreligger icke, eller också måste den grunda sig på en åtgärd från statsrådets sida av rent departemental natur. Vi ha haft exempel på sådant tidigare, då ett s. k. ministerstyre genom en åtgärd, som man har ansett alldeles oriktig, har föranlett anmärkning mot ett statsråd. Någon sådan åtgärd från statsrådets sida föreligger emellertid icke heller, utan det hela har, som också herr Johansson i Stockholm måst erkänna, begränsat sig till ett samråd mellan statsrådet och chefen för säkerhetspolisen, vilken senare fått ta statsrådets synpunkter och påpekanden ad notam så pass mycket han själv fann för gott. Man måste

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

därför säga, att hela den formella grunden för att ställa ett anmärkningsyrkande är synnerligen svag och diskutabel.

Jag måste, herr talman, också säga, att här får man nästan en liten försmak av hur man i den enklare agitationen ute i bygderna kommer att bära sig åt. Här talas ideligen om att här har man försökt undanröja ett bevismaterial. Vad i all världen har statsrådet Erlander för intresse av att undanröja detta bevismaterial! Det var ju icke hans påhitt, det var icke han som kom på denna ominösa och befängda idé att registrera syndikalister och medlemmar av »kämpande demokrati». Jag måste verkligen säga, att den, som kommit på en sådan idé, har icke precis dokumenerat sig som särskilt insatt i de politiska och sociala förhållandena i vårt samhälle. Den som känner de 25 000 syndikalisterna i vårt land och deras inställning, måste ju finna det synnerligen barockt att företa en sådan registrering. I varje fall kan icke statsrådet Erlander ha intresse av att undanröja bevismaterial i en sak, till vilken varken regeringen eller han själv tagit det ringaste initiativ. I stället har man ju, som statsrådet Möller gjorde i en debatt i höstas, tagit avstånd från detta påhitt.

Skulle man rikta en anmärkning, skulle det möjligtvis kunna vara en anmärkning av helt annan natur, nämligen att det kunde ifrågasättas, om man icke från regeringshåll hade behövt i någon form reagera mot att chefen för en sådan institution som säkerhetspolisen utan att samråda med regeringen vidtar en sådan åtgärd. Om det hade fallit herr Johansson i Stockholm in att ifrågasätta, huruvida icke statsrådet Erlander hade gjort sig skyldig till någon slags underlåtenhetssynd på denna punkt, då hade man kunnat diskutera den saken, men här blandar man ideligen bort korten och söker i den enklare agitationen framställa det som om regeringen är med och liksom plånar ut en dumhet, för vilken den icke på minsta sätt är ansvarig.

Så säger herr Senander, att förstörandet av detta s. k. bevismaterial försvårar för dessa personer att vinna upprättelse. Är det då icke en upprättelse att man var i färd med att liksom bränna upp hela härligheten, därför att det, som herr statsrådet säger, var en ren nullitet, som icke hade något värde och som just icke innebar något äreminne över det kloka omdömet hos vederböranden? På vad sätt skola dessa människor få någon upprättelse genom att detta primärmaterial funnes kvar?

Sedan hjälper det icke, att statsrådet Erlander här klart och tydligt visat upp, att det är icke sant, när man säger att materialet är undanröjt. Jag har själv framför mig ett liknande exempel av de stencilerade frågeformulär, som gått ut över hela landet och på grundval av vilka man gjort ett koncentrat på registerkorten, och herr Senander kan väl icke neka till att registerkorten finnas kvar allesammans? Därför är det icke sant, när man säger att detta material är borta.

Jag gör mig väl icke heller, herr talman, skyldig till någon indiskretion, om jag nämner, att då vi i utskottet vid frågans behandling på ett något senare stadium fingo denna faktiska upplysning om att samtliga registerkort ligga hopbuntade och samlade och att icke ett enda är uppbränt, så fick åtminstone i första ögonblicket herr Senander en chock så pass, att han blev ganska upprörd över att vi icke fått veta det förut. Då framskymtade en möjlighet till att herr Senander skulle vara känslig för sakskäl och för fakta och kanske velat retirera från den intagna ståndpunkten, men sedan har han synbarligen övervunnit en sådan betänksamhet.

Jag menar, att det tjänar icke mycket till för herrarna att fortsätta i den allmänna debatten med att försöka driva det därhän, att här har ett viktigt bevismaterial kommit bort. Jag undrar vad det är som har kommit bort. Jag

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

skulle vilja påpeka för herr Senander liksom också herr statsrådet gjorde, att den där rubriken »enligt uppgift från sjätte roteln» innehåller sådant som fråga exempelvis om brottslig handling av vederbörande. Det är en personakt, som i alla fall finns kvar. Vad är det då egentligen i detta så att säga första koncept, på grundval av vilket registerkorten upprättats, som herr Senander anser är ovärderligt och omistligt och som på något sätt har försvårat hela frågan, när det i alla fall finns i annan form?

Jag vill sluta, herr talman, med att bara säga, att man kan ju förstå herr Gustav Johansson. Det är en sådan där glad garçon med käckt stridshumör, som gladeligt trampar på och kastar ut en bomb i rymden vare sig den träffar eller icke. Det gör han, som det heter, i krigarens lovliga avsikt att döda. Och det må så vara. Däremot hade jag väntat mig av en sådan man som herr Senander, som fått sitta med i utskottet och fått begagna en tillfälligt tom stol för att stödja sina partivänners framstöt, att när konstitutionsutskottet, icke av politiska motiv utan av saklig övertygelse lägger fram vad vi betrakta som fakta, som äro så revolutionerande, att man måste få en annan uppfattning, så skulle han ha handlat som man gör vid en interpellation. Man interpellerar ett statsråd, därför att man menar att det har gjorts något galet, fastän det är en missuppfattning. Så stiger statsrådet upp och säger att så och så ligger saken i verkligheten till, och då brukar ju interpellanten icke bara tacka för svaret utan även erkänna, att ligger det så till, faller anmärkningen till marken. Här är det emellertid icke fråga om att herr Senander skall göra något sådant, utan här trampar man på i ullsockorna lika friskt för det, även om anmärkningen kommit att hänga i luften. Det tycker jag är ganska ledsamt, därför att om vi icke ha en gemensam rättsgrund med respekt för fakta att bygga på, då kan ju inget samarbete etableras med sådana människor. Jag har den uppfattningen, herr talman, att åtminstone herr Senander har genom detta sitt gesällprov bevisat, att han i särskilt hög grad diskvalificerat sig för det ansvar i regeringsställning, varom hans partivänner ha gjort framställning.

Herr **von Friesen:** Herr talman! Konstitutionsutskottets granskningsrätt omfattar ju uteslutande statsrådens olika åtgöranden, och konstitutionsutskottet har ingen som helst befogenhet att taga ställning till de underlåtenhetssynder, som ämbetsmän i olika ärenden till äventyrs gjort sig skyldiga till. Detta ganska självklara påpekande måste nu framhållas i detta sammanhang såsom en bakgrund till ett konstaterande i dag. Fastän jag icke deltagit i detta ärendes behandling, hade jag, om jag gjort det, kommit till precis samma slutsats som konstitutionsutskottets överväldigande majoritet. Jag kan icke finna, att anmärkningsframställaren kommit med så anmärkningsvärda påståenden om statsrådet Erlanders befattning med säkerhetspolisens ärenden, att det skulle kunnat föranleda någon anmärkning från utskottets sida. Att sedan åtskilligt skett inom säkerhetstjänsten, som kan föranleda kritik, är en annan sak; det skall jag icke närmare beröra i detta sammanhang. Jag erinrar om att vi ha denna undersökningskommission, som har en ganska vidsträckt befogenhet.

Vad statsrådet Erlander yttrat föranleder också några få reflexioner från min sida. Först och främst ber jag att få tacka statsrådet Erlander, därför att han överhuvud taget yttrat sig i en situation som denna, då det gällt, vad man skulle kunna kalla en minoritetsanmärkning. Det har, såsom kammaren vet, alltid varit praxis, att en minoritetsanmärkning aldrig brukat besvaras, och att från denna praxis förekommit mycket få undantag — det lärer i första kammaren ha förekommit, att statsråd svarat på reservationsvis framställda anmärkningar. Jag tackar statsrådet Erlander för att han brutit denna praxis,

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

och jag hoppas, att han och hans kolleger i en kommande regering skola visa sig lika ivriga att svara på minoritetsanmärkningar från ett kommande konstitutionsutskotts sida. Den saken kan ha sin ganska stora betydelse, därför att det i fortsättningen säkerligen icke kommer att bli så många anmärkningar, som komma att framställas från konstitutionsutskottet, medan däremot anledning torde finnas till att det skall bli åtskilliga reservationsanmärkningar från borgerligt håll. Jag hoppas, att statsrådet Erlander i fortsättningen skall visa samma välvilja som han under denna debatt visat.

Jag skall ytterligare göra en stillsam reflexion beträffande statsrådets påpekande av de s. k. handelstidningsliberalerna och deras förehavanden under krigsåren. Statsrådet var så vänlig att tala om att han var så energisk, att han ringt upp chefen för säkerhetspolisen i Göteborg för att förvissa sig om att det fruktansvärda material, som finns samlat mot Handelstidningens ledning och mot dem, som stått denna tidning nära, finns fortfarande oförstört och kan bli föremål för en ganska intressant granskning.

Den andra reflexionen, som jag i detta sammanhang vill göra, är, att, om jag varit i regeringens ställe, skulle jag i det nuvarande politiska läget talat mycket tyst om vad de s. k. handelstidningsliberalerna till äventyrs haft för sig under kriget. Dessa personer, som betraktas såsom högst aktningsvärda, ha av fosterländska motiv förfäktat en annan politik än den officiella regeringspolitiken. Jag tycker, att det borde vara en smula genant, då det nu från officiellt håll konstateras, att dessa personer ha befunnit sig under en politisk övervakning, jämförbar med den, som spioner, sabotörer och andra skumma individer varit utsatta för.

En tredje reflexion, som jag vill göra i anknytning till herr statsrådets långa och intressanta redogörelse, är den, att man ändå nu liksom vid många andra tilfällen erfar en viss beklämning över att regeringen ingenting vetat om denna säkerhetstjänsts verksamhet på vissa mycket väsentliga områden. Herr statsrådet Erlander säger, att vissa av polisen företagna åtgärder skett mot regeringens vilja. Det har sagts många gånger tidigare i andra sammanhang, och jag finner mig föranlåten att säga det ännu en gång, att jag anser det beklagligt att konstatera, att denna mycket viktiga och för hela vårt samhällsliv ganska främmande organism som säkerhetstjänsten fortfarande är, befinner sig i en så dålig regi, att den icke har någon möjlighet att övervaka så viktiga ingrepp i enskildas rörelsefrihet som här tydligen skett.

Beträffande vad herr Johansson i Stockholm yttrade om konstitutionsutskottets obenägenhet att kritisera regeringen och komma fram med anmärkningar o. s. v., skall jag säga, att jag i många avseenden delar hans syn på detta. Jag tror nog, att konstitutionsutskottet många gånger varit alltför återhållsamt, när det gällt att hävda vissa rättsprinciper i fall, då man obestridligen trätt grundlagens föreskrifter för nära. När emellertid herr Johansson talar om denna varsamhet och aktning gentemot statsråd, som konstitutionsutskottet visat, kanske det i någon mån kan kompenseras av den alldeles speciella uppmärksamhet, som konstitutionsutskottet i ifrågavarande fall visat herr Johansson i Stockholm, nämligen att man i ett särskilt memorial redovisat en enligt 57 § regeringsformen framställd anmärkning. Jag kan erinra om att praxis i allmänhet varit den, att då en sådan anmärkning icke vunnit majoritet inom utskottet, har den förfallit. Ingen människa har fått vetskap om innehållet i det brev, som anmärkningsframställaren framlämnat. Det har sedermera i regel aldrig redovisats inför offentligheten. Jag anser emellertid, att även om det kan hända, att det är en praxis som konstitutionsutskottet inaugurerat, anser jag det dock vara ganska riktigt, att man nu brutit denna

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

praxis och på det sättet bragt till riksdagens kännedom vad som förevarit. Detta för att undanröja allsköns ryktessmideri.

Till sist, herr talman, skall jag beröra en sak, som endast har tangerats av anmärkningsframställaren. Det är en fråga, som för mig är av utomordentligt stor principiell innebörd och som jag därför icke kan underlåta att beröra i detta sammanhang. Det är frågan om vilken rätt Kungl. Maj:t och myndigheterna ha att förstöra offentliga handlingar, som äro åsatta hemligstämpel, innan tiden för sekretessen har gått ut. Detta är, förefaller det mig, en mycket viktig principfråga, om vilken det råder ganska delade meningar även bland de mest framstående auktoriteter. Det finns experter på detta område, som göra gällande, att Kungl. Maj:t har ganska vidsträckta befogenheter, medan andra personer, till vilkas uppfattning jag för min del ansluter mig, mena att det är stridande mot offentlighetens princip överhuvud taget, att man förstör handlingar utan att man någon gång har kunnat redovisa dem som offentliga.

Denna intressanta principfråga har för övrigt ganska nyligen, bara för något år sedan, varit föremål för handläggning även hos Kungl. Maj:t. Det gällde en framställning från ett centralt ämbetsverk, som begärde rätt att få utgallra ur sitt arkiv vissa hemligstämplade handlingar. Bland dem, som yttrade sig i denna fråga, märktes riksarkivet, som, synes det mig, på ett mycket övertygande sätt gjorde gällande, att det icke fanns någon sådan rätt för myndigheterna. Riksarkivet menade, att någon gång måste också en sådan handling ha varit offentlig, någon gång måste de, som vilja studera handlingen, ha haft ett verkligt tillfälle att göra det. I en mycket intressant artikel i Svenska Dagbladet, författad av den numera avlidne kände skribenten Gustaf Stridsberg, underströks också mycket energiskt denna riksarkivets mening, och han slutade artikeln på följande sätt: »Denna princip måste anses orubblig; offentlig handling får icke förstöras, förrän den verkligen en gång existerat såsom offentlig.»

Nu är det ju på det sättet, att i det förevarande fallet förefaller det, i synnerhet efter den utförliga redogörelse som nu lämnats av statsrådet Erlander, som om en offentlig hemligstämplad handling, som hade en alldeles särskild unik karaktär och vars innehåll icke var redovisad på annat ställe, icke har förstörts. Jag har blivit ganska övertygad av statsrådet Erlanders argumentering i detta fall. Det är uppenbart, att dessa rapporter från landsfiskaler och polismästare och vilka det nu är icke innehålla något väsentligt av upplysningar utöver dem, som stå i registerkorten, och det kan därför ifrågasättas, om det har varit så farligt att förstöra dem.

Jag har ändå, herr talman, velat begagna tillfället att också i detta sammanhang belysa denna mycket viktiga principfråga, som vi ha all anledning antaga skall komma upp i många olika sammanhang nu efter kriget. Jag hoppas, att antingen konstitutionsutskottet skall begagna sig av sin initiativrätt för att ta upp frågan eller också att den skall bli föremål för en grundlig översyn inom den beredning, som har att handlägga dylika frågor.

Herr statsrådet **Erlander:** Herr talman! Herr Senanders anförande föranleder mig icke till några ytterligare påpekanden. Jag har redan så utförligt redogjort för vad som förekommit i saken, och jag hänvisar herr Senander till att taga del av det, som han tydligen icke uppfattade i den muntliga framställning, som jag lämnade, och där svaret på alla de frågor, som han ställde i sitt inlägg, finnas redovisade. Det finns ingenting för mig att tillägga.

Vad som uppkallade mig var herr von Friesens inlägg och närmare bestämt

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

herr von Friesens uttalande att han var tacksam för att jag har brutit den praxis, som innebär, att statsråd känna sig förhindrade att ingå i svaromål, när det gäller reservationsanmärkningar. Han sade också, att han hoppades att om jag kom med i den nya regeringen skulle jag i fortsättningen besvara de minoritetsanmärkningar, som han tydligen tänkte i fortsättningen hedra den kommande regeringen med. Jag kan icke lova något bestämt på den punkten. Jag vill bara säga, att jag betraktar denna historia såsom ganska unik, dock icke unik ur den synpunkt, som kanske låg närmast till hands, nämligen att det var så tacksamt och roligt för föredragande statsrådet att ta upp frågan till diskussion, därför att anmärkningen var så besynnerlig. En sådan frestelse kunde måhända ha förelegat, men det var icke detta som gjorde, att jag tagit upp anmärkningen, utan jag gjorde det helt enkelt därför att den berörde en ytterligt allvarlig sak, nämligen tilltron till en regerings vilja att gå till botten med en samhällelig angelägenhet, som har rört upp den allmänna opinionen på ett sätt, som få stridsfrågor ha gjort i vårt land.

Det var alltså detta som gjorde, att jag ansåg att när det nu gavs ett tillfälle att få klarlägga att det icke fanns ett spår till grund för misstanken om att vi icke menat allvar med att vi ville gå till botten med denna angelägenhet, så ville jag oavsett den praxis, som råder, deklarera hur det låg till i detta ärende. Att det sedan icke övertygat en del, jag föreställer mig en mycket ringa del av kammarens ledamöter, är beklagligt, men det kan jag icke hjälpa.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Jag instämmer i ett avseende gärna med herr von Friesen och vill också säga något vackert om konstitutionsutskottet, därför att det släppt fram denna fråga till riksdagen och därmed brutit en annan gammal praxis. Härigenom har ju utskottet möjliggjort för statsrådet Erlander att säga sin mening och för mig att säga min.

Även om statsrådet Erlander nu med instämmanden av alla representanter för samlingspartierna säger, att ingenting inträffat, har likväl något inträffat, nämligen att statsrådet Erlander har gett polisen direktiv om att förstöra materialet beträffande syndikalister och medlemmar av »Kämpande demokrati». Det är icke statsrådet Erlanders förtjänst, att icke allt blev förstört. Såvitt jag förstår var det också en överraskning för statsrådet, att man i stället hade makulerat registren på detta underliga vis. Tidigare talade statsrådet i varje ordvändning om att de skulle förstöras. Dessutom har det ju klarlagts, att primärmaterialet har förstörts. När statsrådet Erlander fick veta detta, vet icke jag. Av herr Senanders anförande att döma måste det ha skett någon gång i juni månad. Det tyder ju också på att icke allting är som det bör vara med kontakten mellan regeringen och polishuset. Alltså står det kvar, att bevismaterial har förstörts.

Statsrådet Erlander yttrade sig ungefär som om jag främst skulle ha vänt mig emot att anklagelsematerial mot de registrerade förstörts. Det var icke min mening. Jag riktade mig främst emot att anklagelsematerialet mot hemliga polisen har förstörts. Det är ju ändå icke bara fråga om dessa frågeformulär. När polisen städade undan, gällde det givetvis allt material, som talade om dess metoder, dess användning av spioner inom arbetarrörelsen, tjallare o. s. v. Det var tacknämligt att få höra statsrådet Erlanders redogörelse för de metoder med brev- och telefonspionage — det har visserligen varit känt förut — som kommit till användning, när man sökt halvkriminalisera en del av arbetarrörelsen. Detta har polisen städat undan och har därvid kunnat stödja sig på statsrådet Erlanders direktiv. Det står fortfarande kvar obestritt.

Vidare har statsrådet Erlander icke besvarat min fråga om huruvida rege-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

ringen verkligen visste, hur omfattande polisens registrering var. När syndikalistregistreringen var en överraskning för regeringen, är det då inte sannolikt att polisen hade många fler överraskningar, som kanske regeringen inte fått del av ännu i dag? Och om det i allmänna registret, såsom statsrådet Erlander säger, vimlade av misstag, finns det då inte anledning tro, att polisen med statsrådet Erlanders tillåtelse i möjligaste mån städade undan dessa misstag?

Jag frågade också, om regeringen visste, hur mycket som städats undan, men statsrådet Erlander besvarade inte heller den frågan.

Till utskottsrepresentanten herr Hallén vill jag säga, att dessa anklagelser stå kvar, även om de fyra samlingspartierna icke vilja låtsas om det. Herr Hallén säger att det är oförsynt att göra gällande, att konstitutionsutskottets medlemmar anlägga politiska synpunkter, när det är fråga om att göra en anmärkning mot en minister. Ja, låt oss vara naiva nog att tro, att det uteslutande är sakliga synpunkter som göra att konstitutionsutskottets medlemmar nästan utan undantag vanligen uraktlåta att biträda anmärkningar mot ministrar, som tillhöra deras eget parti.

Herr Hallén sade att om jag hade påtalat statsrådet Erlanders uraktlåtenhet att hålla efter polisen för att den utan regeringens bemyndigande hade registrerat syndikalisterna, då kunde han ha varit med om att taga upp anmärkningen. Jag borde alltså enligt herr Halléns mening ha påtalat denna underlåtenhetssynd i stället för de konkreta direktiven till polisen att förstöra en del material. Jag har glömt vad min gamla katekes säger om skillnaden mellan arvsynd och verksynd, men jag tycker att bägge böra påtalas inför konstitutionsutskottet. Om jag hittills inte har gjort det, skall jag nu till statsrådet Erlander framställa den frågan vad han tänker göra med polisen för att den på egen hand företagit denna registrering och för att primärmaterialet blivit förstört, om nu detta endast skulle vara polisens fel.

Herr Hallén tillät sig att ge, inte mig utan herr Senander, en liten tillrättavisning för att vi enligt herr Halléns mening skulle ha kommit med uppgifter, som inte stå sig. Hur skall ett samarbete kunna äga rum, sade herr Hallén, om man inte har mer förtroende till varandra? Ja, skall man göra en jämförelse mellan våra partier, anser jag att vår anmärkning mot statsrådet Erlander väger lätt mot socialdemokratiens kriminalisering av vårt parti, brev- och telefonspionaget, transportförbudet och allt det andra. Men bråka vi inte om vår moträkning, så tycker jag inte att herr Hallén har så stor anledning att bråka om sin lilla post.

Slutligen talade herr Hallén om att registreringen av syndikalisterna var ett stort missgrepp och att de, som kände till förhållandena, inte på något sätt kunde godkänna något sådant. Jag vill då ställa den frågan, både till statsrådet Erlander och herr Hallén: ha herrarna ännu inte kommit så långt att ni erkänna, att det också var ett politiskt missgrepp att registrera kommunisterna? När de kommunistiska partierna i våra grannländer efter sina insatser i frihetsrörelserna nu tillhöra respektive regeringar, när de i Danmark t. o. m. fått statskredit, så tycker jag att herr Hallén kunde inräkna även registreringen av oss i de åtgärder, som, för att använda herr Halléns egna ord, inte kunna betecknas såsom något äreminne över klokt omdöme hos vederbörande.

Till sist vill jag säga några ord om det senaste argumentet från statsrådet Erlanders sida. Statsrådet Erlander undrade, om jag ansåg honom eller polisen så enfaldiga, att de, om det hade tillsatts en kommission, som skulle reda upp dessa saker, själva undanröjde bevismaterial för denna kommission. Ja,

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

herr statsråd, det beror väl ändå på vad avsikten var. Om det verkligen var regeringens avsikt att beträffande Hestapo på oxfordmaner bekänna alla sina synder inför hela svenska folket och man utsåg en kommission, som skulle avlägga denna syndabekännelse, då var det inte så klokt att undanröja bevismaterialet. Om en regering, som tänker regera i fortsättningen och som vill ha ett gott förhållande till allmänheten och mellan allmänheten och polisen, tillsätter, därför att det förekommit en del skumma saker, som delvis äro bekanta, en kommission, bestående av värderade personligheter som dock alla tillhöra samlingspartierna och deltagit i den förda politiken, så kan detta ha två syften. Syftet kan vara att avlägga en syndabekännelse, men det kan också vara att släta över och bagatellisera, att inte tala om det som inte är känt för allmänheten, att sudda över och ta till hartassen beträffande det, som i någon mån är bekant. Och är detta syftet, statsrådet Erlander, då är det kanske intelligent av både polisen och regeringen att laga så att en del primärmaterial kommer undan; därigenom minskas ju det som allmänheten får veta. Det är således icke något fel på intelligensen hos vederbörande, men det inträffade borde ändå ha blivit föremål för en anmärkning från konstitutionsutskottet.

Herr statsrådet **Erlander:** Herr talman! Jag ber om ursäkt att jag nödgas besvära kammaren en gång till, men herr Johansson fortsätter att rikta direkta frågor till mig, som jag vill försöka i någon mån svara på.

Men innan jag gör det, vill jag göra ett tillägg till min replik till herr von Friesen — det var en sak som jag glömde. Herr von Friesen konstaterar, att genom mitt uttalande om Göteborgsmaterialet har det blivit klarlagt att t. ex. handelstidningsliberalerna stått under samma övervakning som element, som misstänktes för mot landet fientlig verksamhet. Har herr von Friesen fått den uppfattningen, måste det bero på att jag uttryckt mig illa. Jag har endast sagt, att när det gäller Göteborg har icke något material blivit förstört, varför herr Johanssons oro för att eventuellt förefintligt material rörande liberalerna i Handelstidningen skulle vara försvunnet är oriktig. Jag har alltså inte uttalat mig om i vilken utsträckning övervakning förekommit, utan endast sagt att det finns möjlighet att göra undersökningar på den punkten.

Jag övergår därför till vad herr Gustav Johansson haft att säga. Hans sätt att citera mitt yttrande om min och polisens enfald är ju ganska egendomligt. När jag här skildrade, varför den Sandlerska kommissionen kommit till, framhöll jag att om därmed avsågs att återställa ett rubbat förtroende mellan allmänna opinionen och polisen, så kunde detta ske på två sätt, nämligen antingen genom att man avslöjade de misstag, som voro begångna, och gjorde rent bord, eller också genom att man visade att misstankarna varit felaktiga. I båda fallen fordrades det, framhöll jag, att man gick grundligt till väga, så att det inte fanns skuggan av ett tvivel om att man menade allvar med sitt uppsåt. Och då skulle det väl, sade jag, tyda på en hopplös enfald, om man på den ofarligaste punkten, nämligen när det gäller syndikalisterna, röjde undan det bevismaterial, som var lättast att rekonstruera. Om det hade förelegat en sådan vilja till förfalskning, som herr Johansson beskyller mig för, så skulle jag väl ha sökt gå till väga på ett sådant sätt, att saken icke kommit till allmänhetens kännedom. Men det är ju uppenbart, att det här icke föreligger ett försök från någons sida att dölja vad som förekommit.

Det tjänar, herr talman, ingenting till att man på nytt talar om att primärmaterialet i avseende på telefonkontroll, telegramkontroll, personkontroll och polisens akter enligt polisens uppgifter icke är förstört, utan att vad som, fortfarande enligt polisens uppgifter, är förstört, är dessa länsförteckningar, som,

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

om det visar sig nödvändigt, givetvis kunna rekonstrueras — det tjänar ingenting till, säger jag, att upprepa detta, när det inte går att få den ringaste respekt för de fakta, som meddelas i debatten.

Herr Johansson riktade till mig en direkt fråga, om jag har kännedom om i vilken utsträckning registrering har förekommit. På detta vill jag svara genom att säga, att den registrering, som regeringen här tagit initiativ till, kunde vi uppenbarligen icke i detalj följa. Det måste här bli fråga om ett mycket omfattande register, där inte bara namnen på de kommunister och nazister, som man känner till, antecknas utan även tidningsartiklar och allt möjligt sådant, där man kan få vissa uppgifter. Registret måste med andra ord bli ett slags uppslagsverk för upplysningar om kommunister och nazister, och det är ju orimligt att begära, att ett ansvarigt statsråd skall ha möjlighet att i detalj följa en sådan registrering. Det är därför riktigt att jag inte känner till vilka som ha registrerats och vilka som inte ha registrerats, men jag har trott att polisen följt de allmänna anvisningar, som den fått. Så fort det upptäckts att den gått därutöver, t. ex. när det gällt syndikalisterna, har ju regeringen ingripit. Vad begär herr Johansson mer?

På den allmänna frågan, vad vi ämna göra om det uppdagas att polisen har på andra punkter i detta avseende gått utanför sina befogenheter, vill jag bara svara: vi ha tillsatt en kommission för granskning av polisens verksamhet, och vi måste väl först se vad denna kommission kommer till för resultat.

Herr **von Friesen** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Eftersom statsrådet Erlander tydligen besvarar frågor, vill jag fråga honom, om jag har lov att tolka hans uttalande beträffande Göteborgspolisens eventuella registrering av de s. k. handelstidningsliberalerna så, att han är okunnig om huruvida en sådan registrering har ägt rum eller ej.

Vidare anförde:

Herr statsrådet **Erlander:** Herr talman! Jag sade — det framgår av min föregående replik — att jag inte känner till i vilken utsträckning en sådan registrering förekommit.

Herr **Senander:** Herr talman! Jag begärde närmast ordet med anledning av herr Halléns anförande.

Herr Hallén föreföll märkbart irriterad och undvek att ingå på ett sakligt bemötande av mitt anförande — han gav i stället sitt yttrande ett slags faderligt tillrättavisande form. I den mån han gjorde något försök till ett sådant sakligt bemötande, visade det sig att konstitutionsutskottets ärade ordförande inte hade uppmärksammat vad jag verkligen sagt. Hade herr Hallén i stället för att sitta och tänka över, vilka billiga kvickheter som han skulle kunna servera i sitt anförande, varit litet mer uppmärksam på vad jag sade, skulle han aldrig ha behövt göra sig skyldig till det oriktiga bemötande av mitt anförande som han nu gjorde.

Jag har aldrig påstått att statsrådet Erlander har gett order åt polisen om undanröjande av bevismaterial. Jag har sagt att statsrådet Erlanders initiativ har lett till att polisen har förstört viktigt material.

Vidare vill jag säga till herr Hallén, att jag har icke påstått att det förhållandet att man förstört det s. k. primärmaterialet skulle försvåra för de personer, som varit registrerade i största allmänhet, att vinna upprättelse. Jag sade att säkerhetstjänstens verksamhet har lett till att arbetare ha avstängts

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

från sina arbeten, förbjudits tillträde till arbetsplatser, satts in i militära koncentrationsläger, o. s. v., och att dessa personer ha svårt att vinna den upprättelse, som de borde ha, emedan viktigt material har förstörts.

Jag kan inte fatta, varför framför allt konstitutionsutskottets ordförande här enbart talar om registreringen av syndikalisterna och söker undgå att nämna, att det också är medlemmar av Kämpande demokrati, som varit registrerade, jämte — det har man inte kunnat bestrida — en hel del andra personer, exempelvis handelstidningsliberalerna. Det är ju just detta som är det anmärkningsvärda, att man har organiserat ett slags politisk övervakning av alla de grupper vilka stått i opposition mot samlingsregeringen. Man har alltså icke, såsom man tidigare velat göra gällande, uteslutande använt säkerhetstjänsten för en verksamhet, som avsett att trygga rikets säkerhet vid krigsfall.

»Vad är det egentligen med herr Senander?» säger konstitutionsutskottets ordförande, »registren finnas ju kvar.» Men herr Hallén vet, att det icke har presterats något bevis i konstitutionsutskottet för att samtliga register finnas kvar. Eftersom herr Hallén här blottat en del från konstitutionsutskottet, så skall jag tillåta mig erinra herr Hallén om att vid en förfrågan av mig till den sekreterare, som inhämtat upplysningar hos Paulsonkommissionen, huruvida kommissionen var övertygad om att samtliga registerkort funnos kvar, så framkom det att man hos Paulsonkommissionen sagt, att det kunde ingen veta. Hur kan då herr Hallén stå här och förklara, att registerkorten verkligen finnas kvar?

Till sist vill jag säga, att jag finner egentligen konstitutionsutskottets ställningstagande i denna fråga ganska förklarligt. I dechargedebatten framhöll jag, hurusom konstitutionsutskottet under den tid samlingsregeringen suttit har — med skäl eller icke lämnar jag därhän — blundat för en hel del, som statsråden gjort, som eljest skulle ha blivit föremål för anmärkningar. Detta vitsordades också av herr Fast i ett anförande. Konstitutionsutskottet har ju också t. o. m. underlåtit att påtala det anmärkningsvärda förhållandet, att säkerhetstjänsten inrättats av regeringen bakom riksdagens rygg. Och av att konstitutionsutskottets majoritet har gjort sig medansvarig i tillkomsten på detta oriktiga sätt av säkerhetspolisen följer ju nära nog som en logisk konsekvens, att konstitutionsutskottet också måste avvisa anmärkningar av det slag, som här förekommit.

Herr **Hallén:** Herr talman! Jag vill först i anledning av den fråga, som herr Senander här sist framställde om hur jag egentligen kan veta att registerkorten finnas kvar, säga, att jag kan naturligtvis inte svara för att alla dessa kort, som kanske uppgå till 30—35 tusen, verkligen finnas kvar. Därvidlag måste vi ju lita på myndigheternas uppgifter, då vi inte gärna kunna släpa upp alla dessa kort i utskottet och kontrollräkna dem i herr Senanders närvaro.

Jag har också alldeles nyss här fått en uppgift från den s. k. parlamentariska undersökningskommissionen, som helt vederlägger herr Senanders påstående att man från kommissionens sida skulle ha låtit antyda att man inte kunde veta, om verkligen samtliga registerkort finnas kvar. Jag har nämligen fått en fullt auktoritativ förklaring om att *allt tyder på* att samtliga kort ha ställts till kommissionens förfogande. Därmed bör väl också det påstående, som herr Senander gjort i detta avseende, vara bragt ur världen.

Jag begärde emellertid, herr talman, ordet i anledning av bl. a. ett yttrande av hr Gustav Johansson. Han gick ju i sitt sista anförande här på i samma

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

glada stridshumör som förut med sublimt förakt för alla fakta, som förebringas, och det är väl nästan meningslöst att fortsätta någon debatt med honom. Men jag vill i alla fall erinra om hurusom herr Gustav Johansson har, för att använda från världskriget gängse uttryck, företagit en frontförkortning eller övergått till s. k. elastisk krigföring. När herr Johansson inte längre kan bevisa, att det väsentliga materialet är förstört, så påstår han helt frankt att statsrådet Erlander givit polisen direktiv om att förstöra även registerkorten. Var står detta? Han sade, att saken skulle ha föredragits inom regeringen men att det icke var riktigt, att statsrådet skulle ha givit polisen ett sådant direktiv. Här utrymmer herr Gustav Johansson den skansen och snickrar i all hast upp en ny. Hur hållbar den kan vara, får kammaren själv bedöma.

Jag vill sluta, herr talman, med att säga, att jag var förvånad över en röst från göteborgsbänken, från herr von Friesen, när han i skönt samförstånd med herr Gustav Johansson söker visa upp, att konstitutionsutskottet icke längre anlägger sakliga synpunkter vid sin granskning av statsrådens handlingar. För egen del har jag ingen anledning att taga åt mig detta påstående. Jag har upprepade gånger biträtt anmärkningar mot så kallade partivänner. Det kan utskottet självt vitsorda. Jag vet icke, hur det i detta fall förhåller sig med herr von Friesen, i vad mån anmärkningar som framkommit mot de fåtaliga frisinnade ministrarna också kunnat glädja sig åt stöd från herr von Friesens sida eller om han råkat vara hemma i Göteborg vid dessa tillfällen.

Jag skulle vilja säga till herr Johansson, att han skulle vara den siste som påtalar i riksdagen, att man anlägger partiska eller partipolitiska synpunkter och icke vill döma objektivt. Ty vad vi nu hört från herr Johanssons sida är bara en mild västanfläkt mot vad vi skulle få höra den dagen, herr Johansson lyckades komma in i konstitutionsutskottet och där skulle sitta och bedöma ett kommunistiskt statsråds handlingar. Vi ha sett i åratal, att det finns en stor princip som herr Johanssons parti följer, och det är den, att man skall svära på magisterns ord, framför allt på en mycket stor magisters ord.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Herr Hallén skådar in i framtiden, men låt oss hålla oss till det närvarande, herr Hallén. Låt oss vänta tills vi få något kommunistiskt statsråd.

Det är väl i alla fall herr Hallén och icke jag som visat en sublim likgiltighet för fakta. Herr Hallén söker bestrida, vad som finns i detta material om att statsrådet Erlander har givit anvisningar om materialets förstörande. Han talade ju om i riksdagen den 7 februari, hur han givit polisen direktiv i detta avseende, och sade sedan följande: »När man sedan gick till verkställighet av detta beslut, visade det sig emellertid, att det fanns en praktisk svårighet.» Så talade han om vari svårigheterna bestodo och framhöll vidare: »Specialregistren vore enkelt att förstöra; det kunde ske samma eftermiddag som vi haft nyssnämnda överläggning.» Det var alltså fråga om att förstöra dem, och det var, såsom jag sade, icke herr Erlanders förtjänst utan i så fall polisens, att de icke blivit förstörda utan i stället buntade. Det är alltså herr Hallén, som är sublimt likgiltig för fakta.

Sedan är det kanske meningslöst, att statsrådet Erlander och jag använder det förstörda materialet såsom något slags bevis. Jag är av den uppfattningen, att det innehåller och måste innehålla ganska mycket om polisens metoder. Statsrådet Erlander är av en annan uppfattning, men eftersom materialet

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

nu är förstört, kan det icke utgöra bevismedel för någon av oss. Därför är det tråkigt, att det är förstört.

Till slut besvarade statsrådet Erlander min fråga, och svaret bekräftade, vad jag trott, nämligen att regeringen och konstitutionsutskottet icke veta mycket om vad de tala om. Jag förutsätter givetvis inte, att statsrådet Erlander dagligen skulle granska vartenda registerkort i denna väldiga lunta, men så mycket tror jag, att man kunde begära av en regering, att när den hemliga polisen blivit så omstridd, regeringen åtminstone på ett ungefär höll reda på hur omfattande denna registrering var. I stället kom registreringen av syndikalisterna och medlemmarna av Kämpande demokrati som en stor överraskning för regeringen. Vad har man då för garanti för att icke överraskningarna och misstagen, som herr Erlander talade om, ha varit synnerligen många? Vi hörde herr Hallén tala om att det var klart, att man icke kunde veta, om alla registren äro kvar men att man måste lita på myndigheterna. Ja, där ha vi skillnaden mellan regeringen och oss. Svenska folkets majoritet litar icke på den hemliga polisen.

Herr **von Friesen:** Herr talman! Till min ärade vän, konstitutionsutskottets ordförande vill jag säga, att jag vid ett tillfälle för ett par år sedan förgäves sökte få honom med på en anmärkning, som jag framställt mot ett frisinnat statsråd, men jag nödgades i stället reservationsvis framföra den anmärkningen. Därmed tror jag, att jag på ett tillfredsställande sätt har redovisat min inställning till och hur jag uppfattar den konstitutionella granskningen i riksdagen.

Herr **Hallén** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det är mycket glädjande, om herr von Friesen gjort det. Annars vill jag säga, att hans parti bör vara det sista som försöker få moponol på en ridderlig omutlighet, där man icke alls vet, mot vem man riktar en anmärkning. Vi kunna bara ta ett så färskt exempel som från i år, herr von Friesen. Var höllo de frisinnade i konstitutionsutskottet hus, när vi riktade en anmärkning mot herr Andersson i Rasjön? Voro de hemma då? Jag menar, att det går icke att få monopol på den ridderliga objektiviteten, hur man än sprattlar.

Härpå anförde:

Herr **Håstad:** Herr talman! Endast ett par ord. Jag hade ursprungligen tänkt framföra samma synpunkter som herr von Friesen, i själva den konstitutionella frågan beträffande statsrådets beredvillighet att ge svar på den framställda anmärkningsanledningen. Jag har liksom han den uppfattningen, att det är tacknämligt, att ett statsråd bryter isen och återgår till en regel, som endast sällan tidigare tillämpats i fråga om reservationer till dechargememorial. Jag skulle också vara glad, om den regeln icke bara kom att gälla anmärkningar från dagens favoriter, kommunisterna, utan även från den borgerliga opposition som uppenbarligen kommer att finnas under de närmaste åren. Statsrådet Erlander sade litet humoristiskt, att det var en anmärkning som det var så oerhört lätt att besvara, varför det kunde roa honom att taga till orda. Jag vill dock hoppas — något som statsrådet Erlander tydligen ej alls ansåg — att det inte skall bli regel att från statsrådsbänken endast svara på sådana slags reservationer. Om då intet svar kom, skulle man ju bibringas den uppfattningen, att det var en svår anmärkning. Det bästa är väl i alla fall, att ett statsråd ingår i svaromål, när han finner en reservationsvis framställd anmärkning vara av sådan karaktär, att den förtjänar att besvaras.

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

Endast på det sättet tror jag, att vi kunna med utbyte fortsätta den konstitutionella dechargegranskningen under de närmaste åren och ge den någon verklig politisk mening.

Så kommer ytterligare en sak, herr talman. Jag vet icke, om jag var ensam här i kammaren om att i debattens början förundra mig över ett uttryck som ideligen förekom i herr Johanssons i Stockholm anförande, nämligen Gestapo som namn på den svenska säkerhetspolisen. För egen del har jag icke och icke heller den riktning jag tillhör någon närmare befattning med denna organisation. Den har ju tillkommit på nuvarande socialministerns initiativ och har stått under socialdemokratiska ministrars ledning. Men så mycket svenska äro vi i alla fall, att vi anse det skymfande att här beteckna vår säkerhetspolis som Gestapo med allt vad världen däri inlägger. Jag är alldeles övertygad om, att när den utredning här kommer fram som den Paulsonska kommissionen har att utföra, det skall visa sig, att det är ett hundramila avstånd mellan vår säkerhetspolis och den avskyvärda organisation, som funnits i Tyskland.

Jag har också undrat över, varför man från kommunistiskt håll alltid upprepar ordet Gestapo eller Hestapo, när man har motsvarande synonyma uttryck på annat håll. Vi ha ju GPU, Tjekan eller N.K.D.W. och allt vad de heta dessa polisorganisationer i Ryssland och i de länder som Ryssland för närvarande ockuperar.

I detta anförande instämde herrar *Lindqvist* och *Skoglund* i Doverstorp.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Jag tror, att det länge funnits och alltjämt finns bland den politiskt intresserade allmänheten en stark känsla av vantrevnad och beklämning inför den svenska hemliga polisens verksamhet. Jag får för min del säga, att denna debatt inte skingrat dessa känslor.

Här har riktats mycket svåra anmärkningar mot den hemliga polisen både från statsrådets och herr Halléns sida. Statsrådet Erlander säger, att den registrering, som här närmast är på tal, har den hemliga polisen företagit mot regeringens vilja. Denna registrering fyller intet förnuftigt ändamål, den är ett enda misstag och regeringen är icke inblandad i den affären, säger statsrådet Erlander. Konstitutionsutskottets ordförande säger om samma företeelse, att hela tilltaget är barockt och meningslöst. Idéen att genomföra denna registrering är konstifik, och för denna dumhet, säger konstitutionsutskottets ordförande, är regeringen inte på något sätt ansvarig. Jag vet icke om saken framstår klarare för dem som äro skriftlärda på detta område, men den icke skriftlärde blir en smula fundersam, när herr statsrådet och konstitutionsutskottets ordförande karakterisera en verkställande myndighets åtgärder, som är direkt underställd regeringen, på detta sätt och samtidigt förklara, att regeringen har absolut ingen del häri.

När det sedan gäller konstitutionsutskottets inställning till saken, säger herr Hallén, att det överhuvud taget inte finns förutsättningar för någon anmärkning, och det är möjligt, att det är på det sättet. Här finns nämligen intet konseljbeslut, och här finns ej heller något formellt uttryck för ministerstyrelse i gammal mening, därför att det hela har inskränkt sig till samtal mellan statsrådet Erlander och säkerhetspolisens chef, och det står denna säkerhetspolisens chef fritt att ta den hänsyn till statsrådets synpunkter, som han själv tycker att han bör göra — detta enligt konstitutionsutskottets ordförandes skildring av saken.

Inför sådana företeelser frågar man sig ju, var den parlamentariska ansvarigheten är och var den överhuvud taget skall kunna sökas. Såvitt jag förstår, är man här ute på vägar som måste ingiva känslor av vantrevnad och bekläm-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

ning. Jag har inte någon som helst åstundan att söka sak med statsrådet Erlander eller att rikta någon särskilt stark kritik mot honom. Han har ju kommit in i denna härva på ett relativt sent stadium. Jag tycker i alla fall, att det sätt på vilket man avsäger sig all ansvarighet och vältrar över det hela på ett verkställande organ, är ett uttryck för en allmän inflation på den parlamentariska ansvarighetens område, som icke är tilltalande.

Jag tvivlar nu för min del på att det någonsin blir någon fullständig klarhet över den hemliga polisens verksamhet här i landet under krisåren. Men vad som är önskvärt är, att det i fortsättningen blir bättre förhållanden på detta område och att man återgår till en strängare tolkning av den parlamentariska ansvarigheten.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag har icke kunnat underlåta att göra några reflexioner i anledning av vad framför allt konstitutionsutskottets ordförande uttalat här i kammaren. Han sökte framställa den anmärkning som har gjorts här och de försök som gjorts att argumentera för denna anmärkning såsom en vägran att taga hänsyn till de fakta som bragts i dagen.

För oss är det naturligtvis icke någon fråga alls om att få statsrådet Erlanders huvud på ett fat. För oss är det ytterst en fråga om att verkligen åstadkomma en upprensning i den politik som förts under kriget i dessa frågor. Man kan bedöma denna politik ur olika synpunkter. Man kan säga, att om den misslyckats, så är därmed redan i och för sig domen fälld över denna politik. Och vi måste säga, att denna hemliga polis på de nu kritiserade områdena verkligen har misslyckats. Denna politik är kompromettérande för Sverige, och den ger icke bilden av ett demokratiskt land för den som med oförvillad blick betraktar den. Man kan också se den ur en annan synpunkt. Har den då lyckats? Ja, säger ordföranden i konstitutionsutskottet.

Här hylla vi de danska och norska frihetskämparna samt hylla de danska och norska folkens illegala kamp mot sina förtryckare under de gångna åren. Det är dock obestridligt, att om Sverige fått dela Danmarks och Norges öde och blivit besatt, så skulle just de element bland andra, som nu hyllas här i landet för sin insats i försvarskampen, på ett mycket lätt sätt kunnat oskadliggjorts tack vare den registreringsverksamhet som man har utfört. Man kan alltså säga, att det finns ett visst känsloläge som grund för den indignation som man känner över denna politik, som har förts här under kriget. Jag kan medge, att konstitutionsutskottets ledamöter känna sig åtminstone moraliskt medansvariga. De ha utan att i och för sig ha något dåligt uppsåt ansett, att när regeringen sagt, att de måste göra det och det, så få vi göra det och det. Men nu kunna vi efteråt på grund av de erfarenheter vi gjort konstatera, vad som skulle ha blivit resultatet i det ena eller andra fallet. Hade denna politik verkligen lyckats i den meningen, att man skulle fått användning för denna registrering, så tror jag, att majoriteten i konstitutionsutskottet skulle varit bland de första att beklaga ett sådant resultat.

Så komma vi till den andra frågan. Jag har redan indirekt medgivit, att konstitutionsutskottet på grund av att det känner sig ha ett visst medansvar i vad som har utförts känner sig förhindrat att nu vidtaga några åtgärder. Nå, det får vara konstitutionsutskottets sak, men det har därför ingen rättighet att bagatellisera de fakta, som ha framkommit. Vad har då förekommit? Ja, vi hörde statsrådet Erlander bagatellisera det uttalande som han gjort i pressen. Han sade, att det skulle han kanske icke kunna stå för närmare. Nåja, men han har också gjort ett uttalande för T. T. i anledning av vad som uttalats i tidningen Arbetaren. Låt oss ta det först. Den 26 januari detta år medde-

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

lade Arbetaren en uppgift om att regeringen i en utsänd skrivelse beordrat vederbörande myndigheter att förstöra de genom säkerhetspolisen upprättade hemliga registren. Så sätter sig T. T. i förbindelse med statsrådet Erlander och frågar honom, hur det förhåller sig med den saken. Ja, säger statsrådet Erlander genom T. T., regeringen har beordrat säkerhetspolisen att förstöra sina register över medlemmarna i syndikalistorganisationen o. s. v. Här måste man i alla fall tillmäta det uttalande, som herr statsrådet gör för T. T. och som bekräftade de uppgifter som Arbetaren lämnat, en viss betydelse.

Så komma vi till en annan historia. I februari tog statsrådet upp denna fråga i riksdagen, och han sade, att det var ett misstag, att regeringen givit order till säkerhetspolisen, ty för det första hade regeringen icke fattat det beslutet — alltså desavouerade han den uppgift han lämnat till T. T. enligt vad tidningarna meddelat — och för det andra hade dessa register icke blivit förstörda, utan man hade endast makulerat dem. Det är den andra saken, som man bör hålla i minnet. Nu äro de icke längre förstörda, och det är icke något beslut av regeringen, utan nu har efter enskild överläggning mellan statsrådet och polischefen man visserligen varit enig om att förstöra dem men av vissa praktiska skäl icke kunnat göra det utan i stället makulerat dem. Man måste säga, att om man icke tycker, att detta är anmärkningsvärt på annat sätt, så vittnar det dock om att vederbörande statsråd, när han lämnat dessa felaktiga uppgifter, haft dåligt reda på sig. Jag är nog vänlig att nöja mig med att konstatera detta.

Sedan denna anmälan inlämnats till konstitutionsutskottet, har under denna månad framkommit — jag säger det på grund av att man gjort ett stort nummer av statsrådet Erlanders februarideklaration, att registret icke förstörts utan endast makulerats — att en del har förstörts. Jag kallar det primärmaterialet. Alla möjligheter till kontroll ha därmed försvunnit. Jag medger, att visst kan, såsom statsrådet Erlander här säger, kanske den meningen framföras, att det är icke ett så viktigt material. Men konstitutionsutskottet har ju, när det skall taga ställning till denna anmälan, ej att taga ställning till frågan, om detta material är så viktigt eller om det är betydelselöst, utan det har att taga ställning till anmälan över att material, om vars betydelse man må ha vilken uppfattning som helst men varom i annat sammanhang sagts, att statsrådet skulle och borde överlämna det åt Paulson-kommissionen, förstörts. Det är ingen oresonlighet från min eller mina partikamraters sida och ingen ovilja att taga hänsyn till fakta, när vi tillmäta detta viss betydelse och icke anse denna fråga vara så självklart ur världen som konstitutionsutskottets ordförande här tyckes anse.

Till slut har jag en replik mot honom. Han säger här, att om det hade varit så, att man kunnat anklaga statsrådet för underlåtenhet att fullgöra sina förpliktelser, hade det kunnat finnas åtminstone viss orsak till anmälan eller till att taga upp saken till behandling i konstitutionsutskottet. Alltså, om underlåtenhet förekommit, menade han detta. Men han ansåg, att ingen underlåtenhet förelegat, och han konstaterade, att statsrådet vid samtal med chefen för säkerhetspolisen givit synpunkter och besked, som givit säkerhetspolisen fria händer. Det är referat av vad konstitutionsutskottets ordförande sagt. Statsrådet hade alltså vid dessa samtal givit sådana besked som av säkerhetspolisens chef uppfattats så, att han hade fria händer. På grundval därav hade denna förstörelse av primärmaterial ägt rum. Att statsrådet gjort det finner icke konstitutionsutskottets ordförande vara någon anledning till att ingå på närmare granskning. Men om han skulle ha underlåtit att göra någonting i saken, då hade man haft anledning till detta.

Jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander. (Forts.)

Herr talman! Jag tycker, att det är ganska illustrerande för det sätt på vilket denna fråga behandlats.

Till slut en replik. Det var herr Håstad som uppkallade mig i det avseendet. Han hann till och med tala om den ryska statspolisen — det är ingen hemlig polis utan en statspolis — såsom ett argument varför man skulle stryka över med hartassen i denna fråga. Jag tänkte för mig själv: Det återstår bara tysk-ryska pakten för att göra försvaret av regeringens handlingssätt i denna sak fullständigt.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Jag har endast ett par korta repliker.

Först till herr Håstad. Jag sade icke Gestapo utan Hestapo. Det är en i pressen vanlig förkortning av hemliga statspolisen liksom Gestapo är en förkortning av »Geheime Staatspolizei», men denna skillnad i bokstäver är icke så förfärligt stor som herr Håstad vill göra gällande. Under anpassningspolitikens år voro impulserna från Berlin och samarbetet med Gestapo och polisen söderifrån så omfattande, att det alls icke är något hundramilahåll mellan dessa båda institutioner.

Statsrådet Erlander talade om, att det går att rekonstruera det material som förstörts. Ja, polisen kan rekonstruera det om den vill komma åt någon av de registrerade. Men de, som anklaga polisen, kunna icke rekonstruera det.

Till slut: kan man lita på att den femte och senaste förklaring, som herr Erlander i dag givit till denna historia, verkligen är den sista?

Herr **Håstad:** Herr talman! Jag skall skynda mig att taga fasta på vad herr Johansson i Stockholm sagt, att han icke använt ordet Gestapo utan Hestapo. Jag vill bara framhålla till min ursäkt, att flera av oss råkade ut för detta hörfel. Men oavsett detta, finner jag det i högsta grad anmärkningsvärt, att man i denna kammare använder ett så skymfande uttryck om en kår, som har att fullgöra statliga funktioner. Jag skulle ändå utgå från att de flesta, som äro anställda hos säkerhetspolisen, betrakta det som i allra högsta grad orättmätigt, kränkande och förödmjukande, att ordet Hestapo med dess tydliga tendens kunnat användas i detta sammanhang.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, lades memorialet till handlingarna.

§ 6.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 80, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i expropriationslagen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 428, i anledning av väckt motion om anslag till markförvärv för utvidgning av Sundsvalls luftvärnskårs övningsområde;

nr 440, i anledning av väckta motioner om anskaffning av två kortvågssändare;

nr 441, i anledning av väckta motioner angående upprättande av sjöfartsförbindelser mellan Gotland och fastlandet i statlig regi;
nr 516, i anledning av väckta motioner angående utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt;
nr 517, i anledning av väckta motioner om utredning angående byggande av en järnvägslinje mellan Örnsköldsvik och Umeå;
nr 518, i anledning av väckta motioner angående fria resor för värnpliktiga vid tjänstledighet eller permission;
nr 519, i anledning av väckta motioner angående sjukvårdspersonalens utbildnings- och befordringsmöjligheter;
nr 520, i anledning av väckta motioner angående utredning om statens övertagande av verksamheten vid Gustavsviks docka i Högsjö socken;
nr 521, i anledning av väckt motion om ersättning till kaptenen vid intendenturkåren Å. K. L. Eriksson för honom i visst mål förorsakade rättegångskostnader;
nr 522, i anledning av väckta motioner om anslag till Svenska slöjdföreningen för anordnande av en utbildningskurs för bosättningskonsulenter m. m.; och
nr 523, i anledning av väckt motion angående fredsplanering för försvarets arbetsplatser;

från första lagutskottet:

nr 530, i anledning av väckta motioner angående utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m.;

från bankoutskottet:

nr 464, i anledning av väckta motioner om förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner; samt

från riksdagens kansli:

nr 537, angående reguljär landsvägstrafik i glest befolkade landsdelar;
nr 538, angående samhällsplanering och beskattning av jordvärdestegring m. m.; och
nr 539, angående industrihem eller omskolnings- och träningsanstalter.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.08 em.

In fidem
Sune Norrman.

Tisdagen den 3 juli.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 27 nästlidna juni.

§ 2.

Upplästes och lades till handlingarna följande telegram:

Luleå den 2 juli 1945.

Andra kammarens talman August Sävström, Riksdagen, Stockholm.

Inför dagens visning av Norrbottens järnverk frambär länets folk och bolagets styrelse till Eder och genom Eder till riksdagens andra kammare sitt vördnadsfulla tack för verkets tillkomst.

Hansén, Holmbäck, Åström.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på interpellation.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö,** som anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Lindahl har till mig riktat följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat, att järnvägsstyrelsen vidtagit sådana åtgärder, att banarbetare i förhållande till antalet ha mycket liten möjlighet till fastare anställning?

Därest så är fallet, anser herr statsrådet anledning föreligga att vidtaga åtgärder för att åstadkomma möjligheter för banarbetarna vid statens järnvägar att erhålla dels fastare anställning som banarbetare, dels ock befordran till reparatörsbefattning inom banavdelningen?

Med anledning härav får jag, efter att ha inhämtat yttrande i ärendet från järnvägsstyrelsen, anföra följande.

Under tiden närmast före år 1925, vilket år kollektivavtal infördes för arbetare vid statens järnvägars banavdelning, vore nämnda arbetare i stort sett uppdelade på tre grupper, nämligen stadigvarande banarbetare, säsongarbetare och tillfälliga arbetare. Som stadigvarande banarbetare ansågs den, som anställts för tillgodoseende av ett till synes bestående behov av arbetskraft för underhållsarbete m. m. året runt. Antalet sådana arbetare uppgick ursprungligen till omkring 600. Då krisen efter förra världskriget nödvändiggjorde en nedskärning av personalen, visade det sig emellertid medföra olägenheter att hava arbetare, vilkas arbetsuppgifter oundvikligt kommit att bliva i hög grad säsongbetonade, anställda året runt. Vid övergången till kollektivavtal omreglerades därför anställningsformen för säsongarbetare och tillfälliga arbetare på så sätt, att de sammanfördes till en grupp, benämnd ban- och byggnadsarbetare. Från samma tidpunkt upphörde all rekrytering till gruppen stadigvarande banarbetare, vilken ställdes på avskrivning. Endast omkring 60 man av denna kategori beräknas kvarstå vid utgången av innevarande år. I syfte att bereda dessa arbetare extra ordinarie anställning har järnvägsstyrelsen nyligen gjort framställning angående deras blivande löneklassplacering. Vid bifall härtill skulle praktiskt taget all egentlig arbetarpersonal vid banavdelningen komma att vara anställd genom kollektivavtal. Då detta avtal, på ett enhetligt och smidigt sätt reglerar anställnings-, löne- och andra dithörande

Svar på interpellation. (Forts.)

förhållanden, anser järnvägsledningen det vara naturligt, att *all* personal, som sysslar med arbeten inom avtalets ram, är anställd enligt gemensamma grunder.

För att såvitt möjligt bereda de kollektivavtalsanställda ban- och byggnadsarbetarna så stadig sysselsättning som möjligt har järnvägsstyrelsen lämnat linjebefälet direktiv att planlägga arbetena vid banavdelningen så, att arbetsstyrkan under årets olika månader kan hållas möjligast jämn och arbetstoppar undvikas. Då det här huvudsakligen är fråga om arbeten utomhus, kunna emellertid vissa säsongmässiga variationer svårligen undvikas. Dessa drabba dock endast i ringa utsträckning arbetare med lång anställningstid. Enligt en inom järnvägsstyrelsen företagen undersökning hava av 959 arbetare med en anställningstid av 20 år och däröver blott 12 man varit permitterade viss kortare del av året. Av dessa 12 man voro 10 stationerade på under senare år förstatligade enskilda banor. För 3 094 arbetare med 10—20 års anställningstid var motsvarande siffra för permitterade arbetare 262 man, varav nära en tredjedel hänför sig till införlivade enskilda banor, där förhållandena i detta avseende icke ännu blivit så gynnsamma som vid SJ:s äldre linjer. Från personalorganisationernas sida har vid avtalsförhandlingarna ofta framställts krav av innebörd att SJ skulle garantera anställning året runt för arbetare med minst 10 års anställningstid vid verket. Järnvägsstyrelsen har emellertid icke ansett sig kunna avhända sig den möjlighet till säsongmässig kortare permittering, som avtalet ger.

Enligt gällande avtal åligger det arbetsbefälet att om möjligt skaffa entledigad ban- och byggnadsarbetare, som visat sig duglig och lämplig, annan anställning inom verket. Järnvägsstyrelsen framhåller, att denna skyldighet givetvis efterkommes och att årligen entledigade ban- och byggnadsarbetare i all möjlig utsträckning erhålla arbete inom maskin- och trafikavdelningarna. Styrelsen har även genom sina representanter vid avtalsförhandlingarna förklarat sig villig medverka till att fortlöpande arbete vid banavdelningen eller annan avdelning om möjligt beredes arbetare med sammanlagd anställningstid av minst 10 år. Interpellantens uttalande, att detta i de flesta fall endast stannat vid uttalandet, har styrelsen för sin del tillbakavisat såsom ej överensstämmande med faktiska förhållandet.

Det är enligt min mening angeläget, att även i fortsättningen ban- och byggnadsarbetena vid statens järnvägar planeras så, att arbetarna erhålla så lång sammanhängande anställning som möjligt och att även yngre arbetares önskemål därvid om möjligt bliva tillgodosedda i ökad omfattning. I den mån säsongbetonade permitteringar icke kunna undvikas på grund av att arbetsuppgifter saknas, böra givetvis de arbetsmarknadsreglerande organen uppmärksamma detta förhållande och vidtaga åtgärder för att såvitt möjligt bereda de permitterade annat arbete.

Jag övergår nu till den i interpellationen upptagna frågan om en ändring av anställningsformen för vissa grupper av arbetare.

Interpellanten har först uppehållit sig vid banarbetarnas möjligheter att vinna befordran till reparatörsbefattningar samt påtalat bland annat, att reparatörsbefattningar vid banavdelningen, som nu uppehållas av yrkeskunniga arbetare, vid uppkommande ledigheter icke återbesättas utan ersättas av banarbetare med yrkestillägg. Antalet sådana reparatörsbefattningar utgör för närvarande blott ett 10-tal, och flertalet av innehavarna har vunnit befordran till ordinarie tjänst redan under åren 1915—1920. Järnvägsstyrelsen är av den meningen, att dessa yrkesarbetare — smeder, snickare m. fl. — vilkas arbete helt faller inom kollektivavtalets ram, icke i fortsättningen böra befordras till reparatörsbefattning. Styrelsen anser det varken önskvärt eller tillrådligt med en kategoriklyvning på sådant sätt, att vissa av ifrågavarande yr-

Svar på interpellation. (Forts.)
kesarbetare erhålla tjänstemannaställning såsom reparatörer, medan andra med samma arbetsuppgifter äro underkastade kollektivavtalets bestämmelser. Inom styrelsen pågår för närvarande undersökning om möjligheterna att slopa åtminstone en del av banavdelningens små verkstäder, varigenom behovet av yrkesmän åtminstone inom snickar- och smedfacken kan komma att minskas. Även med hänsyn härtill har styrelsen ansett det vara lämpligast, att dylika yrkesmän anställas på kollektivavtalsbasis. Nu gällande avtal för banarbetargruppen förutsätter en sådan ordning, vilken också vid SJ genomgående tillämpas på andra områden, där anställnings- och avlöningsförhållandena äro reglerade genom kollektivavtal, t. ex. för den stora gruppen verkstads- och förrådsarbetare samt för arbetarpersonal inom biltrafikrörelsen, vilka grupper omfatta yrkeskunniga verkstadsarbetare av skilda slag.

Interpellanten har vidare berört möjligheterna för de ban- och byggnadsarbetare, vilka sysselsättas med spårsvetsningsarbeten, att erhålla befordran till reparatörer.

Antalet utbildade sådana arbetare utgör för närvarande 29. Utbildningen av de till svetsare uttagna arbetarna, av vilka ingen föregående yrkeskunskap kräves, inskränker sig till en kurs på 7 veckor och bekostas helt av statens järnvägar. På grund av förbättrade underhållsmetoder anser sig järnvägsledningen numera kunna räkna med att behovet av påsvetsning vid rälsskarvar kommer att minskas. Även om spårsvetsningen har och även framdeles kommer att få viss ekonomisk betydelse, så torde detta dock icke utgöra något verkligt motiv för att bereda de med svetsning sysselsatta arbetarna tjänstemannaanställning i reparatörsgrad. Då det här gäller ett strängt säsongbetonat arbete, utfört av personal med betydligt både kortare och mindre allsidig fackutbildning än den, som gemenligen kräves av en reparatör, och då svetsningsarbetet icke är förbundet med något arbetsledarskap i egentlig mening, har styrelsen icke ansett tillräckliga skäl föreligga för att överföra dessa arbetare till reparatörsbefattningar.

Det är givet, att olika synpunkter kunna anläggas på frågan om anställningsformen för ban- och byggnadsarbetarna vid statens järnvägar. Såsom framgår av det förut sagda tillämpas för närvarande ett enhetligt system, enligt vilket praktiskt taget alla arbetare oberoende av arten av det arbete, vari de sysselsättas, äro kollektivavtalsanställda. Befordran till tjänstemannaställning ifrågakommer i huvudsak endast beträffande vissa arbetare i förmansställning samt i samband med rekryteringen av banvaktskåren. De arbetare, vilka icke kunna nå tjänstemannaställning, erhålla emellertid genom gällande kollektivavtal vissa sociala förmåner samt löne- och pensionsvillkor i övrigt, som svara mot arbetets art och anställningens karaktär.

En ändring av anställningsformen för arbetarna i allmänhet eller för vissa yrkesgrupper vid statens järnvägars banavdelning kan antagas komma att beröra ställningen även för andra arbetargrupper vid SJ och i statens tjänst i övrigt. Det torde vara uppenbart, att en omläggning av större eller mindre räckvidd svårligen kan ske utan att därmed förbundna principiella spörsmål och praktiska konsekvenser först genomtänkas i ett större sammanhang. I frågans nuvarande läge är jag icke beredd att uttala mig om, huruvida tillräckliga skäl finnas för att upptaga dessa spörsmål till omprövning.

Härefter yttrade:

Herr **Lindahl:** Herr talman! Jag får tacka herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för svaret, även om jag på samma gång måste beklaga, att detta svar inte innehåller så mycket i positiv riktning i fråga om de spörsmål som jag i interpellationen har framdragit.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag kan inte uraktlåta att säga, att jag tycker att kungl. järnvägsstyrelsens anda i något för stor utsträckning har svävat över departementet, då svaret på min interpellation gjordes i ordning. Det var självfallet inte järnvägsstyrelsens uppfattning härvidlag som jag närmast forskade efter; denna uppfattning har kungjorts så många gånger, så den känna banarbetarna ganska bra till. Vad jag i stället väntade mig var att man ifrån departementschefens sida skulle ge några positiva synpunkter på denna fråga, som för en mycket stor grupp av de lägsta statstjänarna är ofantligt viktig. Jag förstår mer än väl att järnvägsstyrelsen skulle höras över denna min interpellation, men jag hoppades att den benhårda konservatism, som järnvägsstyrelsen hävdat i denna fråga, skulle ha kunnat neutraliseras av en mera fördomsfri uppfattning inom departementet. Det är med besvikelse som jag och mina kommittenter få konstatera, att departementschefen inte velat ge något bestämt att hålla i, då det gäller att bereda banarbetarna en tryggare ställning.

Rent principiellt torde det vara så, att staten för sin del vill bekämpa korttidsarbetet och anser att denna form av arbete är ett ont, som man i möjligaste mån skall söka stävja. Jag erinrar om att också ifrån samhällets sida under senare år vidtagits vissa åtgärder för att få bort korttidsarbetet inom viss industri; det gällde närmast skofabrikerna, där samhällets ingrepp medfört ett i allo förträffligt resultat. Man tycker då att denna princip också borde vara vägledande, när det gäller statens egna befattningshavare. Här är det fråga om arbetare, som varit sysselsatta vid statens järnvägar i sammanlagt tjugo år, vilket betyder att vederbörande i själva verket under en tid av omkring trettio år arbetat vid verket, ty med de ständiga säsongavbrott som förekomma kan en anställningstid av tjugo år inte uppnås med mindre än att vederbörande haft sin huvudsakliga sysselsättning vid statens järnvägar under en tidrymd av trettio år. Att dessa gamla arbetare skola efter fjorton dagars varsel kunna skickas hem förefaller dock upprörande och symboliserar den otrygghet, som alltjämt gäller för denna personalgrupp.

Järnvägsstyrelsens fina statistik på den punkten, där man framhåller hur många som haft flerårsanställning, torde främst sammanhänga med att det under senare år, på grund av dubbelspåranläggningar, elektrifieringsarbeten o. dyl., varit ganska gott om arbetstillfällen. Men även under senare år ha bevisligen avskedanden förekommit. Så skedde exempelvis under fjolåret vid linjen Alingsås—Göteborg, då arbetare med upp till tjugo års anställning avskedades, vilka dock, efter ansträngningar från fackförbundet, återinsattes i arbetet. Detta betyder vidare, som jag nyss antydde, att denna personalgrupp i den mån den uppnår 18—20 års sammanlagd tjänstgöringstid måste vara i 60-årsåldern.

Svenska järnvägsmannaförbundets statistik säger bl. a. att under 1941 voro 10 843 banarbetare anställda. Av dessa hade 3 133 årsanställning, medan de övriga 7 710 endast fingo arbeta under kortare eller längre perioder. 1942 fanns det 12 264 banarbetare, av vilka 3 794 arbetade året runt, medan 8 740 måste finna sig i att bli uppsagda någon gång på hösten. 1943 — det senaste år som det finns någon statistik för — fanns det 12 038 banarbetare. Av dessa voro 3 980 årsanställda, och 8 058 blevo avskedade efter kortare eller längre anställningstid.

Jag har själv en viss erfarenhet i fråga om banarbete vid statens järnvägar. Jag har nämligen en gång i världen varit banarbetare, och jag vet att när löven börja falla, då börja också uppsägningarna inom detta område vid SJ. Jag har som ordförande i en förbundsavdelning vid åtskilliga tillfällen stått som böneman för gamla arbetare inför sektions- och distriktsbefälet och begärt, att de skulle erhålla åtminstone någon sysselsättning under vintern. Järnvägs-

Svar på interpellation. (Forts.)
styrelsen anför nu att arbetets karaktär är sådant, att just ingenting kan bli kvar när sommarn har gått. Detta är riktigt såtillvida, att man för närvarande tar in så mycket arbetskraft på våren att samtliga arbeten, även de som utan nämnvärd kostnadsökning skulle kunna utföras på vintern, äro utförda då hösten kommer. Det råder bland banarbetarna en bestämd uppfattning, att om antalet intagna blev mindre och en bättre planering av sysselsättning året om företogs, skulle årsanställning för flertalet arbetare kunna garanteras. Med litet god vilja skulle, såvitt jag förstår, en sådan fördelning av arbetsuppgifterna mycket väl kunna åstadkommas. Telegrafverkets arbetare erhålla sålunda fast anställning efter tre års arbete. Det som är möjligt att ordna vid det ena statliga verket borde också kunna gå vid det andra.

Vid statens järnvägar har det i stället satts i gång en systematisk försämring av banarbetarnas anställningsförhållanden. Järnvägsstyrelsen förklarar själv i detta svar på interpellationen, att av tidigare 600 stadigvarande banarbetare finns det nu bara 60 kvar, vilka även de snart komma att försvinna. De yrkesarbetare, som tidigare på grund av yrkesskicklighet befordrades till reparatörer, äro snart borta, och järnvägsstyrelsen lovar att inga andra skola komma i deras ställe. Önskemålet i interpellationen att de s. k. spårsvetsarna vid statens järnvägars banavdelning borde bli reparatörer avfärdas ganska nonchalant av järnvägsstyrelsen. Man tycks på det hållet inte ha någon större känsla eller något intresse för hur betydelsefullt och för verket ekonomiskt spårsvetsarnas arbete ändå är.

Jag vill som ett exempel anföra ett uttalande i en artikel i Dagens Nyheter, där ingenjör Insulander betonar, att statens järnvägar förtjäna ungefär en miljon kronor om året bara genom svetspåläggning på korsningar, som eljest måste skrotas ned. 1940 framhöll byråchefen Sandström för samtliga distriktschefer att de borde se till, att skickliga och pålitliga svetsare kvarstannade i SJ:s tjänst. För järnvägsstyrelsens vidkommande tyckas dessa uttalanden ha noll och intet värde. Det borde väl eljest vid statens verk vara så, att i den mån teknik och rationalisering göra framsteg och minska omkostnadskontot, skulle åtminstone någon del av denna vinst komma arbetarna till godo. Jag har en bestämd känsla av att vid anställning inom en stad skulle exempelvis dessa spårsvetsare, men också en hel del av de andra yrkesarbetarna som finnas vid banavdelningen bli placerade i en betydligt högre lönegrad än den relativt blygsamma, som reparatörerna vid statens järnvägar inneha.

Man måste också fråga sig varför banarbetarnas arbete i allmänhet värdesättes så lågt. De ha en inkomst som i förhållande till motsvarande arbetargruppers inom andra områden måste betecknas som låg: medelinkomsten på A-ort 1943 låg mellan 2 000 och 2 500 kronor per år. Jag tror dock att denna löneställning, även om den är låg, kunde fördragas med ett visst jämnmod av banarbetarna, om de kände att denna lilla bit av statens kaka som de erhålla åtminstone var säker och att de inte riskerade uppsägning och arbetslöshet vissa delar av året. Ingen torde heller med framgång kunna påstå att inte banarbetarnas arbete är precis lika viktigt som det som utföres inom andra avdelningar hos statens järnvägar. Spårunderhållet är lika betydelsefullt som växling, reparation av vagnar eller annat, men ändå skola anställningsförhållandena för dessa olika personalgrupper vara så väsentligt olika. Trots att en banvakts och en banarbetares arbete många gånger är likvärdigt, anser järnvägsstyrelsen vid en jämförelse mellan exempelvis banarbetare och extra ordinarie personal, att banarbetarna böra placeras i 3 lönegraden, alltså ungefär mitt emellan kvinnliga skriv- och kontorsbiträden.

Det måste dock en gång bli så att banarbetarnas arbete, det tyngsta och det smutsigaste som överhuvud taget förekommer vid statens järnvägar, om-

Svar på interpellation. (Forts.)

värderas och att otryggheten i anställningsförhållandena elimineras. Ett samhälle, som i allmänhet strävar efter att skapa större trygghet för alla sina medborgare, kan inte undgå att skapa samma förutsättningar även när det gäller de ringaste av de i statens tjänst anställda. Den styvmoderliga behandling som banarbetarna många gånger få måste i framtiden avlösas av något tryggare och bättre.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö:** Herr talman! Det är alldeles naturligt att alla grupper sysselsatta här i landet vilja ha så god ställning som möjligt och så trygga arbetsvillkor, som överhuvud taget kunna åstadkommas, och denna naturliga strävan måste också göra sig gällande hos här ifrågavarande yrkesgrupp. Utvecklingen visar dock att bättre förhållanden undan för undan ha åstadkommits för dessa arbetare. De ha själva tillkämpat sig dem, men detta har också orsakats därutav att en större förståelse har visats från järnvägsledningens sida.

Jag tror det är alldeles oberättigat att som interpellanten gjorde beskylla en verksledning för att vara benhårt konservativ. Jag tror inte det ligger till på det sättet, jag tror att viljan på det hållet att förbättra förhållandena säkerligen finns. Men ledningen har också den uppfordrande uppgiften att klara en del andra förhållanden, vilket måste medföra systematisk gradering av de olika arbetena, för att få hela järnvägsväsendet att fungera på bästa sätt. Därför är det givet att ledningen inte i allo kan ha samma uppfattning som en grupp, som kräver en förbättrad ställning. I särskilt hög grad riktar jag mig mot interpellantens uttryck, att det i järnvägsledningen skulle finnas en vilja till systematisk försämring av dessa arbetares förhållanden. Det är inte överensstämmande med verkligheten, och det kan inte förbättra förhållandet mellan ledningen och arbetarna att sådana uttryck fällas. Jag håller före att man i stället borde försöka anslå en ton i resonemanget, som kunde lägga grunden till en mera förtroendefull samverkan och till ömsesidig förståelse för de olika synpunkter, som arbetargruppen och verksledningen naturligt nog måste ha.

Vad beträffar de inskränkningar i banarbetet, som gjorts under senare år vid västra stambanan och dylikt, så var det inte SJ:s ledning och departementet som tog initiativet till dessa inskränkningar, utan arbetsmarknadskommissionen fann läget på arbetsmarknaden vara sådant att det var alldeles nödvändigt att inskränka dessa arbeten och att arbetarna där sysselsattes med andra saker, som då ur folkförsörjningens synpunkt betraktades såsom viktigare. Emot SJ:s och departementets önskan blevo dessa arbeten uppskjutna, och arbetarna överflyttades till andra håll.

Hela interpellantens uppräkning av de invecklade förhållanden, som här råda, vittnar ju om att det finns skäl nog för en departementschef att inte utan vidare säga, att här skola vi ändra om förhållandena. Allt detta tarvar en mycket noggrann översyn, och det får bli en framtidssak att söka fullfölja de strävanden till förbättringar för banarbetarna, som pågå sedan lång tid, även under den allra sista tiden.

Herr **Lindahl:** Herr talman! Det kan inte hjälpas, men när det gäller anställningsförhållandena för banarbetarna, så kan jag inte dela herr statsrådets uppfattning om att dessa anställningsförhållanden ha blivit bättre under årens lopp.

Det är alldeles klart, att genom den kamp, som vederbörande organisation på sin tid fick föra för att få kollektivavtal fastställt, så har ju på kollektivavtalets grund alltid en viss grad av trygghet uppnåtts. Men när det gäller

Svar på interpellation. (Forts.)
banarbetarnas anställningsförhållanden har ju herr statsrådet själv i interpellationssvaret sagt, eller kanske rättare har järnvägsstyrelsen uttalat, att det på sin tid fanns 600 banarbetare med stadigvarande anställning. Dessa äro nu reducerade till ett 60-tal och komma så småningom att helt försvinna. Därjämte var det en hel rad yrkesarbetare, som blevo befordrade till reparatörer. Det var kunniga smeder, snickare och andra yrkesmän, som man gjorde till reparatörer, därför att man ifrån SJ:s sida ansåg att de utförde ett arbete, som kvalificerade dem för en fastare anställning. Även den saken har upphört, och då kan man väl inte gärna säga, när dessa yrkesarbetare, som besitta samma yrkesskicklighet som sina gamla kolleger, i fortsättningen få gå som banarbetare medan de andra befordrades till reparatörer, att förhållandena för denna grupp har blivit bättre allt eftersom åren gått.

Herr statsrådet tyckte, att min karakteristik av järnvägsstyrelsen, när jag talade om den benhårda konservatism, som där utvecklas, var för hård. De som ha att göra med järnvägsstyrelsen i de här sakerna anse emellertid, att järnvägsstyrelsen är ovanligt hårdfjällad och att det överhuvud taget inte finns någon möjlighet att komma till tals med vederbörande för att skapa en tryggare anställningsform för banarbetarna. Jag vill upprepa vad jag sagt förut, att den ganska gynnsamma statistik, som järnvägsstyrelsen här fört fram, sammanhänger helt enkelt med de många arbeten, som fått lov att utföras under senare år — dubbelspåren och elektrifieringsarbetet — men jag är övertygad om att när den dagen kommer, då sådana arbeten äro på upphållningen, gå vi tillbaka till samma förhållande som tidigare, nämligen att när hösten börjar komma och det börjar frysa till, då skickas även dessa gamla arbetare hem. Det är på den punkten som man har anledning att reagera. Både jag och många andra, som sysslat med dessa problem ännu mer än jag, äro på det klara med att det ginge att skapa en planering av arbetena vid statens järnvägar, som garanterar vederbörande banarbetare en säkrare anställning, d. v. s. en årsanställning för dem, som nu äro äldst.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö:** Herr talman! Man skulle kunna tro, att det inte fanns mer än ett fåtal stadigvarande anställda banarbetare vid SJ, när man hör interpellanten, men det är dock så, att det är ett antal av närmare 4 000 som i realiteten här har stadigvarande arbete. Man har ju från arbetarhåll själv velat ha kollektivavtalsformen, och det ligger ju mycket sunt och riktigt i det, och då har också anställningsformen ändrats och den gamla gruppen stadigvarande arbetare har av den orsaken kommit att uppgå i den större gruppen. Det går ju inte att ena ögonblicket säga, att man vill ha kollektivavtalsgrupper av anställda, och i det andra att man inte vill ha det utan övergå till tjänstemannagrupper. Det måste bli en viss konsekvens i detta, och de fördelar, som man genom kollektivavtalsformen ernått, måste man försöka göra så enhetliga som möjligt, och därför är det rätt naturligt att man kommer fram till att man avvecklar den gamla formen.

Beträffande själva anställningen för banarbetarna är det väl ingen som här på allvar vill göra gällande, att inte villkoren för banarbetarna undan för undan ha förbättrats. De åberopade siffrorna och i övrigt allmänt kända förhållanden visa, att SJ söker så mycket som möjligt inskränka det antal arbetare som skall permitteras. Att det sedan tages upp extra arbeten under sommartiden förekommer ju på olika områden, och de arbetare, som på våren söka sig till sådant säsongarbete, måste ovillkorligen vara fullt medvetna om att det är fråga om arbeten, som sättas i gång för en viss tid, och att de ha att inrätta sig därefter.

Jag vill bara till slut understryka den vilja till förbättringar för arbetarna, som jag vet finns från SJ:s lednings sida.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Dickson:** Herr talman! Jag kan inte bedöma, om herr Lindahls kritik är riktig, men jag tycker det är intressant att konstatera denna hans skarpa kritik emot ett statligt verk, och jag tycker att det för många kanske borde vara en tankeställare och kanske ge en del onda aningar om, hur det kommer att bli, om flera grenar av vårt näringsliv förstatligas. Det är inte så alldeles säkert att ens då det tusenåriga riket på det ekonomiska området kan komma att inträda.

Herr **Lindahl:** Herr talman! Jag vill med anledning av herr Dicksons yttrande bara säga, att det vore väl ganska underligt om bara därför att statens järnvägar är samhällets egendom det här skulle uppstå så utomordentliga förhållanden för all berörd personal, att det inte funnes anledning till någon kritik. Även om det är en bra ledning SJ har i övriga stycken, är det dock inte mer än människor, och dessa människor handla ju ibland enligt andras uppfattning en smula bristfälligt och handlägga ärenden på sådant sätt att kritik måste uppstå. Har man den kolartron på att bara för att det är statens verk så är allting utomordentligt på en gång, så borde vi ju allesammans vara anhängare av socialiseringen och i vart fall inte ett ögonblick darra på manschetten, när det gäller att genomföra övergång till statsdrift på nya områden.

Till herr statsrådet vill jag till sist säga, att han missuppfattat det hela om han trott, att vi för hela den stora banarbetargruppen ha krävt tjänstemannaställning. Det ha vi faktiskt inte gjort, utan vad som här krävts och vad som banarbetargruppen framhållit är, att en viss anställningstid skulle innebära att vederbörande banarbetare bleve garanterad årsanställning. Man kan väl säga, att om en banarbetare varit sysselsatt vid järnvägen med en sammanlagd sysselsättningstid av 10 år, vilket betyder att han kanske arbetat både 15 och 18 år innan han kommit upp till denna sammanlagda anställningstid, så kan det väl inte vara så orimligt att man ifrån denna personalgrupps sida hävdar, att nu ha vi tjänat verket under så pass många år, att vi borde vara undantagna från de där uppsägningarna på hösten och få möjlighet att arbeta året runt. Jag tror inte att man ifrån banarbetarhåll — om man bortser ifrån vissa yrkesgrupper — hävdar att de skola bli tjänstemän vid statens järnvägar. De ha betydligt blygsammare aspirationer. De nöja sig med att få en liten men säkert garanterad kaka av staten.

Herr **Jonsson** i Skutskär: Herr talman! Endast ett par ord i anledning av herr Dicksons politiska omdöme om den debatt, som här förts.

Jag vill erinra herr Dickson om att de missförhållanden, som interpellanten här påtalat för de kollektivanställda vid statens järnvägar, även råda inom det enskilda näringslivet. Vi i enskild tjänst ha ständigt haft att dragas med just de missförhållanden, som herr Lindahl här sökt få avlägsnade för dessa kollektivanställdas vidkommande. Den säkrare ställning som statstjänarna ha, ha vi i enskild tjänst ständigt strävat efter och komma att sträva efter.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag vill också understryka, att jag anser att vi inte skola godtaga det resonemang, som herr Dickson här fört i fråga om lärdomar av interpellationen och interpellationssvaret. Jag vill i stället säga, att man bör draga den lärdomen, att om arbetarmajoriteten använder sin majoritetsställning för att bestämma om förstatligande av vissa företag, så skall man samtidigt tillse att ledningen för dessa företag blir av ett annat slag än vad kungliga järnvägsstyrelsen är. I fråga efter fråga ha vi haft anledning påpeka, att denna styrelse tycks göra allt för att misskreditera tanken på att staten skulle kunna göra något bättre än de enskilda. Vi kanske

Svar på interpellation. (Forts.)
också böra draga den lärdomen, att man samtidigt som man genomför ett förstatligande även bör se till, att ledningen för det verk det är fråga om kommer under en departementschef, som inte har en sådan politisk inställning att han i fråga efter fråga finner det vara fördelaktigt att endast upprepa kungliga järnvägsstyrelsens argument i sina svar utan att i något stycke, vilka missförhållanden man än påpekar, ha någon som helst avvikande mening från vad höga järnvägsstyrelsen framför.

Herr **Fagerholm:** Herr talman! Det är ju utomordentligt svårt för mig att bedöma, hurudana de aktuella förhållandena för statens järnvägars banarbetare i själva verket äro. Personligen måste jag emellertid reagera mot det förhållandet, att arbetare, som under trettio års tid tjänstgjort i ett verk, ha en rent säsongbetonad anställning.

Det var emellertid icke för att gå in på banarbetarnas ställning, som jag begärde ordet, utan i anledning av vad herr Persson i Stockholm och någon före honom yttrade. De ville låta påskina, att om staten tar hand om arbetsuppgifterna, skulle villkoren för de anställda så småningom förbättras. Om jag ser, hur det ligger till för tjänstemannagrupperna, kan jag endast konstatera, att det icke är på det sättet. Statens tjänstemän ha för närvarande en sämre ställning i mångt och mycket än vad det enskilda näringslivets tjänstemän ha. Staten har pressat sina tjänstemän hårdare. Det riktades här en anmärkning mot departementschefen därför att han icke intagit en mera positiv ställning till frågan. Jag vill nämna, att i svar på en interpellation, som jag framställde för några månader sedan, där ett tjänstemannaförhållande berördes — det gällde frågan om domsagonotariernas ställning och frågan om övertidsarbete i statens tjänst för vissa grupper — på vilket område det rådde mycket påtagliga missförhållanden, ställde icke heller hans excellens herr statsministern några direkta, positiva åtgärder i utsikt. Den gången gällde det alltså ett statsråd av annan politisk färg än kommunikationsministern.

Jag anser alltså, att man skall vara mycket försiktig att tro att om staten får taga hand om en uppgift eller en verksamhet det skall bli lyckliga, tillfredsställande och på allt sätt idealiska förhållanden för de anställda. Man kan nog ofta konstatera, att staten som arbetsgivare driver en hårdare, hänsynslösare och dessutom mycket mindre åtkomlig anställningspolitik än det enskilda näringslivet.

Jag har velat säga detta utan någon som helst hänsyftning på de aktuella förhållandena vid statens järnvägar, som jag icke känner till. Det är sålunda endast en rent allmän reflexion, grundad på erfarenheter från mitt eget arbete inom tjänstemannarörelsen. Min avsikt har också varit att i någon mån söka klargöra den sidodebatt, som uppkommit.

Herr **Spångberg:** Herr talman! Herr Dickson och herr Fagerholm ha i debatten upptagit ett par mycket intressanta företeelser. Den ena berör förhållandena vid statens verk och här närmast villkoren för dem av personalen i ett verk, som ha de sämsta anställningsformerna, det hårdaste arbetet och de lägsta lönerna men som ha samma ansvar och samma betydelse som någon annan grupp. Vad skulle statens järnvägar vara och vad skulle där kunna göras, om icke dessa arbeten utfördes? Icke ens generaldirektören skulle ha någon uppgift att fylla under sådana förhållanden. Det andra problemet, som tagits upp, är osäkerheten — som man säger — inom statens verk, som skulle visa, att dessa verk äro sämre än de privata företagen och sålunda verka som avskräckande exempel mot samhällsägda företag överhuvud taget. Ja, här har det verkligt intressanta problem framkastats i denna debatt, som man faktiskt

Svar på interpellation. (Forts.)

vid många tillfällen har suttit och längtat efter i diskussionerna rörande stats- och samhällsägda företag.

Vi veta ju, att det råder principiellt olika uppfattningar hos kammarens ledamöter och hos de politiska partierna i dessa avseenden. Det parti jag representerar har ju framfört den uppfattningen, att samhället bör kontrollera och även äga och i viss och rätt stor omfattning driva verk och affärsföretag. Den andra uppfattningen åter företräder den fientliga inställning, som de borgerliga partierna, och framför allt högerpartiet, intaga. Denna fientliga inställning till samhällsägda företag återspeglas ständigt i högerns agitation i tal och skrift mot statsföretag. Man kan då ibland ifrågasätta lämpligheten av att personer från dylika partier fientligt inställda till samhällsägda företag överhuvud taget passa att sitta i styrelser och som verkschefer för ifrågavarande företag. Det kan nämligen misstänkas att man på det hållet i praktiken skulle driva samma politik, som man i partiet för i tal och i skrift i de offentliga debatterna. Och det är väl inte alldeles orimligt om man vill göra det, ty praktik och teori stå väl någorlunda i överensstämmelse med varandra även på högerkanten. Jag har sålunda många gånger bragts att undra över om icke det är orsaken till den byråkrati, som man lägger sig till med, och den otillgänglighet man ofta visar, när det gäller att komma till rätta med sådana problem, som framförts i interpellationen.

Vad beträffar banarbetarna, råder det intet tvivel om att man för varje arbetargrupp skall kunna skapa sysselsättning även under vintertid och i säkra former både inom de samhällsägda företagen och inom de privata. Det är otillfredsställande förhållanden för banarbetarna och för andra tillfälligt anställda i statens verk, vilket det bör vara en samhällsangelägenhet att komma till rätta med, så att det skapas goda försörjningsmöjligheter för varje medborgare i detta land. Jag kan icke ett ögonblick godkänna, att man delar upp medborgarna i olika grupper på det sättet, att den ena skall ha en tryggad och god ställning, medan det för den andra gruppen anses fullständigt normalt, att vederbörande har en så osäker ställning, att han varje år får avsked.

Kommunikationsministern säger här, att det blivit bättre, att det gjorts mycket för banarbetarna för att ge dem en tryggare ställning än de haft tidigare, och han vill leda i bevis, att en sådan ernåtts. Det är klart, att det blivit bättre, men det är långt ifrån tillfredsställande. Det måste vara en uppgift för demokratiens representanter att se till, att dessa arbetare få en fast och tryggad anställning vid de företag, där de arbeta.

Jag har efter avlyssnandet av herrar Dicksons och Fagerholms inlägg, vilka tydligt gingo ut på att — liksom verksstyrelserna synas göra det i viss utsträckning — begagna tillfället att impopularisera de samhällsägda företagen, icke kunnat underlåta att framhålla dessa synpunkter.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö:** Herr talman! Jag skall icke bidraga till att fortsätta en debatt, som ligger helt vid sidan av den sak det rör sig om här. Men jag kan icke låta bli att upprepa de ord herr Spångberg fällde. Han sade, att samhällsfientligt inställda icke böra leda allmänna företag. Jag vill ge herr Spångberg ett tillfälle till konfrontation med sina egna ord här. Är det så, att det kommit därhän, att i riksdagens andra kammare insinuationer göras om att verksledningar vid statens verk skulle vara samhällsfientligt inställda, då är det hög tid att vi börja rykta våra ordvändningar, när vi yttra oss i riksförsamlingen.

Herr **Spångberg** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill bara fästa kommunikationsministerns uppmärksamhet på det

Svar på interpellation. (Forts.)
förhållandet, att jag sade »fientliga inställning till samhällsägda företag». Jag sade visserligen »samhällsfientliga», men detta ord ändrade jag till »fientliga inställning till samhällsägda företag», vilket kommunikationsministern, om han hade lyssnat till vad jag sade, icke kunde ha undgått att höra.

Vidare anförde:

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö:** Herr talman! Jag hänvisar i det fallet till det stenografiska referatet.

Herr **Spångberg:** Herr talman! Jag ber också att få hänvisa till det stenografiska referatet.

Herr **Dickson:** Herr talman! Jag lyssnade till min vän herr Spångberg med stort intresse. Jag tror icke, att hans och min uppfattning i själva frågan om banarbetarna skilja sig så mycket. Det är väl all politiks mål, vare sig den är socialdemokratisk eller konservativ, att skaffa drägliga och bra förhållanden för alla medborgare i landet. Det är bara om vägarna till detta mål, som vi diskutera.

Nu sade herr Spångberg i sitt i början i synnerhet ytterligt hovsamma och nästan akademiskt lagda anförande, att det finns en principiell skillnad mellan de båda lägren. Han nämnde också, att det parti han tillhör »har stått» på den linjen, att samhället bör kontrollera, äga och driva verk och företag i viss och rätt stor omfattning. Jag vet icke, om detta begagnande av perfektum kan ha varit en missägning, liksom den missägning, som väl kanske skedde i samband med begreppet »samhällsfientlig» senare. Men det korresponderar litet grand med herr Lindahls vändning, då han svarade mig, att skulle det vara alldeles klart, att i ett statligt verk inga missförhållanden kunna inträffa, skulle man icke behöva, som han uttryckte sig, darra på manschetten, när det gällde att förstatliga olika näringsgrenar. Jag tycker, att det är långt kommet redan detta, att de båda, såsom herr Spångberg uttryckte det, principiellt olika inställda grupperna närmat sig så pass, att den ena gruppen ändå darrar på manschetten, när det gäller att genomföra vad som för den för trettio år sedan gällde för ett oomkullrunkeligt faktum och en tes, som icke fick dragas i tvivelsmål.

Dock vill jag sluta som jag började och säga, att i fråga om den sak, som herr Lindahl drog upp, känner jag icke till förhållandena. Jag tror alldeles säkert, att det råder missnöje och att det måhända föreligger förhållanden, som böra rättas till, och vi få hoppas, att de i så fall skola komma att rättas till.

Herr **Thorell:** Herr talman! Jag har givetvis ingenting att anmärka mot tankegången hos interpellanten, då han önskar, att så många som möjligt skola få säker och fast anställning i detta företag, och jag skulle önska, att det också kan gå för sig vid andra sådana. Men jag har mycket svårt att tro, herr Lindahl, att icke även järnvägsstyrelsen har samma uppfattning. Jag antager, att de personer, som verkligen behövas hela året, bli fast anställda. Det är väl ändå så vid denna järnväg, liksom vid den som går igenom min socken, att ifrågavarande arbeten bestå i att man sätter upp stängsel, gräver diken, lägger om brotrummor, lägger in nya slipers, rensar banvallen o. s. v., och detta arbete kan icke med fördel uträttas under annan tid av året än då marken är ofrusen. Sedan lång tid tillbaka — så långt jag minns för övrigt — har det varit så, att järnvägen varje år tagit in i huvudsak samma arbetare

Svar på interpellation. (Forts.)

undan för undan till sådant arbete, och så ha dessa arbetat så länge de kunnat på hösten. De ha vetat från början, att det icke skulle finnas arbete för dem när hösten kom. Men icke äro dessa arbetare sysslolösa den andra tiden av året. De ha inställt sig på annat arbete. De äro synnerligen välbehövliga i det skogsbruk vi bedriva i våra trakter. Det har knappast gått en dag efter sommararbetets slut, innan de övergått till att arbeta i skogen. Det har vanligtvis varit duktigt folk. Alla ha icke börjat skogsarbete, men de flesta ha gått till skogen och där fått bättre betalt genom ackordsarbete än de fått vid järnvägen.

Vad nu beträffar det nya samhället, som här kommit på tal litet vid sidan av ämnet, så är det väl ändå meningen, att det skall organiseras på ett bättre sätt än det samhälle vi ha. Herrar Persson och Lindahl och ni andra, som ivra för detta nya samhälle, ni vilja väl ha en perfekt organisation i det samhället, en ekonomiskt riktig organisation, om det skall bli bättre för människorna i ekonomiskt avseende? Men om ni skola propsa på att vid varje företag människor skola hållas kvar med konstlade medel den tid de icke behövas och visserligen sysselsättas men icke med ett arbete, som ger full effekt, hur kommer det då att bli med effekten av det hela i detta nya samhälle? Den blir säkert mycket dålig. För närvarande äro vi i den ställningen, att vi hålla på att mista fler och fler av våra vana skogsarbetare. Skogen utgör dock underlaget för en näring av ofantlig betydelse för vår folkförsörjning, och ingen törs väl tänka den tanken ut, att vi skulle vara utan den näringen. Om ni nu skola låsa fast folk med konstlade medel på andra håll och göra svårigheterna därvidlag ännu större, vet jag icke, om det nya samhället blir mera effektivt. Framför allt kommer det icke att ge bättre utan sämre försörjning än det samhälle vi ha.

Det är icke bara denna grupp av säsongarbetare, som ha det ställt på detta sätt. Vi ha t. ex. tegelbruksarbetarna, och vi ha många andra arbetargrupper, som helt naturligt på grund av klimatiska förhållanden icke kunna arbeta i sitt yrke mer än under en viss tid av året. Icke bli de sysslolösa sedan — åtminstone icke i de trakter jag känner till. De ha faktiskt två yrken. När det ena slutar, tager det andra vid.

Jag tror därför, att man får taga saken med viss försiktighet. Kunna dessa järnvägsarbetare sysselsättas, så att de ha fullt och effektivt arbete året runt, är det bra, och då böra de ha en trygg och god anställning. Kan det beredas dem trygghet ändå, är jag naturligtvis glad åt det. Men trygghet kunna de även få, om de dela sin arbetstid och arbeta under sommaren vid statens järnvägar och under vintern med annat arbete. Jag antager, att mannarna icke äro sämre än att de som andra kunna skaffa sig arbete, så att de bli sysselsatta året runt. Jag tror, att vi få se på saken ur praktisk synpunkt och icke bara ur känslosynpunkt.

Herr **Fagerholm:** Herr talman! Debatten har nu verkligen blivit ganska intressant. Den börjar med att herr Lindahl riktar mycket skarpa angrepp — med rätt eller orätt vill jag lämna därhän — mot ett stort statligt verk. När sedan saken tages upp i ett annat sammanhang svänger herr Lindahl — och herr Spångberg uppträder också på den linjen — och säger, att detta att tala illa om statens verk är en taktikfråga från visst håll. Det är enligt hans uppfattning icke alls så illa vid statens verk. Får staten övertaga företagen, blir det bättre tror han. Man slutar alltså med att hamna på en annan punkt än där man började. Men sedan kommer det en hel del verkligt intressanta upplysningar och en del nyheter. Herr Spångberg säger — jag överdriver litet, men tankegången är ungefär den — att anledningen till att det är dåligt i

Svar på interpellation. (Forts.)
statens verk och omöjligt på det ena eller det andra sättet är att verkscheferna så att säga arbeta de borgerliga partierna i händerna, när det gäller att göra statsdriften så litet tilltalande som möjligt för att därigenom understödja det privata näringslivet. Ja, ungefär sådan var tankegången, så vitt jag kunde följa den.

För det första tror jag, att det är en våldsam orättvisa mot verksledningarna att beskylla dem för att vilja gå ett visst politiskt parti taktiskt till handa för att främja en viss utveckling. Det är säkerligen icke på det sättet. För det andra föreligger den egendomliga situationen, att massor av verkschefer — eller i varje fall en hel del av dem — icke tillhöra de borgerliga eller komma från borgerligt håll. Jag tror icke, att det kan konstateras någon väsentlig skillnad i avseende å anställningsfrågornas behandling i de fall, då verkscheferna komma från borgerligt håll och i de fall då de komma från annat håll. Det skulle vara mycket intressant, om herr Spångberg kunde förete en statistik som utvisar, om det föreligger någon skillnad eller ej därvidlag. Jag tror det icke.

Nu säges det här, att högerpartiet eller de borgerliga hittat på den förnämliga och underfundiga taktiken att säga: Se hur dåligt det är i statens tjänst! Akta er för statsföretag! Håll det privata näringslivets fana högt! Då är det ganska egendomligt, att de borgerliga i det fallet få ett mycket starkt bistånd även från andra håll. Jag vill bara peka på vad statstjänarkartellen yttrat i anslutning till frågan om de sämst betalda statstjänstemännens lönevillkor. Man skulle kunna plocka fram massor av resolutioner från möten med statstjänare, där de gå lika starkt till rätta med sina anställningsförhållanden som någon privat arbetargrupp skulle göra.

Jag vill emellertid betona, att jag inte känner till hur förhållandena äro för arbetare i statens tjänst och för arbetare på den enskilda marknaden, men jag kan lugnt och utan överdrift säga, att statstjänstemännen ha sannerligen inte haft någon anledning att rosa marknaden eller vara glada åt att de hamnat i statens tjänst under de ekonomiskt påfrestande år som varit i samband med denna kris. Då jag säger detta, är det inte ett taktiskt påstående från min sida, utan saken har fullt ut bekräftats av de stora statstjänarorganisationerna.

Jag tror också, om jag får komma in på litet mera allmänt resonemang, att det är ett uttryck för ett oerhört stort önsketänkande från herrarnas sida om ni tro, att om staten får taga hand om en uppgift kommer det att ordna sig till det bästa i det långa loppet. Om man använder herr Perssons i Stockholm radikala metod att man ser till, att statens företag givas en sådan ledning att verksledningen uppfyller de anställdas krav, så tror jag det är ett önsketänkande om man utgår ifrån, att allt därigenom skulle vara gott och väl för de anställda. Jag tror att anställningsvillkoren i statens tjänst likaväl som arbetsvillkoren på den privata arbetsmarknaden äro beroende på det ekonomiska läget, på konjunkturen, på vad näringen eller samhället kan bära etc., och jag för min privata del är övertygad om, att den enda väg, på vilken man kan komma fram till riktiga, lämpliga och skäliga förhållanden på arbetsmarknaden, är att organisationerna å ömse sidor få klara upp sådana saker med utgångspunkt från sina styrkeförhållanden. Det är fackföreningarnas och tjänstemannaorganisationernas stora och viktiga uppgift att se till, att den arbetande klassen i samhället, det må vara arbetare eller tjänstemän, får den del av nationalinkomsten som är skäligt och den del av välståndsökningen som bör tillkomma dem.

Jag tror att med utgångspunkt från detta kan man komma till rätta med förhållandena, men jag tror icke, som herr Persson i Stockholm, att man ge-

Svar på interpellation. (Forts.)

nom politiskt bestämda löner och politiskt bestämda anställningsvillkor skall kunna skapa det himmelrike, som alla längta efter. Om utvecklingen får fortsätta med organisationernas arbete och insatser för att dem emellan klara upp anställningsvillkoren, tror jag man är på rätt väg. Jag vill på det bestämdaste varna för den uppfattning, som tydligen herr Persson i Stockholm har, att man skall se till att man sätter såsom arbetsgivare personer, som a priori gå med på vad arbetstagarna kräva. Jag tror inte man på det sättet kommer någon vart. Det är lika omöjligt att komma fram på den vägen som om herr Persson skulle försöka lyfta sig själv i håret.

Herr **Lindahl:** Herr talman! Den debatt, som här ägt rum, rör en betydligt större fråga än den jag framfört i min interpellation. Denna urspåring har jag sannerligen ingen del i, men man har inte någon som helst anledning att beklaga sig från högerhåll för att denna sak kom på tal. Det var nämligen herr Dickson som drog in momentet om socialisering och förstatligande och inte någon av oss.

Jag vill emellertid i själva sakfrågan säga, att herr Thorell är en ypperlig representant för dem som anse, att så länge som arbetarna med fördel kunna utföra allt arbete på sommaren, så skola de på vintern hänvisas exempelvis till skogen. Nu är det ju så, att dessa banarbetare, som det här gäller, äro i regel inte rädda för skogsarbete, men å andra sidan ha vi ju resonerat om folk, som kommit upp i högre åldersklasser, och att hänvisa en person, som börjar närma sig 60 år, till skogsarbete förefaller i alla fall vara litet för hårt. Det är för övrigt inte under alla förhållanden som skogsarbete står att få.

Nu säger herr Thorell, att statens järnvägar skola naturligtvis inte ha folk som man inte har något behov av, och vem har påstått det? Vad jag har anfört är ju i stället att de arbeten, som finnas, skola läggas upp på ett sådant sätt att i görligaste mån anställning beredes åt de anställda arbetarna. Järnvägsstyrelsen själv är inte så konungslig som herr Thorell. Den har till och med i sitt svar till kommunikationsministern givit besked om att några tusentals arbetare ha haft årsanställning. Det är alltså tydligt att det finns och under de sista åren funnits ett visst behov av arbetskraft året om, och det är ju bara att detta även i fortsättningen skall finnas, som min interpellation gick ut på, alltså att man får en garanti för att dessa människor erhålla sysselsättning i fortsättningen. Sedan må herr Thorell taga fram vilka exempel han vill. Tycker herr Thorell det är riktigt, att gamla, utslitna trotjänare hos staten behandlas på samma hänsynslösa sätt som man ibland blir vittne till på den privata arbetsmarknaden, så må det vara. Det förefaller emellertid, som om man till och med ifrån högerpartiet vore på det klara med, att så skall man inte fara fram med folk, anställda i statens tjänst.

Till sist vill jag säga, att det förefaller som om man här i kammaren överhuvud taget inte skulle våga rikta någon kritik emot en verksstyrelse förrän man ifrån högerpartiet omedelbart är uppe och inregistrerar detta som ett bevis för att förstatligande överhuvud taget är en sak som man inte kan ge sig in på. Jag tror för min del, att förstatligandet väl kommer att ha sin gång inom olika områden, oavsett vad man på det hållet tycker, men jag anser, att det inte är riktigt ärligt att så fort som kritik riktas mot en verksstyrelse, man inregistrerar detta som ett bevis för att förstatligandet inte ens har anhängare inom egna led. Här är det ju ändå så och kommer i fortsättningen att bli på det sättet, att riksdagen i allt större utsträckning kommer att få taga befattning med sådana där frågor. Det förhåller sig givetvis så, som jag redan sagt, att även om en verksstyrelse går till sin uppgift med de allra bästa förutsättningar och tankar, så kan det självfallet inträffa, att missförhållanden upp-

Svar på interpellation. (Forts.)
stå, och då ligger det ju ganska nära till hands att man ifrån riksdagens sida tittar på detta och att sålunda den enskilde riksdagsmannen skall ha möjlighet att framföra sina kritiska synpunkter i kammaren och få det svar, som han nu kan få och vilket jag vid detta tillfälle har fått av kommunikationsministern. Det vore enligt mitt sätt att se en dålig demokratisk ordning om statens egna verk inte skulle få kritiseras. Jag har tidigare förklarat mig icke vara nöjd med svaret, men detta betyder ju inte, att vi här skola behöva gå in på några djupsinniga diskussioner angående ett fortsatt förstatligande eller inte. Jag tycker för min del, att man kunnat hålla sig till det frågan gällde, nämligen att förbättra förhållandena för den grupp statstjänare, som nu utan tvekan har det sämst inom de olika verken.

Herr **Fagerholm:** Herr talman! Det verkade på herr Lindahl som om han något beklagade att diskussionen svällt ut på detta sätt. Då vill jag från början säga, att jag för min del beklagar det inte, därför att jag tror, att det är på högsta tid att man tar upp ett resonemang om denna fråga och kastar de skygglappar, som hittills ha förhindrat utsikten.

Såvitt jag kan finna har nog fackföreningsrörelsen och överhuvud taget organisationsväsendet börjat få en föraning om vad man ger sig in på, om man slopar arbetsmarknadens frihet för att i stället införa en statlig planhushållning med statsägda företag. Jag tror man måste konstatera, att här går något mycket viktigt förlorat. Jag behöver inte uppehålla mig längre vid denna fråga nu. Jag vill bara understryka vikten av att man gör klart för sig, vad det här verkligen rör sig om och vad som verkligen står på spel, och jag skulle vara tacksam om man från socialdemokratiskt håll hade åtminstone vid något tillfälle velat redogöra för, hur man tänkt sig en fri fackföreningsrörelse, en fri organisationsrörelse i ett statsdirigerat eller statssocialiserat eller planhushållat samhälle.

Detta är ju litet vid sidan om ämnet, det måste jag ärligt erkänna. Men jag skulle också vilja säga till herr Lindahl, att det är ju alldeles givet, att man måste ha rätt att rikta anmärkningar mot ett statligt företag i riksdagen utan att detta skall upptagas som ett erkännande av att man är emot socialisering. Så långt får man inte pressa frågorna. Det är alltså inte på grundval av de synpunkter, som herr Lindahl anfört, som jag anser mig böra ingå i diskussion, utan på grund av de allmänna principer, som denna frågeställning rullar upp.

Herr talman! Jag vill ännu en gång deklarera, att jag tror, att när det gäller frågan om arbetskraftens ställning i statsföretag eller statsägda företag måste man göra klart för sig, att arbetskraften där har precis samma svårigheter och ofta värre svårigheter att kämpa med som inom privatägda företag. Om staten står som part i ett anställningsförhållande, så brista till en väsentlig del förutsättningarna för det fria och slagkraftiga organisationsarbetet, i varje fall när det gäller tjänstemännen.

Herr **Thorell:** Herr talman! Jag tycker att en dag som denna, när kammaren är så ovanligt till sin fördel som i dag, då det är så tyst och lugnt som det är, skulle herr Lindahl ha kunnat uppfatta vad jag sade. Likväl lade han ord i min mun, som jag absolut inte sagt, och inlade i dem också en mening, som jag inte alls på något sätt hyste.

Jag har inte sagt, herr Lindahl, att vi skulle neka de gamla fast anställning. Jag har tvärtom sagt, att jag önskar, att så många som möjligt skulle få sådan anställning och få så trygga förhållanden som möjligt. Titta i protokollet så får herr Lindahl se, att det är något helt annat än vad han sade! Jag har inte

Svar på interpellation. (Forts.)

sagt, att vi skulle skicka ut 60-åringar till skogen. Det är inte nödvändigt. De ha varit i tjänst så länge, att de böra ha hunnit att få fast anställning. Vad jag har sagt, herr Lindahl, är, att vi skola inte låsa fast dem, som inte kunna ha sådan sysselsättning att de kunna utföra effektivt arbete under vintern. Vill herr Lindahl, som såvitt jag har mig bekant tillhör järnvägen, rekommendera järnvägsstyrelsen att så sköta de ekonomiska förhållandena, att den behåller folk i sin tjänst även under en tid, när icke sysselsättning kan beredas åt dem? Om sysselsättning kan beredas åt dem och de kunna utföra ett effektivt arbete, har jag inte det minsta emot att de både få stanna kvar och få fast anställning.

Sedan sade herr Lindahl, att vi inte vågade föra kritik emot några verksstyrelser. Jo, det göra vi nog, om vi anse, att det är berättigat, men vi vilja inte föra oberättigad kritik, herr Lindahl. Vi veta nämligen, att dessa verkschefer äro ansvariga inför regeringen och riksdagen, inför landet, för att driften skall bli så ekonomisk som möjligt. De ha nog svårt, herr Lindahl, att kunna göra det på grund av statsdriftens tungroddhet, på grund av alla dessa möjliga och omöjliga bestämmelser, som måste finnas beträffande en sådan, och kanske inte minst, herr Lindahl, genom sådana framstötar som herr Lindahl här gjort, som kunna vara i och för sig berättigade bara de inte som denna slå över.

Jag vill således vara med om kritik, när det är orsak till sådan, men jag vill inte vara med om en kritik, som är lagd på det sättet, att det skulle minska effektiviteten i deras arbete och hindra ett förståndigt avvägande av deras åtgärder.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet endast för att tilbakavisa den kritik av min inställning till statsanställdas löne- och anställningsfrågor, som herr Fagerholm gav i och med att han yttrade, att det vore olyckligt om man, som herr Persson i Stockholm anser, skulle förse verken med sådana ledningar, som utan vidare gåvo arbetstagarna vad de begärde. Så enkelt har jag verkligen aldrig sett på de statsanställdas lönefrågor. Däremot anser jag, att man sakligt skall pröva också statstjänarnas krav, och finner man dem berättigade, då understöder man kraven trots att de äro framställda av statstjänarna själva.

Jag anser därtill, att man skall se till, att de statsanställda få en rimlig betalning för sitt arbete, och att de affärsdrivande verken för närvarande ha råd att betala, om man också ser det affärsmässigt. Det borde väl stå utom all diskussion.

Jag anser vidare, att staten skall vara mönsterarbetsgivaren och alltså göra allt för att bereda sina anställda så trygga anställningsformer som möjligt, även om ett sådant tryggande av deras anställningsformer inte alls sammanfaller med vad som är ekonomiskt fördelaktigt för verket.

Nu säger man från högerhåll här: titta nu på detta verk! Det är ju inte bättre där, och ni ha anledning att från arbetarhåll kritisera! Men säg, i vilket enskilt företag går det nu så till, att man där på ett bättre sätt tryggar de anställda arbetarnas intressen än vid statens verk? På borgerligt håll vill man inte ha det bättre vid statens verk än vad man har det vid enskilda företag.

När det gäller de statsanställda är det därtill så, att här har riksdagen ytterst ansvaret. Det ligger inte riktigt till på samma sätt ännu, när det gäller de enskilda företagen.

Så har man sagt här, att de som äro för förstatligande i vissa fall börja nog nu se svårigheterna. Jag tror knappast att någon, som varit anhängare av förstatligande i vissa fall, har bortsett från att svårigheter skulle uppstå. Man måste ju förstå, att de borgerliga inte komma att sky några medel för att miss-

Svar på interpellation. (Forts.)
kreditera tanken om förstatligande, som i vissa fall kan innebära önskvärda steg framåt mot bättre förhållanden.

Herr **Vougt:** Herr talman! Jag begärde ordet när herr Fagerholm framställde önskemålet, att vi snart skulle kunna ha en principdebatt på hithörande område, och rent av antydde, att det vore lämpligt att vidga denna interpellationsdebatt om banarbetarna till en stor uppgörelse om hur vi tänka oss att man skall kunna sätta löner och reglera anställningsförhållanden i den mån som den fria arbetsmarknadens organisationer inte ha samma spelrum som förut. Jag måste nog säga, att det skulle väl ändå vara att pressa det här tillfället litet väl mycket, om vi gåve oss in på denna debatt nu.

Jag har emellertid begärt ordet för att med några få ord försöka klargöra, hur jag ser på de här sakerna. Jag vill då först säga, att det förefaller mig ytterst intressant, när herr Fagelholm nu står upp och talar så vackert om den ofantliga betydelse, som de fackliga organisationerna ha. Han kan kanske sålunda kallas en konservativ fackföreningsman, som företräder i varje fall vissa tjänstemäns fackliga intressen. Men när han pekar på organisationslivet och de fackliga organisationernas betydelse för ett ekonomiskt reglerande till förmån för de anställda, så kan jag ju ändå inte underlåta att tänka på den tid, när högern bekämpade överhuvud taget hela organisationslivet och de fackliga strävandena så som någonting som den betraktade såsom en fara för den bestående ordningen. Nu använder herr Fagerholm de fria organisationerna som argumentering på ett sätt, som närmast ger anledning till misstanken, att när det är fråga om en utveckling emot en statlig regi i vissa avseenden, så vill han åberopa organisationerna för att förhindra en sådan utveckling i den mån som den kan vara till fara för de intressen, som ju ändå ligga ganska nära det högerprogram, som även herr Fagerholm väl bekänner sig till.

Herr Fagerholm frågade nu, hur vi tänkt oss att man skall ordna anställningsförhållandena och lönesättningen vid ett fortskridande förstatligande. Jag vill i det avseendet svara honom, att vi äro väl medvetna om, att detta är ett framtidsproblem, som måste noga prövas. Jag vill emellertid tillfoga — vilket väl icke torde ha förbigått herr Fagerholm — att den statliga företagsamheten alltmer söker sig fram i former, som mindre än tidigare skilja sig från den privata företagsamhetens. När vi skapade exempelvis järnverket uppe i Norrbotten, blev ju detta icke ett företag med statsanställda tjänstemän och arbetare. Man är nog i stället ganska överens om, att den enda lämpliga formen att organisera arbetet på detta område är den, att man går en annan väg än den som befunnits lämplig för statens järnvägars vidkommande. Det har väl heller icke förbigått herr Fagerholm, att man esomoftast, då man diskuterat det rätta sättet att driva ett företag, som för staten är av så nödvändig natur som kommunikationerna, sökt sig fram till så litet stela former som möjligt.

Om jag har kommit så långt, kanske jag också kan få lov att tillägga, att det förefaller mig, som om vissa av herrarna här i sitt resonemang om statens järnvägar rent av skulle förmena, att därför att det kan anföras kritik i vissa avseenden mot det sätt, varpå den nuvarande ledningen för statens järnvägar överhuvud taget har personal anställd, kan man fråga sig, huruvida icke en annan drift skulle kunna vara lämplig. Jag kan väl emellertid icke tänka mig, att herr Dickson föreställer sig, att vi skulle stycka sönder statens järnvägar och återgå till den enskilda företagsamheten och de mindre bolag, som tidigare funnits på detta område.

På tal om staten som arbetsgivare är det väl ändå sant, att den ifrågavarande personalen understundom har svårt att kunna göra sig gällande. Dess

Svar på interpellation. (Forts.)

organisationer kunna icke verka med samma slagkraft som organisationerna på den fria arbetsmarknaden. Men just därför måste man tillgripa något annat, och det är den fria demokratiska kritiken. Det är vad vi göra här. Herr Lindahl i Laxå har tagit upp denna fråga i riksdagens andra kammare, och jag föreställer mig, att detta borde vara uttryck för en grundsats hos alla, som erkänna, att den fria och öppna demokratiens politik är ett regulativ, som måste tillgripas när något annat medel icke står till buds.

I själva sakfrågan har jag, herr talman, ingenting att tillägga. Jag har velat säga detta så att säga på anfordran, och jag hoppas bara, att herr talmannen icke om en liten stund skall behöva skicka vederbörande för att sätta upp anslag om kvällsplenum i dag, därför att vi nu fått en ytterligare debatt om socialiseringsproblemet vid denna riksdag.

Herr **Fagerholm:** Herr talman! Jag får först tacka herr Vougt för de upplysningar han lämnade. För min del har jag icke på något sätt menat, att vi nu i dag skulle ta upp en debatt om socialiseringsproblemet. Men detta problem om arbetskraftens ställning är dock sådant, att det måste tagas upp till granskning, och den saken är tydligen också herr Vougt inställd på.

Han uttalade vidare sin stora förvåning över att jag som högerman var positivt inställd till organisationernas arbete. Det beror kanske på att jag är verksam som organisationsman på löntagarsidan. Såvitt jag kan finna är högerns inställning till organisationsväsendet fullt ut lika positiv som något annat partis. Att man nu drar upp frågan om den Lindmanska arbetarlagstiftningen under åren närmast efter storstrejken med de förhållanden som då rådde, tycker jag är att föra saken alltför långt tillbaka i tiden. En sådan argumentation möter man — egendomligt nog — ofta i den politiska debatten.

För min del tycker jag att den vägen att skaffa de statsanställda medbestämmanderätt över sina villkor genom att hålla möjlighet till kritik öppen i riksdagen är skäligen dålig. Jag trodde att man på detta område likaväl som på den privata arbetsmarknaden hade lämnat den vägen för att i stället handla och genomdriva sina krav tack vare organisationernas slagkraft. Att återgå till kritikstadiet förefaller mig sålunda vara ett steg bakåt i organisationernas verksamhet; detta mera sagt i förbigående.

Sedan skulle jag vilja säga ett par ord till herr Persson i Stockholm. Det är verkligen roligt att höra ett sådant uttalande som hans. Han sade nämligen, att statstjänarna måste ha skälig ersättning, att man måste pröva deras krav och att staten bör bara mönsterarbetsgivare. Jag instämmer fullkomligt i detta herr Perssons uttalande, och vi äro på den punkten sålunda fullkomligt överens. Men hur detta kan rimma med herr Perssons andra tankegång, nämligen att man i detta avseende skall utnyttja arbetarmajoriteten i riksdagen etc., etc, har jag litet svårt att förstå. Herr Perssons i Stockhlom yttrande var med andra ord precis vad en verkschef vilken som helst skulle ha sagt i denna situation.

Till herr Persson i Stockholm vill jag ännu en gång säga, att jag hoppas att hans uttalande är ett uttryck för att man på kommunistiskt håll icke kommer att hålla så oerhört kraftigt på den politiska lönesättningen, utan att man i stället går in för en facklig och organisatorisk lönesättning. Innebar hans uttalande detta, är det ett uttryck för en glädjande nyorientering inom det kommunistiska partiet, som jag ber att få tacka så mycket för.

Herr **Vougt:** Herr talman! Jag kanske får klara upp ett litet missförstånd från herr Fagerholms sida. Jag är för min del icke alls förvånad över att man på högerhåll börjat förstå organisationernas betydelse. Jag erinrade för

Svar på interpellation. (Forts.)
min del bara om huru det i detta avseende var i forna tider. Det förefaller mig, som om herr Fagerholm ville åberopa de förträffliga organisationerna för att göra gällande, att det överhuvud taget icke finns några problem beträffande driftformerna och anställningsformerna o. s. v., därför att de privata organisationerna klara allt sådant. För övrigt vill jag säga, att jag aldrig hört ett fackligt ombud, som varit till den grad tillfreds med sin motpart på arbetsgivarsidan som herr Fagerholm.

Herr Fagerholm sade nyss att när det gäller den privata företagsamheten behövs det ingen offentlig kritik, därför att organisationerna ordna allt till det bästa. Detta var ju mycket glädjande, men tyvärr finns icke detta samförstånd på alla områden, och det finns för övrigt icke heller någonstans i sådan grad, att det kan vara nyttigt med en interpellation av detta slag.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Svar på interpellation.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Herr Senander har — med utgångspunkt från att sex e. o. vagnstäderskor vid statens järnvägar förra året blivit avskedade på grund av onormal sjukledighet — frågat mig, om det kan förväntas, att jag i anledning härav företager en undersökning och eventuellt föranstaltar om åtgärder i syfte att antingen bereda vagnstäderskorna återanställning i för dem lämpliga arbeten eller, därest detta inte skulle låta sig göra, tilldela dem sjukpension.

Med anledning härav har jag under hand inhämtat yttrande i ärendet från järnvägsstyrelsen.

Av nämnda yttrande framgår, att vissa extra ordinarie vagnstäderskor tillhörande första maskinsektionen vid statens järnvägar varit sjuklediga i en omfattning, som enligt järnvägsbefälets mening uppenbarligen vore onormal. Detta hade särskilt varit förhållandet med de uppsagda sex vagnstäderskorna. Frånsett vissa ledigheter för havandeskap och för skada genom olycksfall hade var och en av dessa befattningshavare varit frånvarande på grund av sjukdom — i huvudsak ofta förekommande förkylningssjukdomar m. m. — i genomsnitt mellan 102 och 156 dagar per år under hela den extra ordinarie anställningstiden. Under år 1943 utgjorde sjukledighetstiden för befattningshavarna respektive 60, 92, 93, 135, 200 och 275 dagar.

I februari 1944 hemställde vederbörande maskiningenjör hos distriktschefen i första distriktet, att ifrågavarande vagnstäderskor måtte efter vederbörlig uppsägningstid entledigas, enär de på grund av onormalt stor sjukledighet finge anses olämpliga för fortsatt anställning. Maskiningenjören åberopade därvid rekryteringsstadgans bestämmelse, att tjänstetid i icke-ordinarie tjänst är att anse som en prövningstid, under vilken vederbörandes lämplighet för tjänsten skall utrönas, samt att person, som härvid i något avseende visar sig olämplig för järnvägstjänsten, skall snarast möjligt skiljas från statens järnvägar.

Sedan vagnstäderskorna vid verkställd undersökning befunnits icke kunna ifrågakomma till sjukpensionering, beslöt distriktschefen den 24 februari 1944, att de skulle uppsägas med utgången av maj 1944. Ingen av de entledigade överklagade distriktschefens beslut. En annan av maskiningenjörens hemställan berörd städerska ansågs böra tills vidare få kvarstanna i tjänst; hon har senare erhållit sjukpension.

Efter förhandlingar med distriktschefen hemställde Svenska järnvägsmannaförbundet i slutet av mars 1944, att uppsägningarna måtte upphävas

Svar på interpellation. (Forts.)

beträffande vissa av befattningshavarna. Distriktschefen fann, sedan yttrande i vederbörlig ordning inhämtats från maskiningenjören, att framställningen icke kunde föranleda någon distriktschefens åtgärd.

I anslutning till de lämnade uppgifterna vill jag för egen del framhålla, att vagnstädningsarbetet får anses vara krävande. Detta gör, att fordringarna på vederbörandes fysik måste ställas ganska höga. De befattningshavare, som beröras av interpellationen, synas icke ha motsvarat dessa fordringar. Med hänsyn härtill torde det såväl ur verkets som ur befattningshavarnas egen synpunkt vara riktigast och lämpligast, att befattningshavarna icke framdeles sysselsättas i ett arbete, som de tydligen icke lämpa sig för. Den i interpellationen gjorda antydan, att ifrågavarande avskedanden skett på grund av godtycke, synes mig icke vara befogad. Tvärtom måste jag anse, att järnvägsbefälet vid sitt ståndpunktstagande haft gott stöd i gällande författningar. Den extra ordinarie anställningsformen är just avsedd bland annat för att möjliggöra entledigande av befattningshavare, som icke lämpa sig för fortsatt anställning. Enligt min mening hade det dock varit önskvärt, att frågan om entledigande tagits upp till behandling tidigare än som skett, då ett entledigande givetvis är mera smärtsamt för befattningshavarna, ju längre deras anställningstid varat. Antagningstiderna såsom extra ordinarie växla för ifrågavarande vagnstäderskor mellan 1936 och 1941.

Vid den tidpunkt, då interpellationen väcktes, hade över ett år förflutit sedan frågan om vagnstäderskornas entledigande och eventuella återanställning slutbehandlats av vederbörande järnvägsbefäl. Någon ytterligare framställning i detta ämne har icke gjorts av de intresserade parterna. Vid sådant förhållande och med hänsyn till den utredning, som förebragts, synes det icke påkallat, att jag i anledning av interpellationen föranstaltar om någon åtgärd.

Vad slutligen angår frågan, huruvida de avsedda vagnstäderskorna äro berättigade till sjukpension, är denna fråga att bedöma enligt bestämmelserna i allmänna tjänstepensionsreglementet. Såsom förut nämnts har frågan i samband med uppsägningen preliminärt prövats av vederbörande järnvägsbefäl, varvid förutsättningar för sjukpension ansetts icke föreligga. I två fall har sjukpensionsfrågan därefter på ansökning prövats av järnvägsstyrelsen med negativt resultat. Att företaga någon åtgärd i förevarande avseende ligger utanför min befogenhet.

Vidare anförde:

Herr **Senander:** Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det lämnade svaret. Jag tror, att även detta ärende kan tjäna som bevis för att staten icke är någon mönsterarbetsgivare annat än i den sämre bemärkelsen. Detta överraskar icke mig, som har en lång statstjänst bakom mig och vid upprepade tillfällen kunnat konstatera, att staten i många avseenden handlat sämre än som ofta varit fallet på det privata näringslivets områden. Detta mitt konstaterande innebär icke alls någon eftergift åt de borgerligas uppfattning, att staten i och för sig icke skulle vara kapabel att handha verksamheten på olika områden i samhället. Vi mena — och det vill jag här framhålla — att staten blir mönsterarbetsgivare först då man skapat en stat av en helt ny typ, en stat, som är genomsyrad av den demokratiska andan och där de gamla petrifierade byråkraterna äro pensionerade och ersatta med folk med modern demokratisk uppfattning, dessa byråkrater som med tusen och en trådar äro bundna vid den ekonomiskt härskande klassen och som följa praktiskt taget alla dess intentioner.

Svar på interpellation. (Forts.)

Det är att beklaga, att icke statsrådet kunnat finna någon form för att ge dessa människor ett handtag. Det finns ju ändå möjligheter att placera dem i andra sysselsättningar inom statens järnvägar, där de, om de nu äro fysiskt svagare än övriga städerskor, skulle kunna skyddas mot sådana sjukdomar, som de tidigare titt och tätt haft att kämpa med. Jag tror för min del, att det icke är så lätt ens för ett statsråd att kunna komma till rätta med den benhårt reaktionära järnvägsstyrelsen, men jag håller det icke för alldeles omöjligt, att statsrådet skulle ha kunnat utnyttja sin auktoritet för att kunna pressa fram en annan lösning av frågan än de krassa avskedanden, som här ha företagits. Förhållandet är nämligen icke alls det, att järnvägsstyrelsen har så förfärligt gott stöd i gällande författningar för sina åtgärder. Tvärtom skulle man kunna säga, att järnvägsstyrelsen i denna sak, som ytterst är en omdömesfråga, har handlat mer restriktivt och tillgripit brutala åtgärder, som faktiskt måste vara ovärdiga staten som arbetsgivare. Det finns ett uttryck, som järnvägsstyrelsen ofta återkommer till, och det är »onormal sjukledighet». Det är enligt min mening ett avskyvärt uttryck, ty bakom det kan man spåra misstanken, att de som det här gäller i större eller mindre utsträckning skulle vara simulanter. Jag vill i det avseendet erinra om att ingen kan få ledighet i statens tjänst för sjukdom annat än efter intyg av vederbörande verksläkare, och att dessa framför allt under senare år ha varit mycket restriktiva, när det gällt sjukledighet i statstjänst, och i särskild grad då det gällt statens järnvägar. När vederbörande verksläkare konstaterar, att dessa människor behöva ledighet därför att de äro sjuka och icke kunna fullgöra sin tjänst, förstår jag icke, att man överhuvud taget kan använda sig av ett sådant uttryck som »onormal sjukledighet». Därtill kommer — och det tycker jag är det mest väsentliga i denna sak — att det är konstaterat, att sjukdomarna hos dessa avskedade städerskor i de flesta fall varit en direkt följd av det påfrestande och hälsovådliga arbete som vagnstäderskorna utföra. I detta sammanhang vill jag framhålla, att statsrådet själv i sitt interpellationssvar i dag talar om hurusom det varit fråga om förkylningssjukdomar, och det förstår var och en, att vagnstäderskorna måste vara utsatta för mycket täta förkylningssjukdomar. Däremot voro de ju fullt friska vid anställningen. Denna omständighet borde enligt min mening ge anledning till ett annat bedömande än järnvägsstyrelsens av denna fråga. Att avskeda dessa sex vagnstäderskor, som ändock varit anställda så pass länge, därför att de, på grund av de risker för hälsan, som deras yrke medfört, ofta blivit sjuka, tycker jag är en brutal åtgärd. Staten borde icke avskeda människor, vilkas hälsotillstånd brytes ned av arbetet i statens tjänst, och om det skulle visa sig nödvändigt — naturligtvis kan det förekomma, att det icke alltid finns omplaceringsmöjligheter — bör staten sörja för att de icke bli utan existensmöjligheter.

I interpellationssvaret har statsrådet polemiserat mot min antydan om att godtycke här kan ha förelegat. Med anledning därav måste jag säga, att då det i för vederbörande gällande föreskrifter finns en bestämmelse, som talar om »onormal sjukledighet» men som icke fastställer några gränser, inom vilka sjukledigheten utan risker kan uttagas, måste det ju ge spelrum för ett godtyckligt förfarande. Jag kan i detta sammanhang meddela statsrådet, att på andra håll i landet ha järnvägsmyndigheterna förfarit mera tolerant än som skett i fråga om dessa avskedanden.

Slutligen förklaras i interpellationssvaret, att nu över ett år förflutit, sedan avskedandena skett. Däri skulle väl ligga ett slags anmärkning mot interpellanten för att denna fråga tagits upp så sent. Jag vill med anledning därav framhålla, att förhandlingar länge förts mellan järnvägsstyrelsen och Svenska järnvägsmannaförbundet, och dessutom ha en del andra utvägar prö-

Svar på interpellation. (Forts.)

vats för att bereda dessa avskedade städerskor återanställning eller sjukpension. Först när alla dessa utvägar misslyckats tillgrepo vi för vår del interpellationsvägen. Jag måste, som jag tidigare sagt, beklaga, att statsrådet icke kunnat finna någon form för att bereda dessa stackars vagnstäderskor arbete i fortsättningen, även om det icke blivit med vagnstädning. Det borde finnas några möjligheter att placera dem på andra områden, och om det icke finns några sådana möjligheter, skulle man väl med mindre formalistiskt betraktelsesätt kunna tilldela dem sjukpension.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö:** Herr talman! Med anledning av interpellantens uttalande om att jag skulle gjort gällande, att han varit ute i ogjort väder, vill jag säga, att det har jag icke alls gjort. Jag bara konstaterar, att ett år förflutit, sedan här ifrågavarande avskedanden ägt rum, och att det icke gjorts någon framställning från vederbörande parters sida — jag räknar i detta fall icke herr Senander som någon direkt part — trots att givetvis icke något hinder förelegat för vagnstäderskorna att göra framställning hos vederbörande distriktschef om återanställning. En sådan framställning skulle ju därefter ha prövats i vanlig ordning av järnvägsstyrelsen, och besvär skulle kunnat anföras hos Kungl. Maj:t över järnvägsstyrelsens beslut i frågan. Då hade det givetvis varit möjligt att pröva saken på ett mycket grundligare sätt än nu. Det är omöjligt — det tror jag kammaren ger mig rätt i — att man på grund av varje interpellation, som framställes här i kammaren, på den korta tid som står till buds skall kunna ingående undersöka vad som i varje särskild fråga kan göras. Detta gäller alldeles särskilt ett sådant fall som det förevarande, där vederbörande ha uppenbara möjligheter att få sin angelägenhet prövad i annan ordning. Jag har av denna orsak icke någon anledning att vidtaga några åtgärder i denna fråga. Det tror jag interpellanten måste ge mig rätt i.

Vad sedan beträffar möjligheten att bereda vagnstäderskorna lättare arbete — det kan hända, att det är möjligt; det kan jag icke yttra mig om — och det skäliga i en sådan åtgärd, så är det uppenbart, att om de skulle placeras på ett annat område med relativt ansträngande arbete och där tilldelas det lättaste arbetet, kanske man sätter andra arbetare i ett läge, som *de* måhända icke äro så belåtna med.

Herr **Senander:** Herr talman! Jag vill för statsrådet framhålla, att erfarenheten både från statstjänsten och från den privata arbetsmarknaden är den, att ingen anställd känner sig tillbakasatt, därest man skulle placera en person som är sjuklig eller fysiskt svag på hans plats. Mig veterligt har ännu aldrig förekommit något missnöje av den anledningen. Svårigheten att verkställa sådan omplacering är alltså absolut övervinnelig.

Slutligen vill jag säga, att jag har icke kritiserat statsrådet för att det skulle vara någon brist i utredningen, eller sagt, att statsrådet skulle kunna tränga in i alla detaljer i detta ärende. Det har jag icke förutsatt. Med min interpellation ville jag bara påkalla statsrådets uppmärksamhet för att om möjligt genom ett eventuellt ingripande av statsrådet få dessa städerskor återanställda. De ha icke personligen framställt krav om återanställning utan vänt sig till järnvägsmannaförbundet. Detta har gjort upprepade framställningar om återanställning men misslyckats. När städerskornas framställning till fackförbundet icke lett till resultat ha de ansett det hopplöst och försökt att på annat sätt få saken påtalad.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5.

Svar på interpellation.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Sundström i Vikmanshyttan till mig riktat följande fråga:

Kan det tänkas att under en snar framtid lättnader skola kunna ske i fråga om att i första hand förse trafik- och lastbilsägare med gummiringar, olja och ev. bensin? Och finnes det utsikter till att även privata bilägare snart kunna räkna med att återfå sina körrättigheter?

Till svar härå vill jag inledningsvis meddela, att förhandlingar rörande import västerifrån av bl. a. gummi och mineraloljor för närvarande pågå i Stockholm. Några slutliga resultat av dessa förhandlingar ha emellertid ännu icke uppnåtts. På grund härav torde det för dagen knappast vara möjligt att lämna några närmare besked om utsikterna för vår försörjning i de av interpellanten berörda avseendena.

Emellertid vill jag med nu antydda reservation lämna en redogörelse för läget, sådant det för tillfället ter sig.

De tillgångar av gummi och bilringar, som för närvarande finnas i landet, förväntas med vissa inskränkningar kunna hålla den nuvarande lastbilsparken i trafik till i början av 1946. Beräkningarna grunda sig på en tilldelningsplan, enligt vilken olika kategorier fordon förutsatts skola erhålla en viss högsta tilldelning av ringar per fordon och år. Denna plan har emellertid på den senare tiden icke kunnat hållas, utan tilldelningen har visat en allvarlig tendens att överskrida den kalkylerade. Detta förhållande beror bland annat på att de ringar, som kunnat ställas till förfogande från reservförrådsnämnden, på grund av bland annat lång lagringstid visat sig icke ha samma livslängd som tidigare. På grund härav är det icke osannolikt, att beräkningen rörande den tid, under vilken den nuvarande bilparken ansetts kunna tillgodoses med gummiringar, måste justeras i en ur försörjningssynpunkt ofördelaktig riktning.

Vår inhemska produktion av syntetiskt gummi, som i viss utsträckning kommit i gång under vårens lopp, är vid nuvarande utbyggnad och drift av relativt obetydlig omfattning. I fråga om importen av gummi och gummiringar pågå såsom nyss nämnts förhandlingar. Utsikterna att erhålla något större antal färdiga bilringar inom en nära framtid måste anses vara mycket små. Däremot hyser man för närvarande förhoppningar om en begränsad import av syntetiskt gummi jämte erforderliga kvantiteter rågummi och kemikalier för framställning av ringar. Det är emellertid icke endast tillgången på gummi och kemikalier som bestämmer möjligheterna att tillverka gummiringar. Som bekant fordras dessutom cordväv. Vår försörjning med denna vara är tyvärr mycket bekymmersam. Bristen på cordväv kan därför tänkas bli en begränsande faktor i ringförsörjningen. Åtgärder ha vidtagits i syfte att få i gång en ökad inhemsk tillverkning, men av olika anledningar har den avsedda ökningen i tillverkningen icke kunnat komma i gång i önskad omfattning. Man söker emellertid att tillvarataga alla importmöjligheter. Hittills ha dessa ansträngningar lett till blott blygsamma resultat.

I detta sammanhang må även nämnas, att man för närvarande undersöker möjligheterna att erhålla import av färdiga bilar med ringutrustning. Huruvida en dylik import kan komma till stånd, är emellertid icke möjligt att säga på nuvarande stadium.

Vidare må här erinras om att genom upphörandet av den förstärkta försvarsberedskapen ett antal last- och personbilar torde kunna frigöras från försvarsmakten för att ställas till förfogande för den civila trafiken.

Svar på interpellation. (Forts.)

Till belysande av gummisituationen må slutligen nämnas, att enligt överenskommelse mellan försvarsstaben och industrikommissionen ett antal buss- och lastbilsdäck såsom lån ställts till försvarets förfogande i form av beredskapslager. Möjlighet synes nu föreligga att återställa dessa däck. Det bör dock framhållas, att antalet av de däck, som kunna återställas, icke är särskilt betydande i jämförelse med det totala löpande behovet för civila ändamål. Ett överförande av dessa däck till civil förbrukning kan därför icke bliva av någon avgörande betydelse för den civila gummiförsörjningen.

Såsom av den lämnade redogörelsen torde framgå, är vårt försörjningsläge med avseende å gummi, bedömt på något längre sikt, tämligen oklart. Innan läget kan närmare överblickas, bjuder därför försiktigheten att i stort sett upprätthålla de nuvarande försörjningsplanerna. Det är emellertid givet, att i den mån lättnader kunna medgivas, dessa i första hand böra komma lastbilstrafiken, busstrafiken, den yrkesmässiga personbilstrafiken och andra ur allmän samhällssynpunkt viktiga bilar till godo. För att även den övriga biltrafiken skall i någon mera avsevärd utsträckning kunna komma i gång, torde erfordras en betydande import av färdiga ringar. Såsom förut nämnts måste emellertid utsikterna för en dylik import inom den närmare framtiden betraktas såsom ytterligt ovissa.

Interpellanten har även berört försörjningen med avseende å smörjolja och bensin. Vad smörjolja beträffar torde möjligheter föreligga till import av för våra behov tämligen tillfredsställande kvantiteter. Förverkligas denna import kommer försörjningsläget härutinnan att kunna betraktas utan större bekymmer. I sådant fall torde smörjoljesituationen vid sidan om gummiförsörjningsläget icke behöva befaras komma att verka som en hämmande faktor i fråga om motorfordonstrafiken.

Även för flytande bilbränsle torde vissa möjligheter till import vara att räkna med. De kvantiteter man anser sig kunna påräkna äro dock ej av den storleksordning, att någon egentlig utvidgning av den i trafik varande bilparken kan förväntas. Däremot torde man vara berättigad hysa den förhoppningen, att de importerade myckenheterna bilbränsle successivt skola kunna medgiva en ur vedförsörjningssynpunkt mycket önskvärd återgång till drift med flytande bränsle för den i gång varande nyttobetonade bilparken. Inom bränslekommissionen och trafikkommissionen pågå för närvarande överväganden i dessa avseenden. Något mera bestämt besked härom torde dock icke kunna lämnas förrän klarhet vunnits i importfrågorna.

Härpå yttrade:

Herr **Sundström** i Vikmanshyttan: Herr talman! Jag ber först att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet för det svar jag erhållit på min interpellation.

Jag är övertygad om att intresset för svaret är rätt stort ute i landet bland alla bilägare. Det har ju varit på det sättet, att de nu hade väntat sig ett annat innehåll i svaret. Personligen har jag intet intresse i denna fråga, därför att jag icke är bilägare.

Anledningen till att jag framställt min interpellation är den, att när man träffat trafikchaufförer ha de alltid klagat över svårigheterna beträffande tillgång på bilringar. I min hemtrakt har man dagligen hört dessa klagomål. Chaufförerna ha under senaste tiden kört på ganska dåliga ringar, som rent av varit farliga för trafiksäkerheten. Det kan till och med hända, att de satt på dubbla däck för att kunna känna sig något så när säkra under körningen. I många fall ha de till och med sett sig nödsakade att vägra utföra körningar, därför att de icke vågat köra de sträckor det varit fråga om. Det är ju klart,

Svar på interpellation. (Forts.)
att dessa omständigheter icke äro trevliga för chaufförerna. Det är faktiskt så, att på landsbygden har allmänheten större behov av biltrafiken än i de större städerna.

Nu förhåller det sig på det sättet, att om det blir ytterligare inskränkningar komma säkerligen en hel massa trafikchaufförer att få ställa in sina bilar. De få då ingenting att existera av, och svårigheterna även för allmänheten ökas alltmer. När det säges i svaret, att det kommer att lätta beträffande import av bilar till försäljning och att även militärbilarna komma att ställas till förfogande, bereder detta, såvitt jag förstår, icke trafikchaufförerna någon större lättnad. De behöva icke köpa nya bilar för sin trafik, utan de behöva ringar till de bilar de ha. Att de bilar, som äro överflödiga för försvaret, komma ut i marknaden lättar, såvitt jag kan förstå, icke ett dugg för trafikchaufförerna. Det är detta som gör, att innehållet i svaret icke är vidare glädjande för våra trafikchaufförer ute i landet.

Nu lovas, att det skall bli lättnad i fråga om bensin och olja. Jag kan icke förstå, att detta kan ha någon större betydelse, om icke vederbörande få tillgång till ringar. När beredskapen upphört trodde vi, att det skulle bli lättnader i detta hänseende, och jag skulle önska, att de förråd av bilringar, som finnas i de militära förläggningarna, så fort som möjligt komma ut i allmänna marknaden. Det sägs, att man redan börjat skicka ut vissa partier, men att de icke haft den hållbarhet man räknat med. Det beror kanske på den lagringsmetod man har i de militära förråden, och därför anser jag, att det är nödvändigt att släppa ut dem så fort som möjligt, så att de icke ligga kvar i de militära förråden och bli förstörda.

Det finns intet annat att göra än att hoppas, att de underhandlingar som äro i gång skola leda till bästa möjliga resultat, så att vi så fort som möjligt få in bilgummi i landet och kunna tillfredsställa det oundgängliga behovet därav för vår biltrafik.

Herr **Nilson** i Spånstad: Herr talman! Jag skall i anledning av vad som här sagts be att få understryka, att det ofta förefaller mig, som om svårigheterna vore väsentligt större för landsbygdens person- och lastbilschaufförer att erhålla de gummiringar i ersättning för förslitna, som de anse sig behöva för att fullgöra sitt arbete, än vad det är för städernas chaufförer. Det förekommer mycket ofta på landsbygden, att man blir nekad skjuts, därför att bilägaren uppger, att ringarna äro för dåliga för att han skall våga åtaga sig den körning som är ifrågasatt. Dessa bilägare ha icke någon möjlighet att få de ersättningsringar, som de så väl behöva och som de för mycket länge sedan ha begärt hos kommissionen. Jag kan för dagen nämna ett fall, där en av Röda korset insynad ambulansbil i min hembygd står stilla, därför att det icke går att komma till tals med kommissionen om inköp av de ersättningsringar, som skulle behövas för att bilen skulle kunna hållas i gång.

Jag skulle i detta sammanhang också vilja framhålla, att man allmänt klagar över — och jag tror, att man därvidlag har fakta för vad man säger — att det är mycket svårt att komma till tals med kommissionen, när det gäller att diskutera anskaffandet av ringar. Det säges, att man ofta nog icke tar emot vanliga rikssamtal, och det har också sagts, att man icke kan komma fram till kommissionen ens med ilsamtal. Jag vill icke rikta något klander för att det är på det sättet, utan bara framföra en stilla förhoppning om att statsrådet skall finna möjlighet att medverka till att man får den personalförstärkning som behövs för att uppnå sådan kontakt mellan bilägarna och kommissionen, att onödig irritation på det området icke skall behöva komma i fråga.

Jag tror också, att det vore anledning att litet mera beakta de svårigheter

Svar på interpellation. (Forts.)

man har på landsbygden därigenom att de sämre vägarna slita hårdare på ringarna än stadsgatorna, och vidare att man också beaktar, att svårigheterna på landsbygden ökas i onormal utsträckning, om icke den nuvarande bilparken kan hållas i gång på grund av att ringar saknas. Vi ha en allmän känsla av att situationen i det avseendet är sämre på landsbygden än i de jämförbara landsortsstäderna, och vi skulle önska, att man toge väsentligt större hänsyn till de speciella ringslitande arbetsförhållanden, varunder landsbygdschaufförerna ha att utföra sin gagnande gärning.

Vad den övriga biltrafiken beträffar har ju statsrådet uttalat, att innan den allmänna biltrafiken kan komma i gång behövs en stor import av ringgummi. Det är ju icke så synnerligen tillfredsställande att höra, att situationen är så pass dålig. Jag vill bara begagna tillfället att framhålla, att man bland de privata bilägare, som lojalt avstodo sina ringar, när staten behövde och begärde dem, också är mycket intresserad av vad som kommer att ske, om och när statens lager säljes ut till allmänheten. Man väntar i dessa kretsar med mycket starkt intresse på besked om vilken ordning som skall komma i fråga, när detta gummi skall släppas ut i allmänna marknaden. Man hyser nog också vissa förhoppningar om att de den gången lojala bilägarna åtminstone i något avseende skola få någon förmånsställning framför dem som då visade mindre god samhällsanda.

Herr **Hellbacken:** Herr talman! I det bekymmersamma läge, som nu råder på det område det här gäller, förstår man mycket väl att de, som skola ha ansvaret för vår biltrafik, fråga sig, om det verkligen inte är möjligt att få in till landet sådana förnödenheter, att denna trafik kan hållas i gång utan alltför stora besvärligheter. Av det svar, som statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet här lämnat på den framställda interpellationen, finna vi emellertid, att statsrådet är mycket pessimistisk på den punkten. Han säger, att de inskränkningar, som gjorts, sannolikt måste bli ännu strängare, och att det kan ifrågasättas, om den nuvarande tilldelningen kan behållas längre än till början av 1946. I stället för att det, såsom man hoppats, nu när kriget är slut skulle kunna komma in en del förnödenheter och tilldelningen om några månader kunna ökas, stå vi alltså inför utsikten att det eventuellt blir ytterligare inskränkningar.

Jag tror emellertid, att särskilt i fråga om gummiförsörjningen måste statsmakterna lägga manken till och försöka få till stånd bättre förhållanden, inte bara genom att söka importera gummi och cordväv till landet, utan också genom att på bästa sätt utnyttja de möjligheter vi ha här i landet. Det är väl ändå så, att det finns betydande lager av gummiringar för militära ändamål, som man i det längsta velat hålla på med hänsyn till att Sverige kanske kunde komma i det läget, att dessa lager måste tagas i anspråk för det ursprungligen avsedda ändamålet. Skulle det emellertid inte nu vara möjligt — jag vet att det är många, som göra den frågan — att lätta på förlåten när det gäller dessa lager och ta litet av dem för att hjälpa upp den civila trafikens ringförsörjning, vilken, trots att kriget är slut, inte verkar att ljusna på det närmaste halvåret eller året framåt?

Jag vet, att statsrådet Gjöres är en utomordentligt duktig karl, och jag vet också, att han är intresserad av att man skall bringa reda i dessa förhållanden. Jag skulle därför vilja fråga honom, om han inte av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet — ty det är väl denne, som här närmast bestämmer — skulle kunna utverka, att en del av det gummi, som finns lagrat för militära ändamål, skulle få användas för det civila trafikväsendets behov. Jag tror att detta skulle ha rätt stor betydelse. Skola vi vänta på att den

Svar på interpellation. (Forts.)
syntetiska gummiindustrien här i landet kommer i gång, få vi nog titta i stjärnorna efter det gummi, som behövs för att få de bilar i gång, som äro erforderliga för normal trafik. Jag hoppas emellertid, att det inte är statsmakternas mening att bygga allt för mycket på denna gryende industri, utan att man försöker med alla till buds stående medel råda bot på den brist, som råder beträffande tilldelningen av smörjoljor, bränsle och gummi för landets biltrafik.

Jag har med detta, herr talman, velat rikta en vädjan till herr statsrådet att man gör allt som göras kan för att förbättra och bringa ordning i dessa bekymmersamma förhållanden för vårt trafikväsende.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres:** Herr talman! Jag tror inte, att någon kan vara mer medveten om de svårigheter, som råda på motorfordonstrafikens område, än jag, som under fyra år haft så gott som daglig erfarenhet av dessa besvärligheter och som sett hur de ökats undan för undan.

Jag vill emellertid här göra den allmänna reflexionen, att det ända sedan restriktionerna först sattes i kraft och fram till denna dag har rått mycket överdrivna föreställningar om våra resurser i fråga om biltrafikens försörjning. En lång tid trodde man, att de inskränkningar, som vi gjort, voro förestavade av någon sorts trafikpolitiska skäl, av en önskan att omhulda det »statliga järnvägsmonopolet». Denna vanföreställning har ju inte längre någon aktualitet, sedan man kommit underfund med att vi sedan lång tid äro allvarligt underförsörjda i fråga om bilgummi. Men när kriget tog slut i Europa — det är ju inte slut i övrigt — höjdes ivriga röster för att man borde lätta på restriktionerna för biltrafiken; nu är det ju fred, sades det, och då kan man väl släppa på de lager av ringar, som man har.

Jag måste emellertid än en gång konstatera — ledsamt nog — att man har mycket överdrivna föreställningar om våra resurser. De lager, som vi ha, äro ingalunda betydande, och jag har i den bedömning av situationen, som jag lagt fram i mitt interpellationssvar, inte bara tagit hänsyn till de ringar, som reservförrådsnämnden har, och dem, som vi kunna påräkna få från försvaret för den civila trafikens behov, utan jag har också tagit hänsyn till de ringar, som vi, om jag så får säga, kallat in från de avställda bilarna, och till vår produktion av ringar. Jag har sålunda utgått från en totalbedömning av vår ringsituation, sådan den efter fyra års avspärrning är, en avspärrning som ju vad gummit beträffar endast ganska temporärt har brutits genom import av begränsade kvantiteter syntetiskt gummi.

När det gäller de möjligheter, som vi ha att få in nya ringar utifrån, har jag redan sagt, att vi för närvarande inte kunna räkna med någon import av färdiga ringar. Vi ha inte fått någonting på hand, som kan ge oss anledning att kalkylera med detta, utan vad vi ha att räkna med är den tillverkning, som kan bedrivas inom landet. Den råvara, som vi därvidlag ha att röra oss med, är den last, som kom in med »Saturnus» på nyårsdagen detta år och som nu arbetas upp till ringar vid gummifabrikerna. Men då möter den besvärande omständigheten att vi lida brist på cordväv. Den amerikanska cordväv, som vi lyckats få in, tar slut i augusti, och därefter äro vi helt hänvisade till vad vi kunna väva fram inom landet. Vår industris tvinningskapacitet är emellertid mycket begränsad. Vi förhandla visserligen för närvarande med danskarna om att de skola tvinna bomull av den långfibriga sort som vi i begränsade kvantiteter ha för cordvävsändamål, men jag vet inte, om dessa förhandlingar kunna leda till något resultat. Vi äro således hänvisade till våra inhemska resurser, och dessa äro för dagen så små, att vi räkna

Svar på interpellation. (Forts.)

med att bilringsproduktionen i landet under andra halvåret i år kommer att bli 25—30 procent mindre än första halvåret 1945.

Sådan är alltså situationen. Men vi göra givetvis allvarliga ansträngningar att förbättra den. Vi ha genom statliga initiativ och statliga åtaganden försökt att få en förbättring till stånd när det gäller cordvävsförsörjningen. Vi ha sedan lång tid beställt tvinningsmaskiner för cordvävsgarn nere i Schweiz, men vi ha ännu inte fått dem. Vi hoppas kunna få dem på förhösten, och blir så fallet, bör situationen något ljusna. Men jag kan inte lova här i dag, att dessa schweiziska maskiner, som ännu inte äro färdiga, komma i sådan tid, att vi genom användningen av dem hinna reducera den minskning av bilringstillverkningen, som vi nu av allt att döma gå emot.

Att importera cordväv är i dagens läge fullständigt omöjligt. Av skäl, som det skulle ta mig alltför lång tid att här redogöra för och som kanske också ligga vid sidan av denna debatt, råder det en akut brist på cordväv både i Förenta staterna och England. Det är typiskt för situationen att då Danmark frigjordes och danskarna fingo löfte om vissa mycket små kvantiteter gummi från Storbritannien, så förklarade de brittiska myndigheterna, att cordväv kunde danskarna inte få, utan sådan fick man försöka skaffa själv på annat håll. Så svår är cordvävssituationen i de delar av världen, från vilka vi annars skulle kunna påräkna införsel hit till vårt land.

Herr Hellbacken framställde en vädjan till statsmakterna att verkligen lägga manken till och försöka importera till landet sådana förnödenheter, som behövas för att hålla den nuvarande biltrafiken i gång, och helst utöka den. Jag kan försäkra, att vi gjort och göra allt för att få in sådana förnödenheter. Men man skall inte leva i den tron, att kriget är slut. Alltjämt behärska japanerna de rågummiproducerande områdena, och alltjämt krävas för kriget i Östern väldiga transporter av bensin från Förenta staterna, liksom stora mängder av cordväv för att framställa de ringar, som behövas för krigets slutförande. Kriget är inte slut, och Europas kontinent är sönderslagen, förödd och underförsörjd med trafikmedel. Inte kunna väl då vi i vår fredliga idyll räkna med att i första hand komma i åtnjutande av andel i de knappa resurser, som för närvarande stå till världens förfogande i fråga om drivmedel och annat för motorfordonstrafiken. Men vi arbeta med energi och efter alla linjer, som på något sätt kunna te sig framkomliga, med denna sak, och det är vår förhoppning, att vi så småningom och kanske rätt snart skola komma till resultat, men under alla förhållanden måste det bli mycket blygsamma kvantiteter, som vi komma att förfoga över.

Det skulle naturligtvis innebära en stor lättnad för oss, om vi kunde få in bilringar och bensin. Dels skulle man kunna förbättra motorfordonstrafikens villkor, som nu äro mycket dåliga, dels skulle man kunna göra avsevärda besparingar i fråga om vedbränsle. Om vi kunde få in bensin i sådan myckenhet, att den nuvarande bilparken kunde drivas med bensin i stället för med gengaskol och gengasved, så beräknas detta medföra en besparing på uppåt 5 milj. kubikmeter ved. Och då vi nu befinna oss i det läget, att vi få lov att ta ifrån massaindustrien, en av våra förnämsta exportindustrier, 5, ja, kanske 7 milj. kubikmeter ved, förstår var och en att det ur samhällsekonomisk synpunkt måste vara ett mycket stort intresse att få in flytande bränsle till landet.

Det finnns emellertid inte något annat att göra än att arbeta vidare för att försöka få till stånd en import. Riksdagen skall inte leva i den tron, att vi, bl. a. av någon sorts protektionistisk omvårdnad om de båda gummifabrikerna uppe i Norrland, skulle mattas i våra ansträngningar härvidlag. Dessa fabriker, Ljungaverk och Stockvik, äro ju i gång men inte i full utsträckning. Det är här — något som vi visste i förväg — fråga om en ganska besvärlig produktion,

Svar på interpellation. (Forts.)
och det dröjer en tid, innan anläggningarna äro intrimmade och kunna köras för fullt. Men även när så är fallet, är produktionskapaciteten förhållandevis måttlig. En annan sak är, att denna produktion är mycket viktig, därför att det gummi, som man framvinner, är av högklassig kvalitet och lämpar sig alldeles speciellt för vissa ändamål, där försörjningen också möter svårigheter. Men vi drömma inte om att Sverige skall bli något gummiproducerande land i vanlig mening. Fabrikerna i Ljungaverk och Stockvik ha ju kommit till för att vi i varje fall inte skulle stå inför bleka nöden i fråga om vår gummiförsörjning. Vi ha aldrig vågat räkna med att man på de båda produktionsenheter, som där skapats, skulle kunna bygga en rimlig försörjning med gummi för vår biltrafik, utan produktionen har, som sagt, endast betraktats såsom en sista resurs och som ett komplement till våra ansträngningar att på annat sätt få till stånd en något så när hygglig försörjning.

Det har sagts här i dag, att landsbygden är illa ställd när det gäller motorfordonstrafiken, och det vet jag. Men det har också sagts, att den är sämre ställd än städerna, och det vet jag däremot inte. Jag skulle dock vara böjd för att tro, att förhållandena på landsbygden när det gäller drosktrafiken i många fall äro sämre än i en del av våra städer. Det har emellertid inte vid licensbeviljandet drivits någon särskild stadspolitik, utan man har sökt bedöma det hela objektivt, d. v. s. tagit hänsyn till förslitningsgrad och allt sådant hos de gummiringar, som de nya ringarna skola ersätta. Men det har inte stått att hindra, att vi så småningom kommit i ett allt sämre läge.

Jag har, herr talman, dels med anledning av de yttranden, som här fällts, dels på grund av min kännedom om hur en ganska vitt utbredd opinion utom denna kammare betraktar denna fråga ansett mig böra komplettera mitt svar med dessa kommentarer.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 6.

Svar på interpellation.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén,** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Jacobson i Vilhelmina har frågat mig, huruvida jag anser, att det nuvarande statsfinansiella läget gör det möjligt att senast till nästa års riksdag framlägga förslag om fri skolmateriel till alla de barn, som bevista folk- och fortsättningsskolorna.

Den ärade interpellanten har erinrat om att frågan om fri skolmateriel varit föremål för utredning inom två särskilda kommittéer, nämligen dels de s. k. skolmaterielsakkunniga, vilka framlade ett betänkande i ämnet den 31 januari 1923, dels 1937 års sakkunniga för utredning rörande fria läroböcker och fri annan skolmateriel för folkskolans lärjungar, vilka sistnämnda sakkunniga avgåvo ett betänkande den 30 juni 1939. Intet av dessa förslag har emellertid hittills föranlett proposition till riksdagen.

Såsom framgår av interpellationen har frågan emellertid för några år sedan i annan ordning varit föremål för behandling inom riksdagen. I motion till 1942 års riksdag hemställdes nämligen, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag om införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolor. Dessa motioner biföllos enhälligt av riksdagens båda kamrar.

Svar på interpellation. (Forts.)

Såsom interpellanten säkerligen erinrar sig, föranledde motionen en längre debatt i denna kammare. Under överläggningarna framträdde dock inga meningsskiljaktigheter rörande den föreslagna reformens önskvärdhet i och för sig. Däremot uttalades från några håll betänkligheter mot att i dåvarande statsfinansiella situation binda statsverket för en årlig utgift av mellan 5 och 7 miljoner kronor. Under överläggningen gjorde chefen för finansdepartementet ett vägledande uttalande, vari han underströk den enighet som rådde beträffande önskvärdheten av att bereda alla barn i skolpliktig ålder tillgång till fri skolmateriel. Finansministern erinrade vidare om att en sådan åtgärd vore ett av de sätt, på vilka man kan lätta familjernas börda. »Men», fortsatte finansministern, »när man i en tid som denna har att välja mellan olika vägar för att lätta bördorna, kan det förefalla som om det icke vore lämpligt att bryta ut en väg och säga, att den bör man gå före alla andra. Det vore väl lämpligt att även den vägen finge prövas och jämföras med andra, som kunna komma i fråga när det gäller att hjälpa familjerna.» Så långt finansministern. Sedan detta uttalande gjordes har visserligen något förslag icke ansetts kunna föreläggas riksdagen rörande införande av fri skolmateriel. Men frågan är därför ingalunda bortglömd. För närvarande pågår just en sådan översyn av olika socialpedagogiska och befolkningspolitiska åtgärder som den finansministern åsyftade. Vad särskilt beträffar spörsmålet om skolmaterielen ingår detta i arbetsuppgifterna för den av skolutredningen tillsatta socialpedagogiska delegationen, och jag kan tillägga, att denna delegation icke begränsar sina utredningar till att avse sociala förmåner allenast för folk- och fortsättningsskolans barn utan även behandlar motsvarande problem vid exempelvis de allmänna läroverken.

Huruvida utsikter föreligga för att frågan skall kunna underställas nästa års riksdag anser jag mig icke kunna uttala mig om. Det beror bland annat på just den fråga, som är kärnpunkten i interpellationen, nämligen huruvida det statsfinansiella läget kommer att medgiva att en så stor ny återkommande utgift beslutas. Svaret på den frågan är beroende av alltför många ännu obekanta faktorer för att ett bestämt uttalande därom från regeringens sida skulle vara möjligt i närvarande stund.

Härefter anförde:

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framföra mitt tack för det lämnade svaret. Jag är tacksam för herr statsrådets försäkran att frågan rörande den fria skolmaterielen ingalunda är glömd. Vid den debatt i andra kammaren, varom herr statsrådet erinrat i sitt svar, framgick klart och tydligt, att en enhällig uppfattning numera föreligger i riksdagen om nödvändigheten av frågans lösning, men det är beträffande tiden för reformens genomförande, som meningarna bryta sig. Man hyser nämligen på visst håll den uppfattningen, att ett uppskov skulle innebära en besparing.

Jag tillåter mig emellertid ifrågasätta, huruvida ett uppskjutande av denna fråga innebär någon besparing. När det gäller de besparingsåtgärder, som hittills i vissa fall efter framställning av besparingsberedningen eller krisrevisionen genomförts, har det ju varit fråga om att inskränka på någonting som man redan ger ut, att sänka en standard, att avstå ifrån något i fråga om tjänster eller annat. Vidare kan man skjuta införandet av förmåner och dylikt på framtiden. Här kan däremot ingen besparing åstadkommas för svenska folket. De skolpliktiga barnen måste gå i skolan, och de måste ha materiel. Båda delarna kosta pengar, det förstnämnda hundratals miljoner, det sistnämnda, som saken

Svar på interpellation. (Forts.)
nu gäller, ett fåtal miljoner, av de sakkunniga beräknat till mellan fem och sju. Man kan ju inte säga, att vi skola inställa skolundervisningen eller låta barnen avstå från att använda skolböcker eller låta vartannat barn få skolböcker och låta de övriga låna av de barn, som erhållit dylika. Barnen skola alltså ha skolböcker och annan skolmateriel. Utgiften är bestämd, den skall betalas av folkhushållet i stort. Det blir alltså en fråga om att skjuta över en absolut nödvändig utgift på kategorier av medborgare, som ha bättre råd att betala. Det skulle med andra ord bli en lättnad för de barnrika familjerna genom en överflyttning av utgiften på de välsituerade och de barnlösa. Det är en argumentering, som gäller såväl i fråga om staten som beträffande systemets införande i kommunerna.

Jag kan till sist inte — även om det på visst håll skulle tagas illa upp — underlåta att peka på ett område, där man kunde spara in dessa fem miljoner och mera till, nämligen inom försvarsväsendet. Detta skulle kunna ske, om man kunde räkna på en fullkomligt ändamålsenlig användning av alla de väldiga anslag, som det militära försvaret kräver. Om man kunde tänka sig en ordentlig hushållning ända uppifrån och hela vägen ned inom den militära förvaltningen, en försiktig användning av de väldiga summor som stå till dess förfogande, så skulle alldeles säkert, utan att det militära försvaret på något sätt och på en enda punkt bleve försvagat, de fem miljonerna kunna sparas in och mera till. Ett nedskärande av civilförsvaret till rimliga proportioner skulle även ge de medel, som äro behövliga.

Det föreligger en kraftig opinion ute i bygderna och inte minst i Norrland, att denna frågas lösning icke längre förhalas. Jag tillåter mig, herr talman, uttala den bestämda förhoppningen, att den regering, som träder till i nästa månad, skall låta sig angeläget vara att omedelbart och i ett sammanhang lösa det gamla socialdemokratiska krav, som ligger i införande av fri skolmateriel.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Vi ha från vårt partis sida framfört en motion i den fråga, som interpellanten har tagit upp, nämligen frågan om fri skolmateriel. Det är emellertid mindre väsentligt vilken grupp som tar initiativet till lösande av denna fråga. Det är av den största betydelse för barnrika familjer, att frågan bringas till ett snabbt avgörande. Barnen i sådana hem, i synnerhet på landsbygden, ha ofta lång skolväg och få ibland färdas till och från skolan i mycket dåligt väder. Böckerna bli då våta eller ta skada på annat sätt och bli kanske därför inte så varaktiga, vilket medför stora kostnader för barnens föräldrar. Jag har ofta hört föräldrar i min hemtrakt ge uttryck åt sina bekymmer över den dyra skolmaterielen. Att skolmaterielen inte är på något sätt standardiserad utan att t. ex. olika skolböcker användas i olika skolor bidrager även till att öka kostnaderna.

Jag tror att det står i överensstämmelse med den nutida utvecklingens krav att denna fråga blir löst och att barnen erhålla fri skolmateriel. Denna fråga är icke längre en privatsak för den enskilda individen utan är i lika hög grad en hela samhällets angelägenhet. Jag skulle därför vilja vädja till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att se till, att denna fråga fortast möjligt bringas till ett resultat. Då göra statsmakterna verkligen en social insats. Särskilt i hem med många barn måste det vara en samhällets angelägenhet att underlätta bördan för föräldrarna. Det är för sådana hem av ofantligt stor betydelse, att barnen få fri skolmateriel. Jag instämmer, herr talman, på det varmaste i interpellantens hemställan, att frågan så snart som möjligt måtte föras fram till en lösning.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Jacobson** i Vilhelmina erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det kanske inte är snällt av mig att i avskedets ögonblick säga en elakhet till den hygglige herr Hansson i Skediga. Jag kan emellertid inte underlåta att erinra honom om att motståndet mot införande av fri skolmateriel aldrig från något håll varit så kraftigt som från bondeförbundet. Jag erkänner, att det har skett en omvändelse under de sista åren, men det är en omvändelse på dödsbädden. Det intresse, som ni nu hysa för denna frågas lösning, är icke mycket att tacka för.

Herr **Hansson** i Skediga, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill säga, att under de år jag suttit i riksdagen har jag för egen del ivrat mycket för införandet av fri skolmateriel, och jag har även sökt verka för detta i min hemkommun. Vilken ståndpunkt den ena eller andra gruppen tidigare intagit i denna fråga vill jag inte svara för. Men om intresset för frågans lösning hade varit lika stort som hos interpellanten, hade säkerligen ett resultat varit vunnet långt tidigare. Det har inte varit mig möjligt att påverka denna frågas lösning, men införandet av fri skolmateriel har alltid varit mitt stora intresse.

Herr **Jacobson** i Vilhelmina erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill bara säga till herr Hansson i Skediga, att hans inställning i en del frågor ofta skiljer sig ifrån hans partis officiella inställning. Därför har herr Hansson min högaktning, men denna kommer inte hans parti till del.

Härpå anförde:

Herr **Wallentheim:** Herr talman! Jag begärde inte ordet för att knyta några kritiska reflexioner till det svar herr statsrådet lämnade eller till det anförande, som herr Jacobson i Vilhelmina sedan höll. Jag tror nämligen, att vi alla äro överens om att det är i hög grad önskvärt. att man så fort som möjligt tager ett initiativ från statsmakternas sida i denna fråga, och jag tror även, att vi äro på det klara med att herr Jacobson i Vilhelmina har rätt i att de ökade utgifter, som på detta område kunna komma att falla på staten, icke innebära någon ökad utgift för folkhushållet i dess helhet utan endast innebära ett annat sätt att taga ut vad som på detta område behöves.

Jag begärde emellertid närmast ordet för att understryka, att på detta område rätt stora uppgifter borde åvila kommunerna. Jag har den bestämda känslan, att det finns en mängd svenska kommuner, som mycket väl redan nu skulle kunna göra en insats på det här området utan att vänta på att staten skall komma och lämna sina bidrag. Jag medger villigt, att det finns kommuner, som äro mycket hårt ekonomiskt pressade och för vilka även en utgift av detta slag skulle kännas tryckande. Men även för en kommun ligger det ju så till, att införande av fri skolmateriel inte skulle innebära någon ökad utgift för kommunen som sådan utan endast medföra en omdisponering av de medel, som behöva uttagas. Det finns å andra sidan kommuner, som ha en mycket god ekonomisk ställning och som utan ringaste tvekan skulle kunna ta ett initiativ på detta område. Jag tycker emellertid, att det är på tok när, såsom ofta under senare år skett, många kommuner med god ekonomi rusa iväg och företaga långt gående skattesänkningar i stället för att vidtaga åtgärder i syfte att bereda barnen tillgång till fri skolmateriel.

Jag har med dessa ord, herr talman, velat understryka vikten av att man beträffande frågan om fri skolmateriel inte bara ropar på att staten skall ingripa utan också hävdar, att kommunerna skola känna sitt ansvar i detta avseende.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Nilson** i Spånstad: Herr talman! Jag tror att vi alla numera äro ense om att önskemålet om införandet av fri skolmateriel bör genomföras så snart som möjligt. Jag vill ytterligare understryka vad som tidigare antytts i debatten, nämligen att det här gäller att överflytta utgifterna från den enskilde till staten. I många fall blir det dock endast fråga om utgifter, som kommunerna redan tagit på sig. Om det skulle gälla att flytta över dessa utgifter på staten, blir det ju bara en överflyttning från det ena allmänna organet till det andra. Jag är säker om att vi alla önska, att frågan om den fria skolmaterielen skall lösas mycket snart.

Jag skulle till herr Jacobson i Vilhelmina ytterligare vilja säga, att jag är en smula förvånad över hans sätt att uppta det positiva intresse, som vårt parti har visat denna fråga. Han talade en smula föraktligt om att det från vår sida är en omvändelse på dödsbädden. Jag har inte någon möjlighet att bedöma, på vilka medicinska grunder han stöder sin uppfattning om våra möjligheter till ett fortsatt liv. Jag vill bara erinra herr Jacobson i Vilhelmina om att om man i denna kammare skulle gå till ett skärskådande av olika partiers föregåenden, så kanske det bleve flera än vi, som ändrat sin inställning till vissa frågor. Jag tror att det både för herr Jacobson i Vilhelmina och många andra vore mera lämpligt att fästa mera avseende vid det positiva intresse, som man i dag hyser för denna fråga, än den mindre positiva inställning som föregående generationer hade i olika frågor.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén:** Herr talman! Jag hoppas, att de ärade kammarledamöterna väl kunna förstå, att jag inte i denna fråga har kunnat ge ett mera positivt svar än det jag nu lämnat. Ty frågan gäller vad nästa regering kan komma att föreslå nästa års riksdag, och det är uppenbart, att jag i en sådan fråga inte kan ge mera bindande besked.

Jag tror mig emellertid kunna konstatera, att riksdagsledamöterna inom de olika partierna äro i princip ense. Det finns ingen anledning att när det gäller denna fråga uppdraga några partipolitiska gränser. Alldeles bortsett därifrån tycker jag, att det kanske vore olustigt att avsluta denna riksdag med ett partipolitiskt gräl. Alla äro ju ense om att läroböcker måste finnas, och då måste de naturligtvis också betalas. Frågan gäller ytterst vem som skall betala skolmaterielen, och då måste man göra en distinktion mellan de statsfinansiella och de samhällsekonomiska synpunkterna. Vi äro uppenbarligen ense om att staten har vissa skyldigheter, när det gäller de olika åtgärder, som kunna vidtagas för att stödja de barnrika familjerna; men man har ju olika vägar att välja på. Det var denna synpunkt, som finansministern i den debatt, som vi tidigare talat om, så kraftigt underströk. Det kan ju tänkas, att det finns andra vägar, som i första hand måste tillgripas, när det gäller att hjälpa de barnrika familjerna. Jag vågar emellertid uttala den misstanken, att det inte skall dröja länge, innan vi kunna taga upp det problem, som herr Jacobson i Vilhelmina framfört i sin interpellation, inte bara till diskussion utan även till avgörande.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7.

Svar på interpellation.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén,** som anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Johansson i Mysinge har i en

Svar på interpellation. (Forts.)

till mig framställd interpellation berört vissa förhållanden på folkskoleväsendets område. Den ärade interpellanten framhåller, att ovisshet beträffande flera grundläggande frågors framtida lösning skapar osäkerhet såväl hos lärarpersonalen som hos de myndigheter, vilka ha att handlägga ärenden rörande skolväsendet. Interpellanten uppehåller sig särskilt vid frågan om folkskolans framtida organisation och erinrar om, att redan innan det sjunde skolåret ännu genomförts röster höjts för införande jämväl av ett åttonde skolår. Interpellanten synes icke ha något att invända mot en dylik utveckling, men han påpekar, att en ändring av skolorganisationen givetvis på många håll medför omfattande och svårlösta problem, t. ex. när det gäller anskaffande av nya undervisningslokaler och lärarbostäder. Den omständigheten, att intet ännu är känt om den blivande skolorganisationen, gör det emellertid svårt, framhåller interpellanten, att genomföra någon effektiv planläggning av dessa och andra frågor. Härtill bidrager ytterligare ovissheten om de grunder för statsbidrag till skolbyggnader och andra ändamål som kunna bli resultatet av nu pågående överväganden inom 1940 års skolutredning, 1941 års lärarlönesakkunniga och 1945 års folkskolesakkunniga. Slutligen nämner interpellanten det osäkerhetsmoment, som ligger i den pågående utredningen om kommunindelningen, vilken måhända kan leda till förändringar av skoldistriktens storlek och organisation.

Interpellanten har därför frågat mig, om jag är villig att lämna någon vägledning rörande nu berörda spörsmål, alltså närmast om folkskolan skall bli 7- eller 8-årig, hur kommunerna och skoldistrikten skola komma att organiseras samt vilka statsbidrag som kunna påräknas till skolbyggnader, tjänstebostäder och skolväsendet i övrigt. Avsikten med ett sådant klarläggande skulle vara att bereda de kommuner, som äro beroende av samtliga eller flertalet av dessa frågors avgörande, möjligheter till en ur olika synpunkter god planläggning av sitt skolväsende. Interpellanten har även antytt möjligheten av ett uppskov med det sjunde skolårets genomförande, till dess klarhet vunnits i hithörande frågor.

Jag förstår mycket väl interpellantens bekymmer över alla svävande frågor, som möta den, som är satt att verka på folkskoleväsendets området. Vi befinna oss otvivelaktigt för närvarande i en period av skolväsendets historia, då man mången gång känner sig frestad att i likhet med den grekiske filosofen utbrista, att »allting flyter». Vårt skolväsen ligger åter i stöpsleven. Att det under sådana förhållanden många gånger måste vara allt annat än avundsvärt att stå såsom ansvarig målsman för en kommuns skolväsen är jag fullt på det klara med. Icke desto mindre torde det icke vara möjligt att under rådande förhållanden helt undanröja alla komplikationer och svårigheter. Man får nog i stor utsträckning taga dessa sådana de äro — nämligen såsom en ny skolepoks födslovåndor.

Därmed vill jag ej ha sagt, att inte det mesta möjliga bör eftersträvas för att göra denna övergångstid så smidig som möjligt. Ehuru jag icke är i stånd att för närvarande tillfredsställa interpellanten med exakta besked, anser jag det dock angeläget att delge honom de upplysningar, som för dagen kunna lämnas i dessa frågor.

Vad till en början angår det av interpellanten framhållna behovet av ett vägledande uttalande från statsmakternas sida i frågan huruvida folkskoletidens längd kan komma att utsträckas utöver sju år, vill jag livligt understryka, att jag för min personliga del är av alldeles samma uppfattning som interpellanten. Det kan icke förnekas, att det är förenat med mycket stora olägenheter för skoldistrikten att ej veta, huruvida nya skolbyggnader böra beräknas för sju eller för ett större antal klasser. Särskilda omständigheter göra att avsaknaden av ett principbeslut i detta hänseende blir ännu mera kännbar.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag syftar härvid för det första på det förhållandet, att ett stort antal skolbyggnadsföretag under krigsåren måst skjutas på framtiden på grund av den ansträngda situationen i fråga om byggnadsmateriel och arbetskraft. För det andra erinrar jag om att den mycket kraftiga ökningen i födelsetalen kommer att under den tid, som nu kan överblickas, ytterligare stegra behovet av skollokaler liksom av lärarkrafter.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter har under vårens lopp inom ecklesiastikdepartementet ingående övervägts, huruvida icke riksdagen borde redan vid innevarande session beredas tillfälle att fatta principiell ståndpunkt till frågan om skolpliktstidens längd och vissa därmed sammanhängande organisatoriska spörsmål. Ett förslag till proposition i ämnet har också utarbetats och underställdes regeringens prövning för halvannan månad sedan. Av skilda orsaker ansågs det dock icke lämpligt att nu belasta riksdagen med denna i flera hänseenden komplicerade fråga. Av vad jag nu anfört framgår klart min uppfattning, att det är synnerligen önskvärt, att riksdagen snarast möjligt sättes i tillfälle att fatta åtminstone ett principbeslut rörande skolpliktstidens längd.

Beträffande interpellantens nästa fråga — hur kommunerna och skoldistrikten komma att organiseras — kan jag inskränka mig till att meddela, att, enligt vad jag inhämtat, kommunindelningskommittén avser att inom de närmaste månaderna, i vart fall senast på förhösten, framlägga resultatet av sin utredning och de förslag, som därav kunna föranledas.

Beträffande statsbidragen erinrar jag om att 1945 års folkskolesakkunniga nyligen överlämnat ett första betänkande rörande statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet (SOU 1945: 25). Jag vill här begagna tillfället att i korthet beröra de viktigaste förändringarna i förhållande till det nuvarande systemet, som de sakkunniga däri föreslagit.

De sakkunniga ha beaktat de anmärkningar, som under årens lopp riktats mot de nuvarande statsbidragsbestämmelserna och som framför allt inneburit,

1:o) att bidragssystemets schematiska karaktär — bidragen äro en gång för alla bestämda till 75 % av de bidragsberättigade kostnaderna — icke möjliggjort ett avvägande av bidragens storlek med hänsyn till kommunernas vitt skilda behov och i hög grad växlande ekonomiska förhållanden,

2:o) att värdet för kommunerna av dessa statsbidrag i realiteten icke motsvarat 75 % med hänsyn till att bidragen icke utbetalas omedelbart utan fördelas under loppet av 25 år, samt

3:o) att den statliga handläggningen av skolbyggnadsärenden varit för omständlig och tidsödande.

De sakkunniga ha i sitt förslag sökt att med beaktande av de hittills gjorda erfarenheterna bygga upp ett statsbidragssystem, som skall vara ägnat att åt kommunerna bereda en effektiv hjälp till bestridande av skolbyggnadskostnaderna, samtidigt som det verkar i möjligaste mån rättvist och är enkelt i tillämpningen.

De sakkunniga föreslå sålunda en gradering av statsbidragen efter kommunernas ekonomiska bärkraft. Härvid skall hänsyn tagas i första hand till skatteunderlaget, d. v. s. antalet skattekronor per invånare i kommunen, men därjämte till ett flertal andra faktorer, såsom den kommunala uttaxeringen, kommunens allmänna ekonomiska ställning i övrigt, dess geografiska och ekonomiska struktur m. m. Graderingen innebär, att statsbidraget, som alltjämt skall beräknas på grundvalen av de verkliga kostnaderna för det planerade skolbyggnadsföretaget, skall kunna uppgå till högst 80 och lägst 20 procent av kostnaderna efter prövning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, dock att där synnerliga skäl föreligga, statsbidrag må beviljas med högre belopp, än som svarar mot 80 procent av kostnaderna.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vidare förorda de sakkunniga — och deras ståndpunkt härutinnan sammanfaller med ett av interpellantens önskemål — att statsbidragen skola utbetalas i sin helhet i samband med byggnadsföretagens utförande. Närmare bestämt skall beviljat bidrag kunna lyftas med halva sitt belopp vid byggets igångsättande och med fjärdedelen därav, då bygget är under tak. Vad som därefter återstår utfås, sedan bygget avsynats och godkänts.

De sakkunniga föreslå slutligen bestämmelser i syfte att så långt möjligt förenkla och påskynda handläggningen av ärenden om statsbidrag till skolbyggen.

Förslagen äro nu föremål för remissbehandling. Sedan denna avslutats, torde proposition i ämnet komma att föreläggas riksdagen. Jag hoppas, att detta skall kunna ske redan till årets höstriksdag.

Beträffande frågan om statsbidrag till tjänstebostäder för lärare kan jag meddela, att detta spörsmål för närvarande är under behandling inom 1941 års lärarlönesakkunniga. Jag har gjort mig underrättad om att förslag i ämnet är att emotse under sommarens lopp.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Härpå yttrade

Herr **Johansson** i Mysinge: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få uttala mitt vördsamma tack för svaret på min interpellation. Av naturliga skäl har detta svar ej kunnat bli sådant, att det kan tjäna till en direkt vägledning för kommunerna i de frågor, som av mig berörts i interpellationen. Men jag vill också framhålla, att jag icke heller trott, att det nu skulle vara möjligt att få detta särskilt ur de mindre landsbygdskommunernas synpunkt så önskvärda besked. En samlad bild av detta går ju inte att få ens för statsrådet, föreställer jag mig, förrän alla de utredningar, av vilka denna fråga är beroende, äro slutförda.

Avsikten med min interpellation var att få de upplysningar som stodo till buds samt att rikta regeringens uppmärksamhet på de svårigheter och bekymmer, som de mindre landsbygdskommunerna äro offer för med anledning av det sjunde skolårets genomförande och i sammanhang därmed varande omständigheter, såsom skoltidens längd, kommunindelning, olika statsbidragsformer o. s. v. Dessa olika frågor, som berörts i interpellationen, äro som sagt föremål för utredning var för sig med olika syftning och innebörd ur statens synpunkt sett, men från kommunernas synpunkt äro de ett sammanhängande helt, vars samtidiga lösande är utslagsgivande för planeringen av skolväsendet i stora delar av vår landsbygd. Den osäkerhet, som är en följd av att man ute i kommunerna väntar på att någonting skall ske, skapar en avvaktande hållning. Den betingas icke minst därav, att om man skall få ut vad man avser med ett sjunde — och kanske i än högre grad med ett eventuellt åttonde — skolår, måste en viss centralisering ske åtminstone av de högre klasserna. Kan man icke få ut full effekt av dessa, är det tvivel underkastat, om de sjunde och, eventuellt, åttonde skolåren äro värda sitt pris. Man måste därför i görligaste mån söka få landsbygdens skolväsen sådant, att det icke i alltför hög grad skiljer sig från städernas och tätorternas standard. I de skoldistrikt som väsentligen ha mindre än 1 400 à 1 500 invånare är denna fråga inte lätt att lösa för kommunerna ensamma. Här kommer frågan om kommunernas och skoldistriktens framtida organisation in. Man anar ute i bygderna att någonting är i görningen. Förslaget om socialvårdskommuner var en förelöpare, och den nu arbetande kommunindelningskommittén har befäst intrycket av att något är i görningen från statsmakternas sida att skapa en

Svar på interpellation. (Forts.)
ny kommunindelning. Om ett dylikt antagande är riktigt, måste det vara ett allmänt intresse, att icke för sitt ändamål olämpliga och på felaktiga platser uppförda skollokaler komma till stånd, innan klarhet vunnits i detta hänseende.

Det är också — vågar man påstå — ett livsintresse för de mindre landsbygdskommunerna, att klarhet bringas om hur framtidens svenska folkskola skall se ut, vilka kostnader som slutgiltigt skola bäras av staten, och vilka som skola bäras av kommunerna, innan dyrbara och för lång tid framåt bestående byggnadsprojekt planeras och igångsättas. Även om jag i viss utsträckning delar statsrådets uppfattning, att den som lever i en tid, då allting flyter på skolans område, även i någon mån får dela födslovåndorna vid denna nya skolepoks tillblivelse, så är dock detta av ekonomiskt avgörande betydelse för de små landsbygdskommunerna. Det kan knappast vara ur statens egen synpunkt eller ur rättvisesynpunkt till fyllest att först genomföra en beslutad reform, som man är beredd att inom en snar framtid ändra, och sedan detta är gjort ge större ekonomiska lättnader, så framt man icke är beredd att låta dessa eventuella ekonomiska förbättringar till skollokaler, lärarbostäder o. s. v. utgå retroaktivt. Detta vågar man väl knappast hoppas, varför man även i detta hänseende måste ställa sig avvaktande från kommunernas sida och med spänning vänta på besked.

Vad ett genomförande av denna reform på skolområdet betyder ekonomiskt i de små kommunerna kan jag åskådliggöra med ett litet exempel från min egen kommun. Den har 1 300 à 1 400 invånare och ungefär 11 000 bevillningskronor. Är det så, att man vill ordna sitt skolväsen på fullt modernt sätt med förstklassiga tjänstebostäder, undervisningslokaler, gymnastiklokaler, slöjd- och andra utrymmen för hushållsundervisning, frukostrum, expeditions- och biblioteksrum o. s. v., allt som behövs i framtidens svenska skolor, så går det till 400 000 à 450 000 kronor, och utdebiteringen kommer enbart för detta ändamål att ökas med kr. 1:50 per bevillningskrona. Ändå torde man kunna påstå, att denna kommun kanske ligger gynnsammare till än flertalet andra små kommuner.

Jag vill också till herr statsrådet uttala min tillfredsställelse med 1945 års folkskolesakkunnigas betänkande och jag hoppas på att förslag i enlighet därmed skall kunna framläggas till höstriksdagen. Detta förslag fyller, som herr statsrådet uttalat, ur rättvisesynpunkt enligt mitt förmenande mycket stora krav.

Herr talman! Jag har framställt denna interpellation för att söka rikta regeringens uppmärksamhet på önskvärdheten av att alla faktorer, som beröra vårt skolväsen, bli klarlagda och lösta så fort som möjligt med tanke på att det sjunde skolåret skall vara genomfört om cirka tre år. Herr statsrådet har meddelat, att han finner det önskvärt, att riksdagen snarast möjligt fattar principbeslut om skolpliktstidens längd, att betänkande rörande ändrade grunder för statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet är överlämnat, att kommunindelningskommittén snart kommer att framlägga sitt betänkande samt att förslag från 1941 års lärarlönesakkunniga angående statsbidrag till tjänstebostäder är att vänta under höstens lopp. Det är mycket tillfredsställande. Jag uttalar därför en förhoppning att riksdagen med det snaraste får tillfälle att behandla dessa frågor och bringa dem till sin lösning.

Jag skulle också vilja uttala det önskemålet, att i den mån lösningen av dessa frågor icke kan åvägabringas så hastigt, att kommunerna få tid att, då det gäller nybyggnader av större mått, ordna denna sak till dess det sjunde skolåret skall vara genomfört, man också skall kunna finna någon form för dispensmöjlighet.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag har fattat herr statsrådets interpellationssvar såsom mycket positivt, och jag ber särskilt att få tacka honom för detta. Det är ju särskilda omständigheter som göra — jag syftar närmast på lösningen av regeringsfrågan — att herr statsrådet icke får möjlighet att i fortsättningen handlägga dessa frågor. Jag vill emellertid uttala den förhoppningen, att den, som skall efterträda herr statsrådet, skall med lika stort intresse söka bringa dessa frågor till sin lösning.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att än en gång få uttala mitt tack för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.12 em.

In fidem
Sune Norrman.

Måndagen den 9 juli.

Kl. 11 fm.

På grund av förfall för sekreteraren tjänstgjorde, jämlikt herr talmannens förordnande, undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Justerades protokollen för den 28, den 29 och den 30 nästlidna juni samt den 3 innevarande juli.

§ 2.

Justerades protokollet för denna dag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.02 fm.

In fidem
Gunnar Britth.